

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 31 (455) 5 – 11.08.2016 р.

www.tyzhden.ua

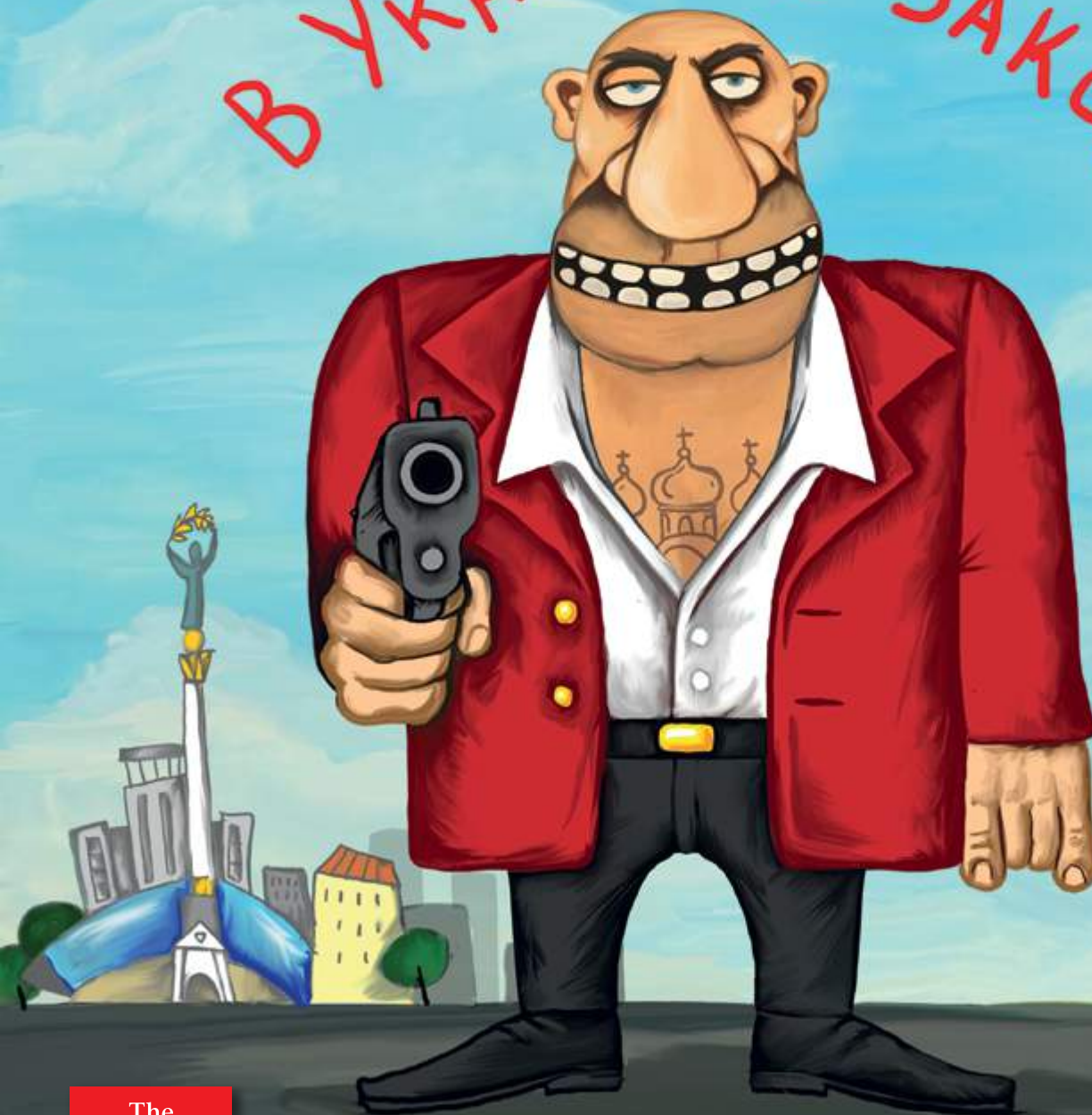
Філіпп де Лара
про те, чому
політика програє
тероризму

Справа Єфремова.
Хто виграв?

Релігійна безпека
як складова державної

Як організувати
літфестиваль у провінції

В УКРАЇНІ В ЗАКОНІ.

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Феєрія

ХОРВАТІЯ

від **10899** грн

ВИШУКАНИЙ

ВІДПОЧИНОК НА МОРІ

+38 044 583-05-21

feeria.ua

НА ЧАСІ

- 4 Генеральний тест
Що буде після арешту
Олександра Єфремова
- 7 Едвард Лукас
про випробування
для цивілізованого світу
- 8 Геннадій Зубко:
«Йде боротьба не з високими
тарифами, а за різну вартість газу»
Віце-прем'єр із ЖКГ про субсидії,
енергозбереження та цінову
політику
- 11 Олексій Донський:
«Нерідко адвокат, який начебто
захищає особу із середньої чи
нижчої ланки, фактично обстоює
інтереси організатора злочину»
Старший прокурор ГПУ про справу
Пшонки та її ворогів

- 14 Закони й заповіді
Як урегулювати релігійну безпеку
в державі

- ТЕМА НОМЕРА**
- 16 Кримінальна реставрація
Чим небезпечний бандитський
реванш

- 18 Нова доба криміналу
Які чинники сприяють зростанню
злочинності

- 20 Чи з'явиться
в Україні «Коза Ностра-2»?
Як гібридна війна сприяє
зародженню нових мафіозних
структур

- 22 Побічний продукт війни
Про кримінальні сліди, що ведуть
в АТО

- 24 Легенди й правда злочинного світу
Чи актуальні в Україні нині
«поняття»

- 26 Кожному по стволу
Наскільки великим й
аргументованим є бажання
українців озброюватися

СУСПІЛЬСТВО

- 28 Коли нема за чим сховатися
Один день у київському госпісі

СВІТ

- 32 За що воюємо?
Філіпп де Лара про адекватну
реакцію на новітні безпекові
виклики

- 34 Підняти мости!
Як надовго у світову політику
прийшли ізоляціоністи
та популісти

- 38 Страх і виборці
Як пояснити політичні уподобання
американців

СПАДОК

- 40 Трагедія Трансністрії
Військові злочини проти ромів
на території України — маловідомі
факти

КУЛЬТУРА

- 44 Маленьке місто
і велика література
Сербська Кікінда як місце зустрічі
письменників

ЩОДЕННИКИ ОКУПАЦІЇ

- 48 Моя Станиця
Похід луганчанки в Станицю
Луганську

- 49 У колі першому: блокпости
Довга дорога з Донецька до Дніпра
P. S.

- 50 Юрій Макаров про присмерк
Європи

Тиждень

№ 31 (455) 5 – 11.08.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-1623
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 3.08.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Генеральний тест

Станіслав Козлюк

Гучних арештів в Україні очікували давно. У суспільстві вже два роки є запит на покарання можновладців, винних в ескалації подій Майдану, а згодом війни на Донбасі. Питання «чому не карають регіоналів?» стало злободенним. Генпрокуратура спромоглася відповісти на нього лише нещодавно. На лаві підсудних опинився одіозний экс-регіонал Олександр Єфремов. «Мені хочеться всім серцем крикнути, що я не винен. Неможливо достукатися, коли вся система держави працює проти тебе», — бідкається з клітки в задушливій залі Єфремов, колишній голова фракції Партії регіонів, а нині непересічний підозрюваний у справі про сепаратизм.

До лави підсудних йому не звикати. Взимку минулого року, у часи головування Віктора Шокіна в ГПУ, його намагалися арештувати за ручне голосування за «диктаторські закони». Тоді регіоналові інкримінували перевищення владних повноважень та розпалювання міжнаціональної ворожнечі. Але вже в лютому його відпустили під заставу й надягли електронний браслет. Пізніше через нюанси українського

ФОТО: АВТОРА

законодавства Єфремов позбувся і його, повернувшись собі паспорти й вільно пересувався Україною.

Проте вже за рік екс-регіонал знову повернувся в клітку. 30 липня о 7:28 його зняли з літака «Австрійських авіаліній», який мав прямувати до Відня, і заарештували просто в аеропорту «Бориспіль». Цього разу обвинувачення, які проти нього висунула Генеральна прокуратура, були значно серйознішими: вчинення дій з метою зміни меж території України, організаційне та інше сприяння під час створення «ЛНР» і, як вишенька на тортіку, заволодіння майном Луганськвугілля. Якби підозра обмежилася лише останнім пунктом, пан Єфремов міг би розраховувати на заставу та вже знайомий електронний браслет. Утім, зазіхання на територіальну цілісність — обвинувачення набагато серйозніше. І немає альтернатив утриманню в СІЗО. Інтригою судового засідання стало єдине питання: чи зможе колишній лідер ПР вийти на волю цього разу та яким чином? Дієвих варіантів могло бути два: порушення під час процедури затримання, які дали б привід Печерському суду відпустити підозрюваного на волю, і банальне затягування процесу. В останньому випадку адвокати мали протриматися в суді до ранку 2 серпня. Тоді сплив би 72-годинний термін, упродовж якого підозрюваному мають обрати запобіжний захід, і Єфремов був би вільний, як вітер у луганських степах.

ОСКІЛЬКИ СПРАВА ПОКАЗОВА, ТО РІШЕННЯ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ, ОЧЕВИДНО, ЗАЛИШАТЬ В СИЛІ. А СУСПІЛЬСТВУ ЧАС ГОТУВАТИСЯ ДО ЗРАЗКОВОГО ПРОЦЕСУ НАД ЄФРЕМОВИМ

Для Генпрокуратури це затримання було такою собі грою ва-банк. У разі виграшу, себто арешту одіозного регіонала, вона змогла б намалювати собі велику зірочку за «збитого льотчика» й на закиди в бездіяльності щодо розслідування справ, пов'язаних із сепаратизмом, показувати всім білосинього політика за ґратами. Мовляв, «повільно, але працюємо, чекайте нових арештів». Якби ж ГПУ прогнала і Єфремова відпустили на всі чотири сторони в залі суду, пальців на руках не вистачило б для підрахунку репутаційних втрат, завданих владі загалом і Юрієві Луценку як генпрокуророві зокрема. А в противників Порошенка з'явився б потужний аргумент для битв на телевізійних шоу. Тож арешт і покарання Єфремова — справа принципова, на якій можна наростити рейтинг.

Адвокати вирішили тягнути час. У залі засідань вони впевнено наполягали на тому, що клопотання прокуратури про арешт Єфремова вдалося отримати лише напередодні суду, ввечері 31 липня. Відтак, за їхніми словами, їм не вистачило часу, щоб узгодити позицію з підзахисним, тож для усунення цього недоліку потрібно щонайменше 3 год на ознайомлення з матеріалами. Суд вирішив таке клопотання задовольнити, але обмежив адвокатів у часі: на все про все вони отримали лише 40 хв.

Це можна було розцінювати як перший дзвіночок про те, що «домовитися» із Фемідою

не вдалося. Тим паче що на Печерських пагорбах були зацікавлені щонайменше в арешті Єфремова. До того ж скидається на те, що ГПУ таки спромоглася зібрати більш-менш серйозні докази провини політика в подіях дворічної давності. Тут мова і про його можливу роль у захопленні приміщень ОДА та СБУ в Луганську, і про організацію мітингів за приєднання Донбасу до Росії. Свідчення щодо цих епізодів почали давати бійці скандальної роти «Торнадо», зокрема Микола Цукур. Вони зазначають, що перші їхні показання від 2014-го дивним чином зникли з військової прокуратури. І зараз ГПУ змушена їх відновлювати. Також вони переконують, що представники Єфремова нібито намагалися з ними домовитися, проте на співпрацю вони не пішли. До того ж нещодавно активізувався екс-депутат від ПР Володимир Ландік, земляк Єфремова. У коментарях, які останнім часом роздає ЗМІ, він прямо звинувачує Єфремова у згаданих вище злочинах.

Після першого фіаско із затягуванням суду адвокати не впали у відчай і вирішили випробувати іншу схему: запропонували дослідити докази, представлені Генпрокуратурою в обвинуваченні, і, якщо буде можливість, допитати свідків. Таким чином суд мав усі шанси не лише пропрацювати до ранку, а й узагалі безвилазно сидіти в залі засідань кілька діб. Проте люди в чорних мантиях на це не пішли й лишилися невблаганними: згідно з нормами КПК під час обрання запобіжного заходу до детального вивчення матеріалів вдаватися не обов'язково. На цьому суд пішов у нарадчу кімнату. Стало зрозуміло: якщо Єфремову «раптово» не стане погано й не з'явиться швидка, ввечері він поїде до СІЗО СБУ.

Можливо, ситуація змінилася б у разі присутності соратників луганського регіонала, проте провідати його не прийшов жоден представник ПР чи Опоблоку. Якщо на попередні засідання підтримати Єфремова приходили Наталія Королєвська, Юрій Воропаєв, Тетяна Бахтєєва, Михайло Добкін, то цього разу «директор Луганщини» лишився з прокурорами фактично сам на сам. Склалося непереможне враження, що колишні регіонали вирішили банально відхреститися від свого колеги. Натомість у залі вистачало його противників: проконтролювати суд прийшли представники «Народного фронту» Андрій Левус та Юрій Береза, представник «Самопоміч» Семен Семенченко й свободівець Юрій Левченко. Вистачало і звичайних активістів з «Айдару» та «Дніпра-1». У разі вдалого для Єфремова рішення вони погрожували банально не випустити його із зали суду.

Та до силового розвитку подій не дійшло. Екс-очільник ПР у парламенті отримав два місяці в СІЗО, які він проведе, швидше за все, в ізоляторі Служби безпеки. Адвокати готуються подавати апеляцію, проте точних дат поки що не називали. Зазначили лише, що зможуть сказати щось конкретне після 5 серпня, коли побачать повний текст судової ухвали. Втім, приводів для оптимізму «головному луганчанинові» шукати не слід: оскільки справа показова, рішення суду першої інстанції, очевидно, залишать у силі. А суспільству варто найближчим часом готуватися до зразкового суду над політиком першого ешелону ПР. ■

Розсіяний виклик

Едвард Лукас

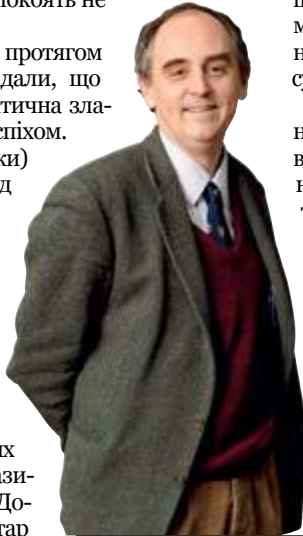
Я був рядовим холодної війни й одним із перших спостерігачів, який ударив на сполох (у книжці 2007 року) про нову війну, розв'язувану режимом Владіміра Путіна. Тепер мене непокоять не так сили супротивників, як наші слабкості.

У холодної війни ми знали, хто ворог. І протягом кількох десятиліть після її завершення гадали, що наші ідеї взяли гору. У західній моделі політична злагожденість поєднувалася з економічним успіхом. Захід (Європа, США та їхні азійські союзники) міг керувати світом. Усі нібито мали бути від цього у вигаді.

Тепер усе інакше. Інтеграція трьох десятиліть років розвертається в протилежний бік із вражаючою швидкістю. Справа не тільки в Brexit (хоча Європу досі трясє від його ударних хвиль). Ще більший шок — порушення колишніх табу стосовно колективної оборони. Міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайер публічно засуджує проведення військових навчань, у яких бере участь його країна, називаючи їх небезпечним брязканням зброєю. Дональд Трамп і його потенційний держсекретар Ньют Гінґріч безтурботно прохоплюються про те, що не обов'язково зважатимуть на донині ледь не священну ст. 5 Статуту Альянсу.

Крім того, Трамп відкрито запросив російську розвідку «хакнути» електронну пошту свого опонента. А тепер каже, що пожартував. Не так давно подібна заява розцінювалася б як державна зрада, як поцілунок миттєвої (політичної) смерті.

Не менше трясє і Європу. Наші правоохоронці та служби безпеки не можуть упоратися з боротьбою проти тероризму. Шенгенська зона — колись один із китів європейської інтеграції — опинилася на межі призупинення. У Франції й Туреччині запроваджено надзвичайний

стан. Ніяк не зупиниться сирійська м'ясорубка. У багатій нафтою Нігерії від голоду вмирають десятки тисяч людей. Знедоленість і злидні в Африці призводять до того, що щотижня в пошуках іншого життя через Середземне море вирушають тисячі людей і сотні нещасних тонуть на шляху. Реакція Європейського Союзу — відправити судна возити біженців туди-сюди, наче таксі.

Або ж погляньмо на економіку. МВФ, який фактично виконує роль світового фінансового поліцейського, визнає, що схивив у грецькій кризі: надто оптимістично оцінив роль євро. Це добре: тоді грекам, виходить, треба компенсувати прорахунок? Центробанки в усьому світі припиняють масштабний експеримент із друкуванням грошей та супернизькими відсотковими ставками. Не спрацювало! Що робити далі, ніхто не знає. На економічне зростання чекають-чекають, а його ніяк нема. Зарплати стагнують. У більшості країн Європи рівень безробіття серед молоді сягає неприйнятних показників. Глобалізація й фінансовий капіталізм дали змогу багатіям свавільно крестити в межах системи, де прибутки привласнюються, а в разі проблем увесь тягар утрат лягає на плечі платників податків.

СКРУТНІ ЧАСИ МИ ВЖЕ ПЕРЕЖИВАЛИ, АЛЕ ТОДІ МАЛИ ВИЗНАЧЕНОГО ВОРОГА — КОМУНІЗМ. ВИКЛИКИ, ЯКІ ОБСІЛИ СЬОГОДНІ, ЗНАЧНО НЕБЕЗПЕЧНІШІ. ЗОСЕРЕДИТИСЯ НА ОДНОМУ НЕ ВИЙДЕ

Я співчуваю нашим лідерам: мені випало крутитися серед політиків та інших людей, які приймають рішення. Здебільшого вони не божевільні, не погані й не дурні. Та не можу згадати часи, коли в очах громадськості вони були б такими безпорадними й дискредитованими, як нині. Тим часом справжні випробування для них — та й для нас — ще тільки починаються. На всіх чекає безпосередній виклик безпековому ладу в Європі від Росії або в Азії від Китаю. На Близькому Сході ситуація поки що доволі стабільна. Та уявіть, що буде, коли стане справді гаряче в саудівсько-іранському конфлікті. Ще кілька терактів у Європі — і люди почнуть вимагати запровадження поліцейської держави. Як упораємося з іще однією фінансовою кризою? Ми вже використали всі політичні інструменти, намагаючись дати раду з попередньою (і, якщо точніше, спроби ці виявилися безуспішними).

Звісно, скрутні часи ми вже переживали: я ріс у 1970-ті, що позначилися диктатурами, економічними провалами, тероризмом та низкою геополітичних поразок. Шанси реалізувати навіть скромні бажання безпеки і свободи видавалися тоді заплутаними й мало-реальними. Та принаймні ми мали чітко визначеного ворога, на якому могли зосередити увагу, — комунізм. Виклики, які обсіли нас сьогодні, значно небезпечніші, а зосередитися лише на одному нині не вийде. ■

Станом на 2 серпня рейтинги Гіллари Клінтон та Дональда Трампа (за підрахунками The New York Times) становили відповідно 44% і 41%. Утім, днями Барак Обама заявив, що Трамп не є адекватною кандидатурою на посаду президента США. Той публічно принизив батьків американського солдата (мусульманина), який загинув в Іраку: після їхнього критичного щодо Трампа виступу на з'їзді Демократичної партії кандидат від республіканців заявив, що всю промову виголосив батько військового, бо його матері «не дозволено» говорити. Це викликало хвилю обурення в ЗМІ та публічному просторі. «У якийсь момент треба сказати: досить», — прокоментував цей випадок кандидата в президенти Обама. Крім того, Трамп відмовився підтримувати своїх колег по партії — спікера Палати представників Конгресу Пола Раяна та сенатора Джона Маккейна — на перевиборах у листопаді через їхню критику на його адресу. Іншим резонансним ударом по кампанії Дональда стала його реакція на кібератаку, під час якої було зламано систему й зліто у WikiLeaks електронне листування Національного комітету Демократичної партії напередодні номінації Гіллари Клінтон. На причетність до атаки в США зараз перевіряють, зокрема, російських хакерів, натомість Трамп закликав Росію продовжувати в тому самому дусі.

Геннадій Зубко:

«Йде боротьба не з високими тарифами, а за різну вартість газу»

Тиждень поспілкувався з віце-прем'єром — міністром регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України про подвійне дно субсидій і потребу в їх монетизації, про те, яке майбутнє очікує систему централізованого теплопостачання, кого захистять мораторії на тарифи від місцевої влади й чи існує насправді загроза тарифного Майдану.

Як ви розцінюєте мораторій на тарифи органами місцевої влади?

— Це популістські рішення, які не ведуть до розвитку країни і, головне, до захисту людей. Ми повинні сьогодні чітко сказати, з чим насправді треба боротися: з великими рахунками чи тарифами. Якщо говоримо, що приймаємо мораторій на рівні місцевого самоврядування, яке, у принципі, саме подає на затвердження тарифи, то це означає, що людей дезінформовано. Вони очікують, що їх місцеве самоврядування захистить, не йдуть і не подають документи на субсидії, втрачають час, за який уже могли б отримувати допомогу від держави. Але насправді нічого не відбувається, тому що механізм мораторію відсутній. Водночас ті, хто має дохід і не має права на субсидію, не вживають енергоефективних заходів і не утеплюють будинків. У результаті не лише люди обмануті через це популістське рішення, а й серйозно загальмований процес надання субсидій і запровадження заходів енергоефективності. Ну й останнє: приймаючи таке рішення, потрібно врахувати, що вартість газу, яку не хочуть установлювати в тарифі в тому чи іншому місцевому самоврядуванні, все-таки потрібно буде компенсувати з місцевого бюджету. З бюджету, у який платять усі: й багаті, й бідні. І вийде, що коштом бідних ми знову компенсуємо видатки багатим. Коли починають накладати ці мораторії, у мене завжди виникає запитання: а хто кого хоче захистити? Бідних людей захищає держава, вони отримують субсидію і не платять більше, ніж можуть. Якщо хочуть захистити людей, які мають нормальні доходи, їм потрібно в інший спосіб це робити: ухвалити муніципальну програму з відшкодування відсотків за кредитами й пустити ці гроші на підтримку тих, хто платитиме за комунальні послуги, щоб зменшити навантаження на їхній родинний бюджет. Замість таких популістських рішень про мораторій краще думати про те, де знайти кошти та підтримати людей, яким потрібно дати або компенсацію відсотків кредиту, або додаткову до державних коштів компенсацію тіла кредиту. Ось це вже розмова про захист конкретних людей.

Спілкувався
**Роман
Малко**

Іншого шляху немає. Ви зрозумійте дуже просту річ: сьогодні йде боротьба не з високими тарифами, а за різну вартість газу для різних споживачів. Це дуже серйозна корупційна складова. Коли тільки з'являється різниця, одній людині газ по 10 грн, іншій по 50 грн, то ніхто потім не розбереться, скільки було по 10, а скільки по 50, і ті гроші вкрадуть. Боротьба триває за ці кошти, а не за людей. Крім того, нам дуже важливо рухатися все-таки по верифікації субсидії й потрібно розуміти, кого саме ми підтримуємо. Бо, коли я бачу оголошення, що здається трикімнатна квартира в дуже хорошому стані, з класними меблями й дуже низькою комунальною платою, тому що оформлена субсидія і не треба платити більше ніж 150 грн, розумію, що тут ще є величезний обсяг роботи, де ми можемо за рахунок верифікації знайти кошти для економії. Тому, якщо хочемо не тільки платити по-європейськи, а й споживати по-європейськи, потрібно активно проходити той шлях, котрий пройшла будь-яка країна: Польща, Чехія, Словаччина. Вони вжили заходів енергоефективності, зменшили споживання і, головне, витрати державного бюджету на газ, за який ми нині платимо дуже серйозну ціну у валюті. І ці заощаджені кошти можна спрямувати на

ФОТО: УНІАН

Геннадій Зубко 1991 року закінчив Київський політехнічний інститут, 2006-го — Північно-Західний університет (Іллінойс, Чикаго). У 2010–2012-му — голова фракції «Фронт змін» у Житомирській обласній раді. Від 12 грудня 2012-го — народний депутат України від партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина». 10 червня — 2 грудня 2014-го — перший заступник глави Адміністрації президента. Від 2 грудня 2014 року — віце-прем'єр-міністр — міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства.

підвищення зарплати вчителям, лікарям, тим, хто потребує збільшення соціальних стандартів від держави. Підвищити пенсії, збільшити виплати людям, які справді залежні від держави. Тому цей процес украй непростий, він дуже складний політично, але ми чітко повинні ставити запитання політикам, які сьогодні борються з високими тарифами: кого вони хочуть захистити?

Ви все правильно кажете, але в реальності ситуація складніша. Є безліч нюансів, навіть щодо отримання субсидій. Багато людей не можуть їх отримати, але й не можуть скористатися кредитами, бо просто не мають грошей на повернення.

—Нюанси завжди є, і я думаю, що кількома рішеннями щодо енергоефективності ми закриймо загальний спектр (70–80%) проблем. А далі потрібно буде рухатися вже по точкових рішеннях. Таких питань виникає дуже багато. Бабуся, яка мешкає в селі, наприклад, отримує субсидію, але не може утеплити будинок, замінити котел, батареї, які не гріють, і їй потрібно адресно допомагати через фонд енергоефективності, що створюється, зокрема, і для цього. Потрібно, щоб був ринок компаній, які зацікавлені в тому, щоб знайти таку бабуся, допомогти їй усе це зробити й одержати за це гроші. Зараз немає достатньої кількості компаній, які це робили б. А це малий і середній бізнес. Адже не буде якоїсь великої компанії на всю Україну, яка по всіх містах утеплюватиме будинки. Тільки в Києві та інших містах сотні фірм точно цим займатимуться. І тому механізм потрібно запустити. Але нюанси завжди будуть.

Чи можливий тарифний Майдан? Ви здатні пояснити людям нинішню тарифну політику так, щоб цю інформацію сприйняли з розумінням?

—Потрібно чітко розуміти, що людина виходить на Майдан не через високі ціни, а через непрозорість прийняття рішень, коли відчуває несправедливість щодо себе. Тому нам важливо зробити прозору систему утворення тарифів, яка б зрозуміло показувала, що там немає корупційної складової. А далі донести, що в таких умовах, у яких живуть і європейські родини, потрібно просто мати можливість скористатися захистом через субсидію та через зменшення споживання за рахунок енергоефективності. Думаю, ми пройдемо цей непростий шлях. У Польщі колись пан Бальцерович також був серйозно підданий критиці, але ми бачимо, як сьогодні живе ця країна, що споживає практично вчетверо менше газу, ніж Україна, і має вгятеро більший ВВП. Україна, яка не поступається за розмірами, кількістю населення, освіченістю людей і їхньою працелюбністю, має зовсім інші показники. І ми повинні поставити такий пріоритет. А тим, хто, борючись із тарифами, хоче повернути корупційні схеми або додати ще 1%, 2%, 3% до свого політичного рейтингу, я вважаю, потрібно зараз більше думати про людей і рухатися саме в цьому напрямку.

На початку липня було припинено виділення коштів на компенсацію кредитів для утеплення житла, зокрема й людям, що отримують субсидії. Чи вже ухвалені необхідні рішення для відновлення фінансування цієї програми?

—У нас є кілька програм із компенсації тіла кредиту. На газові котли фінансування не припинялося. По ОСББ ми сьогодні, навпаки, запрошуємо скористатися програмою, адже через зменшення споживання тепла багатоквартирним будинком завдяки встановленню ІТП (індивідуального теплового пункту) теплопостачальною організацією є можливість зменшити рахунки споживачів. Що ж стосується індивідуальних кредитів, то тут справді дуже популярна програма, нею цього року вже скористалися 45 тис. сімей, і коштів, які заклалися в бюджет, не так багато. Але ми знайшли можливість ще додатково виділити 100 млн з інших програм, щоб її підтримати. Тому вона буде продовжена, хоча за такої великої активності цих коштів вистачить лише на деякий час. І ключовий крок, щоб згадані програми далі працювали,—створення фонду енергоефективності, у який залучатимуться гроші з державного бюджету та міжнародних донорів.

Домогосподарства, які отримують субсидію й при цьому мають автономне опалення, у разі утеплення своїх приміщень за держпрограмою автоматично зменшать споживання і відповідно суму необхідної їм субсидії. Чи не вважаєте ви за доцільне їх у цьому підтримати, передбачивши якусь окрему преференцію?

—На сьогодні немає різниці, чи людина живе в багатоповерховому будинку й має автономне опалення, чи у складі ОСББ, вона в будь-якому разі може скористатися цією програмою. Той, хто мешкає в багатоквартирному будинку й має субсидію, одержує до 70% компенсації тіла кредиту. А той, хто не має права на субсидію, одержує 40% компенсації.

Скільки грошей було витрачено цього та минулого року на програму компенсації кредитів, утеплення житла та субсидії? Чи планує уряд кардинально змінювати відповідну пропорцію чи й далі субсидуватиме опалювання вулиці?

—Справді, минулого сезону не було мотивації заощаджувати. Норма сім кубів давала змогу цього не робити. Тому зараз ми відпрацьовуємо варіанти стимулювання, щоб люди, які зекономили на субсидії, могли ті кошти потім спрямувати на енергоефективні заходи. Ми передбачаємо це саме в змінах до законодавства і, зокрема, у створенні фонду енергоефективності.

Щодо грошей. Не можна сказати, витрачено зайве чи ні. Одна людина почувається нормально при 17 градусах тепла, а комусь замало й 22. Суть в іншому. Аналіз, який ми проводили в однакових квартирах, в одному й тому самому будинку, засвідчив, що різниця між споживанням людини, яка отримує субсидії, і людини, яка не отримує їх, була в межах 30%. Це означає, що той, хто не отримує, уважніше підходить до своїх витрат, стежить за температурою і відповідно на 30% менше споживає. Він більше мотивований економити, ніж той, хто має субсидію. І якщо проаналізувати, то для тих, хто одержував субсидії у 2014-му та 2015-му, у 2016-му нічого не змінилося. Вони так само платять дуже мало за комунальні послуги. Тому потрібна монетизація субсидій, щоб заощаджені кошти люди могли спрямувати на енергоефективні заходи. Крім того, ми маємо розуміти, що з часом соціальні норми для людей, які не йтимуть у напрямку

зменшення споживання та запровадження енерго-ефективних заходів завдяки запропонованим нині можливостям (компенсації тіла кредиту, частини відсотків), зменшуватимуться, щоб усе-таки їх мотивувати на такі кроки. Бо сьогодні стоїть питання не високих тарифів, а величини рахунків, які надходять людям. І цей обсяг безпосередньо залежить від обсягу споживання. Тому основне—зменшити обсяги споживання. І тут потрібно мотивувати людей все ж таки через можливість отримати кошти завдяки економії.

Збільшення кількості щасливих власників субсидій, яке очікується в найближчий опалювальний сезон, може призвести до різкого зростання споживання газу, особливо тими, хто має автономне опалення. Які економічні важелі уряд уже передбачив, аби стимулювати до економії?

—Я повернуся все-таки до створення фонду енерго-ефективності, який дасть можливість насамперед заощаджувати людям завдяки запровадженню енергоефективних заходів. Тому що 30–40% компенсації від держави—це та сама допомога на їх проведення будь-якій родині незалежно від того, отримує вона субсидію чи ні. Крім того, якщо будинок неутеплений, то у великі морози, навіть коли в тебе є субсидія, газ чи подача тепла в квартиру, вони не забезпечать якості надання послуг, бо все це виходить через вікна, стіни й дах. Тому мотивація через підвищення якості послуг також важлива. І найголовніше—мотивування через монетизацію субсидій. Це дуже непросте питання, тому що є момент верифікації. Але ми мусимо серйозно порушувати його, бо кошти, які надходять не споживачеві як субсидія, а підприємству, використовуються не ефективно. І тому питання їх ефективного використання—це саме адресна, безпосередня допомога людині, яка повинна потім сплатити за надані послуги. Вона розумітиме, що коли зекономить, то зможе ці гроші спрямувати на поліпшення якості проживання у своїй оселі. Крім того, і це треба донести до людей, вони ще й отримують іншу вартість житла. Бо житло, яке менше споживає, утеплене, модифіковане, має зовсім іншу вартість на ринку. Це ми бачимо по європейських країнах, які вжили таких заходів. Там вартість квадратного метра модернізованого житла автоматично зросла на 10–25%. Це дуже важливо. Тому я думаю, що той шлях, який проходили в кожній європейській країні, нам просто треба пройти разом.

Яких заходів вживають для регуляції ефективного теплопостачання в системах із централізованим опаленням? Чи не найбільші втрати якраз на цій ділянці. В одних квартирах холодно, інші борються з надмірним опаленням, відчиняючи вікна.

—Якщо на термомодернізацію житла потрібно близько €30–40 млрд, то, відповідаючи на запитання, що робити з підприємствами, які постачають тепло і які теж потрібно модернізувати, маємо усвідомити, що йдеться про набагато більші капітальні вкладення. Звісно, це треба робити, але для початку варто чітко визначитися з концепцією. З одного боку, можемо вкладати великі кошти в модернізацію тих підприємств, що є, міняючи котли, труби, а з другого—можемо взагалі стати країною,

яка в перспективі споживатиме менше, ніж будь-хто в Європі. Енергетичний ринок на сьогодні розвивається дуже динамічно, створюються нові можливості мобільної передачі енергії, залучення енергії до нічного споживання, акумулювання її, а потім використання вдень. Це технології, які реалізують у Європі, зокрема в Німеччині. Сьогодні ми споживаємо майже 200 кВт на один квадратний метр, Німеччина—50 кВт і ставить собі завдання споживати 25 кВт. Це практично пасивний дім, але вони це зроблять. І нам потрібно зрозуміти, чи ми хочемо зекономити 100 кВт, щоб вийти на 100, чи вже думати про 25, не проходячи етапів 100 і 50. У нас нині унікальна нагода задати нові напрями й формати, запропонувавши мешканцям автономне опалення або на будинок, або на групу будинків, або на квартал, що допоможе не лише зменшити кількість мереж, які все одно потрібно ремонтувати та модернізувати, а й підключати до автономного опалення будь-яке джерело енергії—альтернативне (торф, пелети, деревина), електрику (з можливістю акумулювання енергії)—або взагалі запровадити парогенераторні установки (нова технологія, яка дуже економно споживає газ). Тобто ми сьогодні повинні дивитися на це рішення не як на проблему (потрібно модернізувати, вкласти кошти), а як на нові можливості (нагоду перейти з категорії первісного стану до категорії сучасної країни). І, що важливо, маємо в цьому підтримку наших партнерів, які готові включатися у фінансування фонду енерго-ефективності. Головне—запропонувати правильний формат. Не помилитися, як було в Польщі, коли спочатку поміняли мережі, модернізували підприємства, а потім з'ясували, що мережі вже не підходять, бо вони великого діаметра.

ЯКЩО МИ ХОЧЕМО НЕ ТІЛЬКИ ПЛАТИТИ ПО-ЄВРОПЕЙСЬКИ, А Й СПОЖИВАТИ ПО-ЄВРОПЕЙСЬКИ, ПОТРІБНО АКТИВНО ПРОХОДИТИ ТОЙ ШЛЯХ, ЯКИЙ ПРОЙШЛА БУДЬ-ЯКА КРАЇНА: ПОЛЬЩА, ЧЕХІЯ, СЛОВАЧЧИНА

Є питання використання вітрової та сонячної енергії, і це стосується розвитку електромереж у країні, які можуть подавати таку енергію, наприклад, із південних районів у центральні. На це потрібно дивитися з погляду перспективи. А перспектива настільки близька, наскільки ми захочемо її такою зробити. Ніхто за нас точно нічого не зробить. Ми повинні виявляти активність, і тоді приходитимуть інвестори й кошти. Партнери вже готові вкладати. Єдине, що вони кажуть: покажіть, будь ласка, прозору систему ухвалення рішень, ефективність використання коштів. Заміна вікна—це не енергоефективний захід, а от санація будинку—те, до чого ми повинні прагнути й задавати тренди. Якщо людина, згідно з підготовленим новим законом про енергоефективність, переводить її з класу Н у клас А, то в неї були найбільші витрати й вона має отримати найбільшу компенсацію. А не так, як сьогодні: купила вікно чи утеплена будинок повністю, але все одно претендує на 30% компенсації. Це неправильно, і нам потрібно вдосконалювати систему. ■■

Олексій Донський:

«Нерідко адвокат, який начебто захищає особу із середньої чи нижньої ланки, фактично обстоює інтереси організатора злочину»

Тижень поспілкувався зі старшим прокурором ГПУ Олексієм Донським про економічні злочини колишнього генпрокурора Віктора Пшонки, конвертаційні центри та доказову базу в цій справі

У далекому жовтні 2012 року Генеральна прокуратура України затіяла масштабне будівництво на задньому дворі свого офісу, що на вулиці Різницькій. Місцеві мешканці скаржилися на постійний шум, а подеколи й на величезні тріщини в стінах, які фактично роздирали помешкання на частини. Після втечі одіозного прокурора його підлеглі взялися за злочини начальства і з'ясували, що перед вояжем за кордон Пшонка встиг заробити на ремонтах «будиночка-хмарочоса» та інших будівель ГПУ майже 70 млн грн. І в 2014-му відомство, яке колись підпорядковувалося Пшонці, почало розслідувати його злочини.

Як і з чого почалося провадження по Пшонці?

— Улітку 2014-го до ГПУ надійшли матеріали від Ради національної безпеки і оборони України про факти злочинів. Ішлося не лише про викрадення 69 млн грн, а й про зловживання владою, хабарі тощо. Проте більшість викладених фактів або не підкріплювалися доказами, або мали загальний характер. Приміром, пишуть, що Пшонка признав на посади за гроші. Кого, за скільки, коли, не уточнювалося. Або, скажімо, йшлося про хабар за закриття провадження, вказується за яке. Допитуємо причетних осіб — вони все заперечують. Тож на сьогодні обвинувачення ми змогли висунути лише щодо розкрадання грошей. Зрозумійте: в основі притягнення до відповідальності мають лежати встановлені й доведені факти, докази. Навіть підозра, згідно із законом, повинна бути обґрунтованою і базуватися на документах, показаннях свідків тощо.

Чи уточнювалося в матеріалах, хто саме отримував хабарі? Чи можна притягти цих людей до відповідальності?

— Проблема у відсутності доказів навіть на рівні підтвердження показаннями, не кажучи вже про належні докази для цієї категорії злочинів. Адже, за класикою, хабар документується в процесі отримання. У цьому випадку документування, звісно, не було. А ймовірні учасники злочину все заперечують. Осіб, які визнали б, що давали хабарі генеральному прокуророві чи комусь іншому для нього або якщо не давали, то в них їх вимагали, немає.

На чому саме ґрунтувалася інформація від РНБО, сказати важко.

Спілкувався
Стас Козлюк

Скільки людей на сьогодні засуджено за розкрадання 69 млн грн? Скільки під підпискою? Хто в розшуку?

— На сьогодні п'ятеро засуджені за злочини. Ці особи забезпечили можливість викрадення згаданих вище коштів. Щодо чотирьох із них вироки набрали чинності. Ще один адвокати Пшонки оскаржують в апеляції. Також вони намагаються оскаржити в касаційному порядку два вироки, які вже набрали законної сили.

Йдеться про вироки щодо осіб, які співпрацювали зі слідством, визнали свою провину та активно викривають інших співучасників злочинів. Тому немає нічого дивного в тому, що ці вироки не влаштовують саме адвокатів Пшонки.

Під вартою на сьогодні перебувають двоє, зокрема Борис Крук (син нардепа від «Батьківщини» та Партії регіонів Юрія Крука).

Щодо двох підозрюваних також обрали запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою. Проте наше кримінальне процесуальне законодавство, а також суди часом дуже гуманні до осіб, які обґрунтовано підозрюються в особливо тяжких корупційних злочинах.

Так, законодавство вимагає під час обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за такі злочини обов'язково встановлювати заставу як альтернативу. У підсумку в нас ключовою фігурою у всій схемі є начальник одного з одеських відділень банку, без якого викрадення 69 млн грн взагалі не відбулося б і який забезпечив зняття

Олексій Донський народився 20 березня 1978 року в Києві. У 2000-му закінчив Національну юридичну академію України імені Ярослава Мудрого (Харків), Інститут підготовки кадрів для органів прокуратури. В органах прокуратури на прокурорсько-слідчих посадах із березня 2000 року, починав слідчим прокуратури Подільського району міста Києва.

З квітня 2008-го року працює в Генеральній прокуратурі України. З червня 2016-го — заступник начальника управління процесуального керівництва у кримінальних провадженнях слідчих управління спеціальних розслідувань Департаменту спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури України.

викрадених Пшонкою коштів за документами на підставних осіб, котрі в нього зберігалися. До обрання запобіжного заходу він ухилився від виконання процесуальних обов'язків: не з'являвся в Києві нібито через те, що не мав грошей на транспорт. А зараз перебуває на волі: як альтернативу арешту суд визначив йому заставу в розмірі 97 тис. грн. Це найменша сума з можливої. Хоча сторона обвинувачення вимагала 5 млн грн застави. Але ні слідчий суддя районного суду, ні Апеляційний суд нас не почули, і той, у кого «не було» 400 грн, щоб прийти на допит, одразу ж «знайшов» 97 тис. грн, щоб не сидіти в СІЗО.

Далі суд ще раз проявив гуманність до цього банкіра, який категорично не співпрацює зі слідством, і зняв із нього обов'язок не покидати населений пункт, у якому він постійно проживає: тепер він може вільно пересуватися країною.

Ще одна підозрювана — співорганізатор і бухгалтер конвертаційного центру. За її участю привласнювалися та переводилися в готівку кошти за підбленими документами. Її Апеляційний суд зменшив розмір застави з 5 млн грн до 1 млн грн, який за неї сплатили, тож вона теж вийшла на волю.

Варто зазначити, що в цієї групи «конвертаторів» епізод із допомогою у викраденні Пшонкою 69 млн грн не перший. За даними слідства, вони займалися протиправною діяльністю щонайменше 15 років. Ми знайшли чимало кримінальних проваджень, пов'язаних із тяжкими економічними злочинами. Зокрема, із легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом. Ідеться про десятки мільйонів гривень. Проте в усіх цих провадженнях у певний момент розслідування так чи інакше блокували. Скажімо, «випадково» одне з проваджень зупинилося в момент, коли згадані 69 млн грн активно конвертували в готівку. Звісно, це лише збіг.

Скільки людей перебуває в розшуку?

— У розшуку на сьогодні двоє: сам Віктор Пшонка та його син — колишній народний депутат України Артем Пшонка.

Утім, ми впевнені, що співучасників злочину значно більше. Його не могли скоїти без працівників Генеральної прокуратури. Інша справа — довести їхню вину, адже існує принцип обґрунтованості підозри.

Збір доказової бази триває, і тут важливо не дати потенційним фігурантам жодного шансу ухилитися від кримінальної відповідальності, як нерідко буває, коли особі повідомляють про підозру до отримання достатніх, переконливих доказів вини.

Одним із фігурантів є підприємець Сергій Ніколаєнко, будівельна фірма якого допомагала конвертувати кошти. Скажіть, він справді встиг переписати свою фірму «Телсі» на родичів?

— Він ніколи на родичів її не переписував. Ця фірма переоформлена на фіктивних директорів, підставних осіб. Знаючи, що через неї невдовзі відмиватимуть кошти з державного бюджету та переводитимуть їх у готівку, за попередньою змовою з іншими підозрюваними він переоформив її на людей, яким за те заплатили. При цьому статутні документи ТОВ «Телсі», зокрема печатка, чекові книжки з незаповненими чеками, які підписали підставні особи, залишилися в розпорядженні учасників змови, котрих, як і Ніколаєнка, притягли до кримінальної відповідальності. У нас є беззаперечні докази того, що на момент надходження на рахунок «Телсі» коштів із Генеральної прокуратури України згадана компанія, як і раніше, перебувала під контролем Ніколаєнка та інших підозрюваних. Проте не хотілося б зараз акцентувати увагу на цих доказах. Ми плануємо використати їх у суді, якщо Ніколаєнко стане заперечувати контроль над компанією.

У березні цього року вас відсторонили від справи. На якій підставі? У вас із кимось виник конфлікт?

— 18 березня цього року слідчий суддя Печерського районного суду Христина Тарасюк задовольнила заяву про мій відвід, яку подав адвокат однієї з підозрюваних. Причому адвокат, який на порушення принципів адвокатської етики фактично представляв інтереси не своєї підзахисної, а Бориса Крука й основне завдання якого зводилося до того, щоб підозрювана, всупереч власним інтересам, не свідчила. Жодного конфлікту в мене не було, було лише бажання Крука, якого на той момент ще не притягли до кримінальної відповідальності, видворити мене з провадження. Вочевидь, він вважав, що в такий спосіб вкотре вирішить свої проблеми із законом, адже зміна слідчих, прокурорів, органів розслідування по заблокованих провадженнях, про які я вже згадував, — стандартна практика. Як бачимо, у цьому випадку йому те не допомогло.

Рішення про відвід виносила суддя, щодо незаконних дій якої я раніше публічно висловлювався. Ішлося про порушення розумних строків у провадженні про розстріли на Майдані. Тоді ж народний депутат Сергій Лещенко подав на Тарасюк заяву до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про порушення присяги судді, яка з невідомих причин не розглянута донині (минуло понад півтора року).

У чому тоді було порушення?

— У недотриманні розумних строків розгляду клопотань. Наприкінці 2014-го ми мали дістати доступ до даних про з'єднання з мобільних телефонів російських операторів зв'язку, абоненти яких 20 лютого 2014 року, безпосередньо під час розстрілу протестувальників на Інститутській, контактували з Віктором Януковичем. У КПК прямо не зазначено, у який термін має бути розглянуте таке клопотання. Водночас згідно зі ст. 28 КПК України кожна процесуальна дія або процесуальне рішення мають бути виконані в прийнятні строки, що є об'єктивно необхідними для їх

здійснення. Доступ до телефонів зазвичай ми дістаємо впродовж двох-трьох днів. А в цьому випадку для нас узагалі було критично важливо отримати дані в найкоротший термін. Суддя Тарасюк від початку призначила розгляд клопотання аж через 11 днів, а потім без жодних підстав перенесла його ще на 8. Про яку оперативність слідства за таких умов можна говорити?

Я просив Тарасюк через її помічників розглянути клопотання в найкоротший термін (це через 11 днів їх нерозгляду!). Певно, те її образило. Бо наступного дня отримав необґрунтовану відмову в задоволенні клопотань. Звісно, через кілька днів інший слідчий суддя повністю задовольнив ті клопотання. Утім, я все-таки вирішив публічно заявити про перешкоджання в розслідуванні вбивств на Майдані. Гадаю, вона про це не забула.

На підставі чого суддя вас усунула від справи?

—Якщо коротко, у нас був підозрюваний (на сьогодні вже засуджений), який упродовж шести місяців, всупереч інтересам власного захисту, не давав жодних показань. А потім безпосередньо в суді заявив, що на нього чинили тиск його адвокати, яких запросила інша фігурантка справи, і змушували його мовчати. Надалі цей підозрюваний став співпрацювати зі слідством, викривши інших учасників злочину, і з ним було укладено угоду про визнання вини.

Аналогічна ситуація склалась і з підозрюваною, за заявою адвоката якої мене відвели. Так, підозрювану в присутності адвоката (зараз уже доведено, що він є довіреною особою Крука) повідомили про заплановані слідчі дії. Вона заявила про намір дати свідчення в суді по суті оголошеної їй підозри. Однак того самого дня, буквально через кілька годин, зателефонував адвокат, який мав із підозрюваною конфіденційне побачення, і повідомив, що його клієнтка не свідчитиме.

Звісно, у ситуації, коли подібний прецедент був з іншим фігурантом провадження, така різка зміна поведінки потребувала пояснень. Щонайменше треба було з'ясувати, чи добровільно вона прийняла таке рішення. Бо ж коли підозрювана каже, що хоче свідчити, а після візиту адвоката змінює думку, то це схоже на фільми про бандитські 90-ті.

Тож як прокурор я мав піти до підозрюваної, передусім щоб пересвідчитися у відсутності тиску. Крім того, потрібно було роз'яснити їй можливості захисту, розповісти про право давати показання, про те, що може пом'якшити покарання. Відвідувати підозрюваного, який утримується під вартою, зокрема й вічна-віч, без участі адвоката, — це обов'язок, а не право прокурора.

Власне, за цей візит суддя Тарасюк і задовольнила заяву адвоката про мій відвід. Причому навіть не викликаючи в суд саму підозрювану. Проте згодом підозрювана пішла на співпрацю зі слідством і підтвердила, що саме Крук позбавив її можливості давати показання та активно захищатися.

Є один принциповий аспект: нерідко в провадженнях про особливо тяжкі злочини, скоєні групою осіб, зокрема й корупційні, адвокат, який начебто захищає особу із середньої чи нижньої ланки схеми, на порушення всіх принципів адвокатської етики фактично обстоює інтереси організатора

злочину. У такому разі основне його завдання — не дати підзахисному говорити, просто закрити йому рота, щось за це пообіцявши. Мета — обірвати ланцюжок на якомога нижчому рівні, щоб за все відповідали лише виконавці, бажано дурорядні. І якщо такі виконавці в процесі скоєння злочину отримували лише усні команди, довести це можливо, тільки коли вони заговорять. А як його розговорити, схилити до співпраці, коли в адвоката (а через нього фактично в організаторів злочину) є безумовне право на конфіденційне спілкування з підзахисним, а в прокурора такого повноваження не буде? Якщо адвокат, наприклад, виконує функції комунікатора організаторів злочину, а підозрюваний узагалі боїться при ньому щось казати? Де тоді змагальність і баланс?

Механізмів, які є на сьогодні в Кримінальному процесуальному кодексі, загалом достатньо для того, щоб слідчий, прокурор мали змогу спілкуватися з підозрюваними наодинці (звісно, за наявності такого бажання в самого підозрюваного), причому в адвоката право такого спілкування взагалі є беззастережним і необмеженим.

Ви казали про корупційну схему, яка дає змогу високопосадовцям уникнути відповідальності. У чому вона полягає?

—Це схема, яку я щойно описав: з адвокатами «контролерами» та суддями, які штучно обмежують процесуальні повноваження слідчого та прокурора або взагалі чинять кардинально, відводять нас із кримінального провадження. Можливі й інші конфігурації.

Вам чи вашим колегам хабарі пропонували?

—Мені ні, і про подібні пропозиції на адресу колег я теж не чув. Але здогадуюся, з чим пов'язане ваше запитання.

ЯКЩО АДВОКАТ ОБСТОЮЄ ІНТЕРЕСИ ОРГАНІЗАТОРА ЗЛОЧИНУ, ЙОГО ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ — НЕ ДАТИ ПІДЗАХИСНОМУ ГОВОРИТИ, ПРОСТО ЗАКРИТИ ЙОМУ РОТА, ЩОСЬ ПООБІЦЯВШИ

Є один журналіст, його прізвище не хочеться навіть називати, який періодично «відзначається» публікаціями про продаж провадження по Пшонці, причому звинувачує в тому Сергія Горбатюка. У зв'язку з цим хотілося б запропонувати людині, перед тим як таке писати, елементарно відкрити Кримінальний процесуальний кодекс і подивитися, чи взагалі міг той, кого він із таким натхненням «мочить», з огляду на свої повноваження щось продати. Адже до червня 2016 року Горбатюк був лише керівником слідства й не мав у підпорядкуванні процесуальних керівників: ні я, ні інші прокурори не були його підлеглими, він не міг нам давати жодних вказівок. Причому відповідно до ст. 277 КПК України повідомлення про підозру (як, власне, й обвинувальний акт) прокурор може скласти самостійно. Слідчий, як і керівник слідчого підрозділу, якби й захотів, не міг би заблокувати роботу в провадженні. У нього просто немає такого інструментарію. ■

Заповіді й закони

Ганна Трегуб

В Україні досі ігнорується релігійний чинник, який може стати загрозою національній безпеці

Колишній держсекретар США Мадлен Олбрайт у своїй книжці «Могутній і всемогутній: Роздуми щодо Америки, Бога та міжнародних справ» у 1990-х роках написала, що всі невдачі американської політики були пов'язані з ігноруванням ролі релігійного фактора в країні. По тому, до якої церкви чи релігійної організації належить людина, який із цих інститутів преважує в певному штаті, можна спрогнозувати результати праймериз — хто ж здобуде владу на рівні Сенату та Конгресу? Отже, релігія або релігії завжди діють у конкретних економічних, географічних, культурних і мовних контекстах, а не висять у повітрі. Цього не усвідомлюють ті, від кого залежить гарантування безпеки нашої країни. Думка, що релігія в житті українського суспільства не відіграє жодної ролі, є принаймні застарілою. Досі немає аналізу, розуміння, що може бути із церквою як соціальним інститутом через 5–10 років, у яких загрозливих для країни ситуаціях може бути (або вже є) задіяний релігійний чинник.

За офіційною статистикою, в Україні нині діє 55, а за неофіційною — близько 90 різних конфесій. Насправді в країні маємо те, що соціологи називають потужним релігійним ринком. За 25 років незалежності хоч би яка приходила влада, але релігійний фактор і його вплив на національну безпеку не сприймала як загрозу. А саму релігію вважала тим, що замінило комуністичну ідеологію, дечим ужитковим і незначним, на що можна звертати увагу вже після питань економічних і політичних, якщо залишиться час. Тиск на релігійні організації як класового ворога радянського суспільства послабився за часів горбачовської перебудови. 1989 року в органах тодішнього КДБ відділи, які займалися відповідними питаннями, були ліквідовані.

«Держава досі не розуміє, що релігія — це дуже серйозний чинник економічного, політичного й соціального життя. І так само не усвідомлює, що церкви й релігійні організації — це колосальний ресурс, якщо розуміти їх як спільноти вірян. Згадаймо найсвіжіші критичні ситуації, зокрема події Революції гідності. Якби релігійні лідери тоді сказали йти на ВР, явно почався б штурм. Пощастило, що вони виконали свою функцію психотерапевтів і трохи знизили градус протесту», — зазначає в коментарі **Тижню** завідувач відділу історії релігій та практичного релігієзнавства відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ Людмила Филипович. Якщо поглянути на концепцію національної безпеки Франції, то це три грубі томи. Два з них становлять відкриту інформацію, а третій — таємну. Закон «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19 червня

2003 року має лише сім сторінок. У ст. 7 прописано спектр загроз національним інтересам і національній безпеці, зокрема «можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад». Також серед зазначеного переліку основних напрямів державної політики з питань національної безпеки країни вказано забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостренням на релігійній основі, недопущення протистояння різних церков, зокрема щодо розподілу сфер впливу на території України. У ст. 10 цього нормативно-правового акта до основних функцій забезпечення безпеки належить і «постійний моніторинг впливу на національну безпеку процесів, що відбуваються в політичній, соціальній, економічній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній, воєнній та інших сферах, релігійному середовищі, міжетнічних стосунках; прогнозування змін, що відбуваються в них, та потенційних загроз національній безпеці».

ОРГАНИ, ЯКІ ВІДПОВІДАЮТЬ ЗА БЕЗПЕКУ В КРАЇНІ, НЕ МАЮТЬ У СВОЄМУ АРСЕНАЛІ РЕАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ МОЖЛИВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ І ЗЛОЧИНАМ, У ЯКИХ ВАГОМУ РОЛЬ ВІДІГРАЄ РЕЛІГІЙНИЙ ФАКТОР

Першим тривожним дзвоником на підтвердження того, що релігійний контекст соціуму не можна лишати на самоплин, стала справа «Великого білого братства Юсмалос» — релігійної організації, супроти керівників якої в квітні 1992-го було відкрито кримінальні провадження за низкою статей КК України, зокрема ст. 199 (самовільне захоплення земельної ділянки й самовільне будівництво) і ст. 143 (шахрайство). 10 листопада 1993 року члени організації намагалися захопити Софійський собор у Києві й улаштувати там свій молебень, що призвело до жорсткої міліцейської операції. Тоді ж таки в столиці вдалося зупинити спробу масового самогубства «білих братів». На суді для лідерів руху Марії Цвігун і Юрія Кривоногова ці акції вилилися в терміни перебування в колоніях загального режиму. Тож події 1993-го для українського суспільства, особливо для тих, хто відповідав за безпеку й правопорядок у країні, стали тим абсолютно новим явищем, із яким раніше не стикалися та не було ані розуміння, ані практик, як саме на нього реагувати.

1998 року РНБО змушена була звернути увагу на діяльність харизматичних церков, які намагалися активно провадити свою місіонерську діяльність у школах. У часи невизначеності, затримок зарплат та інших проблем вони хотіли зайняти відповідну нішу в соціумі. До своєї діяльності активно залучали лікарів, адвокатів, учителів, тобто тих, хто безпосередньо працював із людьми. Дійшло до того, що якимось десятикласниками однієї зі столичних шкіл вийшли на вулицю й відмовилися повертатися в класи, мотивуючи свої дії тим, що під тиском педагога змушені молитися перед уроком. РНБО зобов'язала тодішнього міністра освіти Віктора Андрущенка розіслати через регіональні відділи освіти інструктивно-методологічного листа, у якому йшлося про відповідальність учителів за інформацію, котру вони транслюють учням, а також подано зауваги щодо унормування відносин між харизматичними церквами та державними середніми навчальними закладами. Зрештою справа дійшла до суду, ініційованого позовом старшого єпископа Об'єднання незалежних харизматичних християнських церков України Анатолія Гаврилюка проти МОН. Той процес закінчився примиренням обох сторін. Але висновків із ситуації, з якими довелося розбиратися також через значний суспільний тиск, зроблено було мало.

Якщо повернутися до прикладу Франції, то там на рівні заступників міністрів діє міжвідомча група з протидії релігійному екстремізму. Збираються вони двічі на рік, обмінюються інформацією про новоявлені релігійні структури, їхню діяльність та обговорюють, що з ними робитимуть. Це їм дозволяє низка конкордатів — своєрідних угод, які прописують права, обов'язки та відповідальність церков та держави одна перед одною. Перевірка різноманітних тамтешніх осередків жандармерією, фіскальними органами є усталеною практикою. В Україні ж створити міжвідомчу комісію задля вирішення питань в релігійному полі важко. Нині увага суспільства прикута до питання переходу церковних громад у різних регіонах країни з-під юрисдикції УПЦ МП до УПЦ КП. Із цього приводу в Держкомнацрелігії було створено міжвідомчу групу, яка за останній час збиралася щонайбільше кілька разів. Якщо це справді проблема, яка постає в країні й виходить за її межі, то чому ніхто не хоче приділити їй увагу?

Чому таких питань не виникає в протестантів і римо-католиків? У них є фіксоване членство в релігійних громадах. У Канаді особа, що ходить до церкви, може бути або членом церковної громади, або просто вірянином. Різниця в тому, що перший платить щороку приблизно \$150 за комунальні витрати своєї церкви. Він може ухвалювати рішення. В Україні до останнього часу таку практику воліють обходити стороною, тому що вона передбачає прозорість: хто є членом тієї чи іншої релігійної організації з правом ухвалення рішень, а також які грошові потоки через неї проходять.

Ще одне питання стосується небезпечного загравання представників державної влади з різними релігійними організаціями. Мода на публічне визнання високопосадовців прихожанами певної релігійної організації давала їй негласний мандат на домінування й першість. Чи вигідно це церквам? Вони не знають межі й рівня цієї любові, яка є явищем тимчасовим. Якщо Україна є світською державою, то потрібно

Примарний страх. Брак чітко прописаних прав та обов'язків релігійних організацій — одна зі складових неспокою навколо таких акцій, як хода прихожан УПЦ МП

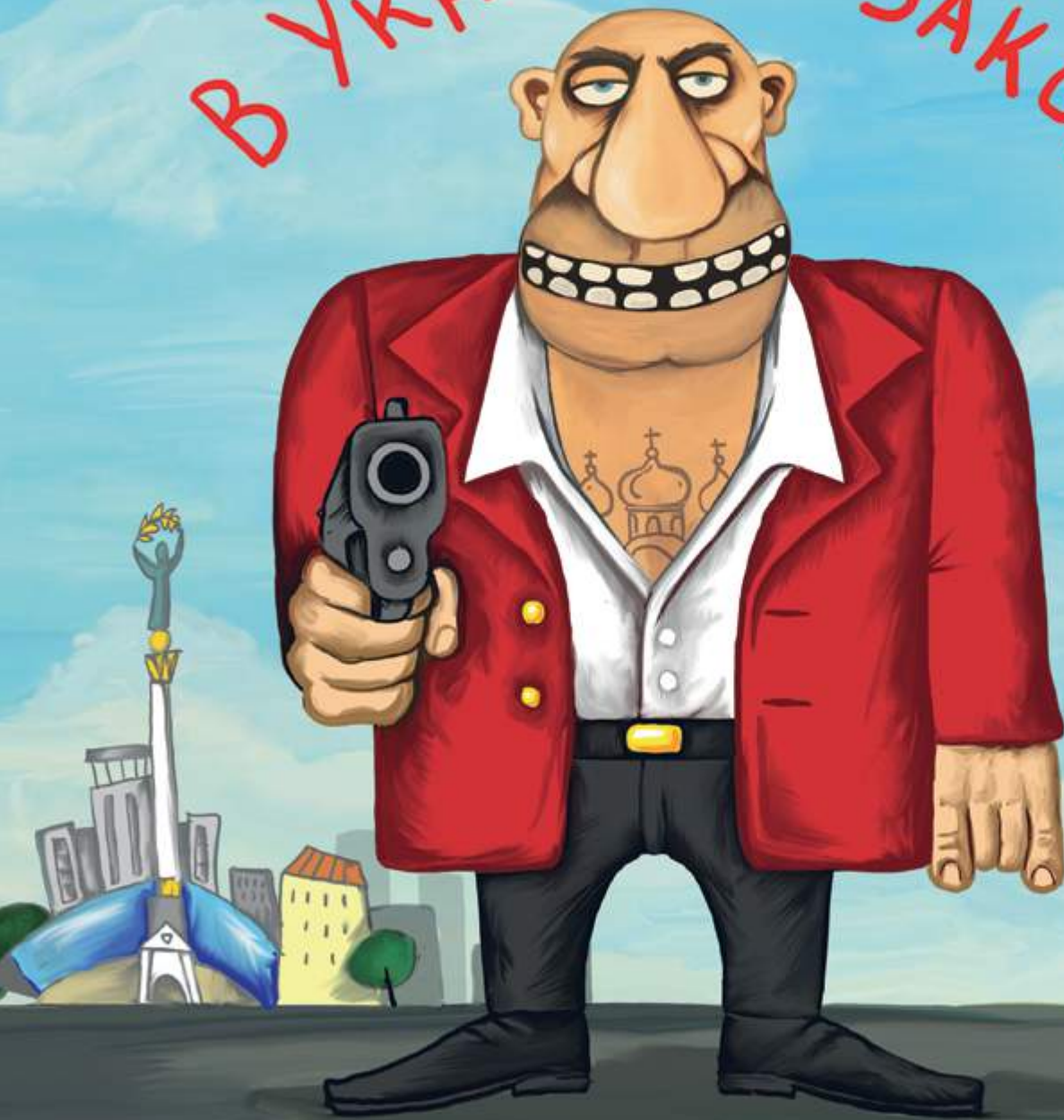
на офіційному рівні припинити надавати пільги релігійним структурам і загравати з ними. Період адаптації вже минув. Такі пільги розбещують і годують бізнес, який не платить податків. У країні триває війна, навіть із пенсій знімають військовий податок. Але не з церков. І це не покривається їхньою спорадичною благочинністю. У Голландії вони платять податки на нерухомість, що цілком нормально.

Значною проблемою залишається позбавлення державної реєстрації релігійних громад органом, який правочинний здійснювати таку процедуру. Це робиться лише через судові провадження, причому вони тривають роками. Така ситуація позбавляє державу функцій дієвого контролю релігійного поля суспільства. Також органи, які відповідають за безпеку в країні, не мають у своєму арсеналі реального механізму запобігання можливим правопорушенням і злочинам, у яких вагому роль відіграє релігійний фактор. «У США чи Канаді немислимо, щоб представники будь-якої тамтешньої релігійної організації, зокрема підпорядкованої закордонному центру, закликали до повалення державного ладу, до сепаратизму тощо. Річ у тім, що всі вони громадяни США або Канади, а лише потім ідентифікують себе з якоюсь із конфесій чи деномінацій», — зазначає професор Людмила Филипович.

Нині мова має вестися про системну співпрацю з релігійними організаціями як елементом соціальної інфраструктури української громади. Збереження статус-кво й аморфності у вирішенні цього питання надалі призводитиме принаймні до можливості нагнітати неспокій через різноманітні вияви релігійного життя, зокрема й такі, як хресні ходи. Ідеться про те, до чого була прикута увага минулого тижня майже по всій країні, але про що, зітхнувши полегшено, за милу душу вже забули. Відсутність чітко прописаних прав, обов'язків і взаємної відповідальності держави та релігійних організацій і спричинило той неспокій довкола цілком маргінального явища родом із XIX століття. ■

В УКРАЇНІ В ЗАКОНІ

Злочинність

Кримінальна реставрація

Дмитро Крапивенко

Наприкінці 1980-х у СРСР тільки й розмов було, що про «казанський феномен». Чому, власне, уся слава дісталася столиці тоді ще радянського Татарстану, сказати складно. Молодіжні банди, які «бігали» битися район на район, — явище на той час геть не екзотичне, а у великих промислових агломераціях радше закономірне. Спитайте хоча б у тих, хто в ті часи мешкав у Кривому Розі, що то таке «бігуни», — поринете в глибокий вир міського фольклору з моторошними деталями в буквальному сенсі вуличних боїв, коли в хід ішли не лише кулаки, а й саморобні вибухові пристрої. Тодішні соціологи й комсомольські робітники несли якусь ахінею про те, що в спальних районах великих міст, мовляв, замало кінотеатрів, молодь не має цікавого дозвілля, от і гуртується з нудьги в банди. Пояснення на «трієчку»: саме тодішні дискотеки, звані в народі «клітками», були справжнім рингом для вуличних бійців. Танцювати туди ходили здебільшого дівчата, пацани ж — показати, чий район крутіший, себто на мордобій. Ось таке дозвілля. Тоді молодіжна злочинність була побічним ефектом радянського колективізму й класового протистояння: парубки з робітничих околиць цілком щиро ненавиділи мажорів із центру, які навчалися в престижних школах, краще вдягалися, могли дозволити собі повечеряти в кооперативному кафе. Саме бідність і ненависть рухали казанськими (і не лише) юнаками, коли ті їздили в «набіги» до Москви, тобто грабувати тамтешніх однолітків: зазвичай забирали джинси, кросівки, плеєри — усе те, що в провінції було дефіцитом й екзотикою.

Молодь просто вросла в «дорослий» кримінал: мало брати участь у масових бійках, ледь не обов'язковими були побори на передачі «товаришам у тюрмі». Обібрати чужинця з іншого району вважалося чи не робінгудством, а справжні кримінальники ставали героями вулиці. Куди там комсомольським вожакам із байками про «дорогі дедов і отцов»... Зрештою всі ці нібито хлоп'ячі угруповання згодом і стали основою справжньої організованої злочинності, яка буйно розквітла в 1990-ті. Тоді вже почалася доросла гра, війни за «пісочницю» відійшли в минуле.

Коли сьогодні говорять про повернення до криміногенної ситуації 20-річної давності, то повірити в це непросто. Нинішня молодь, заплутана в гаджетах і соцмережах, геть не чутлива до «патріотизму» й «класової свідомості» районного масштабу, ну хіба що посперечатись у пабліках. Отже, соціальна база для рекрутингу в злочинного світу не така вже й велика. Наразі так. Утім є два «але»: війна й дедалі більша

бідність, отже, доступність зброї й мотиви щонайменше для майнових злочинів. Статистика вказує, що в цьому сенсі середовище зараз більш ніж сприятливе. Плюс реформа правоохоронних органів, яка, безперечно, є вкрай необхідною, але дає шанси розвернутися в умовах, «поки нові поліцейські не опанували всі тонкощі оперативної роботи».

Нинішній сплеск криміналу має хаотичний характер. Соціальних передумов для цього цілком достатньо. Питання в іншому: як швидко кримінал зможе стати організованим? Поки що не чути про потужні угруповання, які були господарями життя в 1990-х. Отже, є шанс уникнути такої собі кримінальної реставрації, коли бандити знову стануть важливим чинником усіх сфер: від базарної торгівлі до рішень рад усіх рівнів. Для цього потрібні як мінімум більш жорсткий контроль за обігом зброї, соціальна реабілітація ветеранів АТО (частина з них має великі шанси долучитися до криміналу, водночас найсвідоміші бійці можуть стати професійними борцями зі злочинністю, тому важливо не змарнувати цей потенціал) і бодай перспектива економічного зростання.

РАЗОМ ІЗ ПОЛІТИЧНОЮ П'ЯТОЮ КОЛОНОЮ, ЯКА Й ДАЛІ ДІЄ В УКРАЇНІ, ОРГАНІЗОВАНИЙ КРИМІНАЛІТЕТ ЗДАТЕН ІСТОТНО РОЗХИТАТИ СИТУАЦІЮ В КРАЇНІ

В організації та структуруванні криміналу окрім відкату в суспільному розвитку впродовж 20 років є ще одна суттєва загроза. Український злочинний світ ніколи не існував ізольовано, а в певному «інтернаціоналі». Очевидно, що відроджені чи новостворені угруповання потребуватимуть міжнародних зв'язків. Нескладно здогадатися, що «стратегічним партнером» у цьому випадку стане не італійська мафія чи якудза, а російська «братва», яка за минулий час також пережила низку істотних трансформацій. Контроль ФСБ над «класово близькими» є доволі відомим, і навіть високі чини українського МВС визнають, що організована злочинність «з-за поребрика» в нашій країні працює не суто у власних інтересах, а з благословення кураторів із РФ. Отже, кримінальна реставрація може бути ще одним зі сценаріїв дестабілізації: разом із політичною п'ятою колоною, яка й далі діє в Україні, організований криміналітет здатен істотно розхитати ситуацію в країні. Можливо, співпраця Партії регіонів з тітушками під час Майдану була лише репетицією на майбутнє. ■

Нова доба криміналу

Богдан Буткевич

Злочинність за останні два роки помітно зросла в кількісному виразі на тлі загальної криміналізації суспільства

За зведеними даними Генеральної прокуратури, 2013-го правоохоронці зафіксували 13 776 особливо тяжких злочинів, 2015-го — вже близько 21,5 тис., а за перше півріччя 2016-го — вже майже 12 тис., тобто якщо тенденція збережеться, то цифри будуть ще більшими. Якщо говорити конкретно, то за останні два роки різко збільшилася кількість убивств, грабежів, а надто з використанням вогнепальної зброї, квартирних крадіжок і викрадень автівок. Так, квартирних крадіжок у 2013-му зафіксовано 17 тис., а вже в 2015-му — майже 22 тис. На другій позиції викрадення автомобілів. За два минулі роки їхня кількість зросла з 3,8 тис. до 6,9 тис. У країні стали частіше вбивати: умисних убивств побільшало з 5,9 тис. до 8,2 тис.

Таку невтішну динаміку визнають і особи, уповноважені з нею боротися. Так, нещодавно міністр внутрішніх справ Арсен Аваков на випускному курсантів нової поліції заявив, що в Україні об'єктивно спостерігається підвищення рівня злочинності, хоча з тим, що воно істотне, не погодився. «В абсолютних цифрах зростання приблизно таке: 537 тис. злочинів у 2014-му й 558 тис. у 2015-му», — пояснив Аваков. А це, мовляв, лише 0,3%.

Погоджується з такою тенденцією й очільниця національної поліції Хатія Деканоїдзе. «Загальний рівень злочинності зростає, я не заперечуватиму. Для цього, на жаль, є об'єктивні причини. По-перше, з 2012 року в країні погіршується економічна ситуація, а це завжди супроводжується зростанням злочинності. Як тільки знижується рівень життя людей, злочинність зростає, і насамперед це стосується майнових злочинів. По-друге, з 2014-го триває війна, що сприяє поширенню організованої злочинності та збільшенню незаконного обігу зброї. По-третє, ми не повинні приховувати злочини на догоду статистиці й зараз підсилюємо відповідний контроль».

Саме останній аргумент узяли на озброєння офіційні особи, мовляв, раніше просто приховували багато злочинів, а ми тепер чесні й відкриті, тому складається враження, що зростання таке різке. «У 2016 році справ було закрито вдвічі менше, ніж у 2015-му. Показувати хорошу статистику для мене неважливо. Важливо показувати людям, що є проблема, порушено справу й поліцейські нею займаються. Звичайно, зменшилося й розкриття справ, але це пов'язано з багатьма факторами», — каже Деканоїдзе. Водночас вона відзначає успішну роботу поліції щодо припинення незаконного переміщення зброї та в боротьбі з організованою злочинністю.

Взагалі якщо говорити про причини такої динаміки докладніше, то вони очевидні: війна на Донбасі та економічна криза. Щоправда, слід ураховувати, що кризові явища почалися ще задовго до Майдану. А відповідно й зростання злочинності. «Зростання злочинності почалося з 2013-го, а не зараз, протягом останніх шести місяців, тобто не після створення Національної поліції. Насправді криміногенна ситуація погіршується ще з 2012-го. Просто в останні півтора року це відчутніше», — не втомлюється наголошувати Деканоїдзе.

Та й рівень розкриття злочинів, за версією МВС, знизився через відмову від гонитви за показниками. Однак усе ж таки за останні два буремні роки визначальну роль у зростанні злочинності відіграла війна. Найперше, до чого вона призвела, — потрапляння величезної кількості зброї на чорний ринок, унаслідок чого більшість злочинців тепер легко можуть дістати вогнепали. За інформацією **Тижня**, зараз у Києві стандартний пістолет Макарова неважко купити за \$300–400. А що ближче до зони АТО, то дешевше й легше дістати зброю, до того ж не тільки пістолети, а й автомати, гранати та навіть гранатомети й кулемети. Вся ця зброя вже почала «говорити». За оцінками і самого МВС, і незалежних експертів, на сьогодні в країні гуляє 3–4 млн нелегальних одиниць зброї.

ПРОБЛЕМА НЕ ТАК У КІЛЬКОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ЯК У ПОВЕРНЕННІ НОРМИ КРИМІНАЛЬНОГО СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ, ЯКИЙ ШТОВХАЄ НЕБЛАГОПОЛУЧНІ ПРОШАРКИ НАСЕЛЕННЯ НА ЗЛОЧИННИЙ ШЛЯХ

Другий чинник, за свідченнями кримінолога Анни Маляр, який не люблять обговорювати через питання політкоректності, — вимушені переселенці з Донбасу, яких на українській території вже понад 1,5 млн. І це за найскромнішими підрахунками. Очевидно, що не всі ці люди змогли нормально прилаштуватися на новому місці, особливо в умовах, коли держава якщо не кинула їх напризволяще, то принаймні допомагає дуже умовно. Тому не дивно, що чимало з них вимушено чи невимушено стають на злочинний шлях і починають добувати собі гроші, вчиняючи правопорушення.

Ще одна причина, про яку не люблять говорити в МВС, — професійна придатність правоохоронців. Адже за останні два роки це відомство постійно перетрушують люстраціями, атестаціями, реформами тощо. Вони, безумовно, потрібні, однак усе це

вельми негативно позначається на здатності правоохоронців виконувати свої безпосередні функції. **Тиждень** уже не раз писав про те, що за вітриною нової патрульної поліції ховається простий факт неререформованості чи не найважливішої ланки апарату МВС — слідчого та оперативного персоналу. Грубо кажучи, тих, хто має дізнатися про злочин, розслідувати його, затримати злочинця й довести його провини для суду.

Зараз маємо ситуацію, коли слідчих та оперативних частин люстрація й переатестація майже не торкнулися. Зате чимало професіоналів, які ще лишалися в органах, пішло, не чекаючи перевірок. А ще тому, що на хвилі ненависті до правоохоронців після Майдану їм урізали всі доплати, премії та бонуси до й без того невеликих ставок. Це спричинило відплив чималої частини працівників.

Інший чинник, який не можна не згадати, — скандальний «закон Савченко», який передбачає зарахування терміну попереднього ув'язнення в строк відбування покарання за схемою, коли один день у слідчому ізоляторі прирівнюється до двох днів у в'язниці. Закон набрав чинності ще 24 грудня 2015 року і вже був застосований до близько 40 тис. осіб. Як твердять і поліція, і адвокати, і Міністерство юстиції, і навіть правозахисники, на свободу вийшло безліч людей, засуджених за тяжкі злочини. Подейкують, що згаданий документ ухвалили, щоб на волю змогли вийти деякі злодії в законі та серйозні люди, які потрапили за ґрати. Зокрема, уже на свободі экс-нардеп Віктор Лозинський, суддя-колядник Зварич, «доктор Пі» та інші персонажі, чимало з яких одразу поповнили ряди криміналітету та яких правоохоронці вже встигли знову затримати.

А про економічну кризу й говорити годі: за останні два роки українці відчутно збідніли. Істотно зросло безробіття, відповідно багато хто був викинутий на вулицю й не знає інших способів добування грошей на існування, окрім як злочинні. Якщо додати до цього скупчення робочої сили в кількох містах-мільйонниках, що ще збільшує

ризик вчинення правопорушень, отримуємо правдиву картину.

Експерти твердять, що українське суспільство за рівнем криміногенності нині наближається до рівня 1990-х. Проблема тут навіть не так у кількості злочинів, як у поверненні норми кримінального стилю поведінки, який, з одного боку, штовхає неблагополучні прошарки населення на злочинний шлях, а з другого — породжує у звичайних громадян невіру в здатність держави їх захистити. Такі речі призводять до негативних сталих наслідків, які ми всі могли споглядати на тому ж таки Донбасі, що був осердям так званого чорного демографічного поясу, тобто в регіоні зі стабільно високим рівнем криміналу, смертності та соціально небезпечних захворювань на кшталт ВІЛ/СНІД чи гепатит С. Ось тільки тепер таким поясом може стати чи не вся територія країни.

Хай там як, а ситуація в Україні вельми типова для всіх країн, що потрапляють у таку турбулентність. Наприклад, вона досить схожа з хорватськими реаліями 1990-х років. Там також спостерігався значний вибух злочинності та криміналізації соціуму, шляхи виходу з якого були цілком банальними та очевидними. З одного боку, підвищення ефективності роботи правоохоронних органів через їх реформування, кадрове оновлення та зростання заробітної плати. А з другого — стабілізація економічної ситуації, можливість для дедалі більшої частини населення добувати собі хліб нормальною, легітимною працею.

Ще один спосіб нормалізувати ситуацію — вирішення проблеми з величезною кількістю нелегальної зброї на руках. Чимало експертів пропонує використати молдовський досвід, де така сама проблема виникла ще 20 років тому після воєнного конфлікту в Придністров'ї. А це дозвіл для населення володіти зброєю. Мовляв, це має спонукати добропорядних громадян, які купили собі зброю для самооборони, піти в правоохоронні органи й зареєструвати її. Тим більше що злочинці її вже й так мають. ■

Чи з'явиться в Україні «Коза Ностра-2»?

Ігор Лосєв

Чи сприяє гібридна війна зародженню нових мафіозних структур

Перша хвиля організованої злочинності накрила Україну в 90-х роках ХХ століття. Це було пов'язано з розпадом «соціалістичної» економіки й крахом радянської імперії, з хаосом посткомуністичного державотворення та слабкістю нових державних інституцій, а також із періодом «великого хапка» — проведенням непрозорої номенклатурної приватизації. Традиційна злочинність, що раніше перебувала під пресом тоталітарного режиму з його обмеженнями, відчула сп'яніння свободою та відносною безкарністю, намагаючись вийти за звичні межі, брати участь у бізнесі як рекетири, примусові псевдопартнери перших пострадянських бізнесменів. Вони налагоджують корисні контакти з політиками, державними діячами, переживаючи запаморочення від блискучих і спокусливих перспектив криміналітету, що поступово легалізувався й ставав почасти респектабельним. Гопники та вуличні бандити консолідується, створюють свої угруповання, виходять на центри влади, корумповані правоохоронні органи, самі беруть участь у виборах і стають владою, кримінальні капітали трансформують у легальний бізнес тощо. Дехто з нинішніх політиків та бізнесменів прийшов саме з тих часів і з того середовища...

Паралельно зі злочинністю, що взяла початок із «монстрів» міських нетрів, консолідується злочинність «білих комірців», офісних діячів із хорошою освітою, знанням англійської мови, пристойними манерами. Така злочинність потребує інтелектуальної спроможності та вміння вести справи у вищому світі. То були різні кримінальні полюси, але якоїсь прірви між ними не спостерігалось, у них була потреба одне в одному. Наприклад, «білі комірці» вдавалися до послуг гангстерів у делікатних справах: замовні вбивства як спосіб усунення конкурентів чи небезпечних осіб, підтримання контролю над незаконним обігом наркотиків, використання кримінальних банд для дестабілізації соціально-політичної обстановки в тих чи інших регіонах (насамперед Донбас і Крим). Гангстери потребували допомоги з боку «офісної» злочинності у вищих ешелонах влади.

На початку 2000-х ситуація більш-менш стабілізувалася, простір кримінальної активності був поділений між різними кланами, утворилися вертикальні злочинні структури, що забезпечували криміналітету державно-політичний «дах».

Проте в 2014-му почалася війна, що сплутала всі карти. Виникла нова реальність: на Донбасі тамтешні бандитські угруповання під чуйним керівництвом російських спецслужб узяли участь у захопленні влади, у майже відкритому грабунку власності, як

державної, так і приватної, що призвело до скасування багатьох ще довоєнних «договорняків» і «конвенцій» кримінального світу.

З'явилися нові, спершу позасистемні гравці в «сегменті» контрабанди на імпровізованому кордоні між Україною та окупованими районами Донецької та Луганської областей, системні бандити в особі керівництва так званих ДНР і ЛНР, що здійснюють «конфіскації» чужого майна, грошей, ресурсів на псевдолегальних підставах, нібито законно...

У середовищі людей, які воюють з українського боку на Донбасі, не всі встояли перед спокусою великих і легких прибутків на лінії розмежування. У зоні АТО величезна кількість зброї, якою наповнюють вже й решту України, переносаючи туди пов'язані з нею можливості швидкого збагачення. Зрештою, у країні майже 2 млн переміщених осіб, а серед них є люди не дуже законослухняні, а також ті, хто переживає велику матеріальну скруту, що штовхає на кримінальний шлях...

Водночас кримінальну ситуацію в Україні погіршує відчуття правового хаосу в державі, нефункціональності правоохоронної та судової систем, зокрема продемонстрована всій країні безкарність «елітної» «офісної» злочинності, коли злодіїв-прокурорів, депутатів, міністрів, винних у багатомільйонному дерибанні держбюджету, не кажучи вже про мегахабарі, лише лякають, звинувачуючи, позбавляючи депутатської недоторканності, морально засуджуючи й... чемно відпускаючи за кордон, оголошуючи потім у нікчемний і безперспективний розшук, як це сталося з нардепом О., великим поціновувачем коней і супермоделей, який нині сміється в Лондоні з нашого генпрокурора. Такий стан законності й судочинства в Україні не може не надихати злочинний світ. Недаремно ж за грузинськими урядовими «легіонерами» до нас поїхали й знамениті грузинські злодії в законі, бо тут їм затишніше, ніж на батьківщині...

Держава та її апарат примусу відверто та очевидно слабкі. Злочинні прояви в Україні зростають. Питання лише в тому, чи ці нові грабіжники, злодії, наркодилери, вбивці й надалі перебуватимуть на рівні розрізаних банд та одинаків, задовольняючись статусом «сявок» і «фраєрів» (найнижчі касти в кримінальній ієрархії), не претендуючи на «місце під сонцем» усупереч інтересам сформованої ще в 1990-х роках «Коза Ностра-1», чи почнуть об'єднуватися, консолідуватися, поступово створюючи злочинні синдикати на кшталт сицилійської мафії, калабрійської ндрангети, неаполітанської «Каморри», японської якудзи чи китайських тріад у Південно-Східній Азії.

А можливо, орієнтуватимуться на власні зразки української мафіозності 1990-х... Адже злочинність у різних країнах світу зберігає національно-культурну специфіку, а нерідко дотримується її навіть в одній країні залежно від етнічного складу учасників злочинних груп, що, власне, і сформувало поняття «етнічна злочинність».

Процеси, про які йдеться, відбувалися в Україні наприкінці 80-х років минулого століття. Нині спостерігаємо другу хвилю цих процесів. І вона може бути вельми драматичною, з гангстерськими війнами, з перерозподілом контрольованих територій між кримінальними конкурентами. Є також небезпека, цілком реальна, впливу на ці явища російських спецслужб в інтересах антиукраїнської політики РФ з метою створення атмосфери страху, невпевненості, паніки, а також штучного паралічу державного апарату України.

Російські спецслужби мають величезний досвід взаємодії з кримінальним світом. Досить лише згадати, як Кремль використовував ці угруповання в Криму під час навали 2014 року, де місцеві бандюки швидко стали проросійською «самообороною Криму» й брали активну участь у блокуванні українських військових частин. Можна пригадати, як донбаський криміналітет виявляв активність під час захоплення адміністративних будівель у Донецьку, Луганську та інших містах регіону.

Чи витримає нині Україна ще й таку внутрішню кримінальну війну, де дуже непросто буде з'ясувати, коли діють бандити, а коли російські спецслужби? Як сумно пожартував одеський письменник Ісаак Бабель, автор оповідань про супербандита Беню Крика: «Ніхто не знав, де закінчується поліція і де починається Беня...» Криміналітет в Україні потроху стає вагомим чинником гібридної війни. На жаль, у нас поліцейські сили доволі слабкі й не фахові, адже всі останні роки відбувалися деградація та розмивання кадрів професійних оперативників і слідчих. А Кримінальний і

Кримінально-процесуальний кодекси, що готувалися під наглядом чільного діяча Партії регіонів правника Андрія Портнова, випсані так, що ефективно боротися зі злочинністю практично неможливо. Складається враження, що, передчуваючи крах ПР та особисто Януковича, найрозумніші представники того режиму, до яких, безперечно, належав Андрій Портнов, зробили все можливе, щоб позбавити нову владу юридичних важелів покарання злочинів, скоєних попередниками. Портнову це блискуче вдалося. Юридична «спецоперація» наклалася на цілковитий брак політичної волі команди Петра Порошенка у справі справжньої боротьби зі злочинністю, насамперед «елітною».

До того ж прокурорські й судові структури геть засмічені корупціонерами й тому майже недієздатні. А це й недоторканність нардепів і суддів, що зводить нанівець реальну боротьбу з корупцією, залишаючи тільки суцільний політичний шар. Крім того, свою роль відіграє й брак будь-якого пієтету до законності з боку найвищого керівництва держави, коли йдеться про них любих (бізнес-діяльність першої особи, нехтування прямих вимог законодавства щодо оголошення воєнного стану тощо).

Слабкість держави, організаційна, ідеологічна та моральна, штовхає злочинний світ на рішучі й зухвалі дії, на спроби взяти під контроль усе, сподіваючись на брак опору з боку державних органів, а також на їхнє колаборанство. Чи можна розраховувати на перемогу в цій війні проти злочинності за нинішнього стану держави та безсилля її лідерів? Лише радикальне переформатування влади, усіх її механізмів відповідно до вимог воєнного часу зможе зарадити справі.

А значно агресивніша та небезпечніша, ніж її перший варіант в Україні, «Коза Ностра-2» цілком може найближчим часом сформуватися, якщо вже сьогодні не розпочати вжиття контрзаходів. Ось тільки хто візьме на себе цю відповідальність? ■

Побічний продукт війни

Святослав Птіцин

Війна в Україні породила не лише сепаратизм із «референдумами» та російськими гумконвоями, а й прошарок криміналу, який складається з атошників, фейкових і не зовсім

Взимку 2015–2016-го на західному кордоні України, на Закарпатті, прикордонники намагалися перекрити контрабандні потоки, через які до Європи переправляли контрафактні цигарки. Як виявилось, у вантажівках знаходили не лише продукцію Львівської тютюнової фабрики, з якою пов'язана низка скандалів, а й цигарки з донецької фабрики «Хамадей». Яким чином тютюн з окупованих територій перетинав лінію розмежування, питання дискусійне.

Якщо спробувати згрупувати найпоширеніші після початку бойових дій злочини, то окрім контрабанди можна говорити про здирництво, викрадення людей, катування, рекет і навіть убивства. Щоправда, складність ситуації полягає в тому, що більшість військових чи добровольців, причетних до цих правопорушень, виправдовують свої дії сепаратизмом місцевих мешканців і бойовими діями, під час яких не висвітає часу на слідство та з'ясування обставин причетності тих чи інших людей до співпраці з бойовиками псевдодержав «ЛНР» та «ДНР». Та й обвинувальні акти проти військових-порушників подеколи ґрунтуються на заявах відверто сепаратистських персонажів. Як, наприклад, нещодавня справа проти одного з командирів батальйону «Айдар» Валентина Лихоліта з позивним Батя та його підлеглого Ігоря Радченка (Рубежа). Їм інкримінували викрадення відеокамери, фотоапарата та алкоголю в нинішнього мера Северодонецька Казакова, якого не без підстав звинувачують у співпраці з терористами: йому приписують заклики до створення так званих «народних дружин», допомогу в організації псевдореферендуму тощо.

Персона Баті не така однозначна, як намагаються показати правоохоронні органи. Більшість бійців «Айдару» відгукуються про нього лише позитивно й пригадати відвертий кримінал за своїм командиром не можуть, хоча бувають і винятки. Що ж до Рубежа, то не під запис усі співрозмовники *Тижня* зізнаються: «беспредельцік», котрий не так воював, як займався особистими справами. Проте говорити про деталі відмовляються. Мотивують це страхом за свої життя.

Та не Рубежем єдиним. У першій половині 2016 року Центр громадянських свобод під егідою Коаліції громадських організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі» спільно з адвокатами та правозахисниками підготував звіт під назвою «У пошуках справедливості». Він був присвячений саме проблемі порушення законів у зоні проведення антитерористичної операції. Члени моніторингових груп зібрали понад десяток фактів,

ФОТО: РОМАН ІЛКО

Суд над добровольцями. У Києві півроку намагаються судити бійців скандальної роти «Торнадо», підозрюваних у мародерстві та викраденнях людей

які доводять, що з 2014-го до кримінального світу активно влилися учасники війни.

Літо—зима 2014-го, Луганська область, смт Білокуракине. Олександр Гладченко, підприємць-фермер, позичає гроші на посівну в місцевого адвоката. Проте згодом до нього починають навідуватися невідомі з автоматами, які представляються спочатку Збройними силами, потім «Айдаром», а далі «Правим сектором». Після кількох таких візитів аноніми в камуфляжі перейшли від слів до справ. Як стверджує Гладченко, його били й погрожували, вимагаючи грошей. Ситуацію вдалося вирішити лише після втручання «Айдару». Добровольці допомогли затримати трьох здирників, яких передали правоохоронцям. Про те, що далі було з розслідуванням, потерпілий не знає. За даними його захисника, станом на квітень цього року його кривдники не отримали навіть підозри про вчинення злочинів. Про обрання запобіжних заходів, здається, навіть не йдеться.

Наступна історія сталася далеко від фронту. Олексій Петровський у 2014-му виїздив із Донецька на контрольовані Україною території. Проте після

перетину одного з блокпостів на межі Донецької та Дніпропетровської областей його побили. Приблизно 12 озброєних автоматами осіб перекрили джилом дорогу, звинуватили Петровського в сепаратизмі та викраденні авто, на якому він їхав (попри наявність документів на транспортний засіб). Чоловікові натягли мішок на голову та вивезли в підвал якогось житлового приміщення. Там він просидів три дні, після чого йому повернули автомобіль та особисті речі. Втім, постраждалий не дорахувався нетбука, мобільних і готівки на суму 3 тис. грн. За його словами, серед охоронців був чоловік із позивним Гном, який згодом сам потрапив у полон до «Правого сектору». Він припускає, що його могли утримувати на одній із баз відпочинку КП «Водоканал», де розташовувався ПС. Нацполіція кваліфікувала злочин за ч. 2 ст. 146 Кримінального кодексу (незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинене з корисливих мотивів щодо двох або більше осіб за попередньою змовою).

Проте не всі потерпілі відбулися так легко. Правоохоронники зафіксували випадки, коли боротьба із сепаратизмом переросла у вбивства. Скажімо, на Луганщині є справа сім'ї Дорогінських (Зінаїди та Ганни), які жили в смт Луганське Бахмутського району. У червні 2015 року двоє військовослужбовців ЗСУ вдерлися до помешкання жінок із «метою пошуку представників незаконних збройних формувань». Поліція і військова прокуратура не змогла дійти одностайного висновку, хто саме розстріляв сім'ю. Проте подію кваліфікували за ст. 115 та ч. 2 ст. 162 ККУ (умисне вбивство та незаконне проникнення до житла із застосуванням насильства).

Жертвами криміналу ставали й військові. Доволі відомою є справа Сергія Костаківа з позивним Маєстро. У чоловіка були конфлікти з командуванням, і він не раз попереджав про намір оприлюднити інформацію про їхню незаконну діяльність. Костаків зник безвісти наприкінці листопада 2014-го, після того, як оформив переведення із 72-ї до 81-ї бригади. Востаннє його бачили живим на блокпосту біля Волновахи (траса Слов'янськ—Донецьк), який на той момент охороняли бійці батальйону патрульної служби міліції «Київ-2». За свідченнями очевидців, Сергій був побитий і прикутий наручниками до батареї. Про причини, з яких він опинився в такій ситуації, можна лише здогадуватися. За півроку, у червні 2015-го, біля села Прохорівка Волноваського району знайшли його тіло. Руки були скуті наручниками, а в голові нарахували до 20 кульових поранень. За розслідування взялася прокуратура Донецької області, згодом за визначення підслідності взялася ГПУ. Кваліфікували злочин за ст. 115 (умисне вбивство).

Не таким відомим, але від того не менш резонансним є «самогубство» Дмитра Шабрацького з позивним Поет, бійця 24-го штурмового батальйону, більше відомого як «Айдар». Чоловік був пов'язаний зі згаданим вище Радченком (служили в одному підрозділі). Як вдалося з'ясувати, він не раз висував претензії до свого командира. Зокрема, йшлося про те, що Рубеж використовував своїх бійців для незаконних дій. Наприклад, викрадення проукраїнського активіста, экс-мера Привілля Валерія Бешенка. Одразу після звільнення Лисичанська від бойовиків у місті повинна була відбутися сесія міськради, на якій мали пройти громадські слухання щодо співпраці

місцевих бізнес-промислових груп із сепаратистами. Планувалося, що Бешенко на ній виступатиме. Проте того дня його викрала група Радченка й вивезла до Половинкиного, де на той момент базувався «Айдар». По завершенні сесії міськради активіста відпустили. Втім, був один нюанс: до групи викрадачів входив Шабрацький, мешканець Привілля. Він упізнав Бешенка. І згодом пішов до Радченка з претензіями. Є всі підстави вважати, що Поет брав участь і в низці інших протиправних дій групи Рубежа або щонайменше був у курсі справ. Військовий навіть мав давати свідчення представникам СБУ. Незадовго до своєї смерті він попереджав батьків, що його життя загрожує небезпека. А в день загибелі, 26 березня 2015-го, телефонував своїм знайомим із проханням забрати його з Лисичанська. Проте до військового ніхто не прийшов. «Самогубство» Шабрацький вчинив на території СТО, де перебувала частина «Айдару», одночасно застрелившись із автомата та підірвавши себе гранатою. Про смерть Поета, хоч як дивно, повідомив сам Рубеж, який перебував на одному з ним поверсі. Подію кваліфікували за ст. 115 і ст. 120 (умисне убивство та доведення до самогубства). Службове розслідування за фактом смерті не проводили. Навіть більше: слідство не перевірило, чи справді кулі, які вбили Шабрацького, випустили з його автомата. Не допитали й Радченка—фактично основного свідка/підозрюваного. А кримінальне провадження за фактом убивства примудрилися закрити. Старання адвокатів розслідування відновили, історія триває.

Наведені вище приклади не є вичерпними, але хоча б приблизно змальовують картину того, як впливає війна на ситуацію з криміналом. Ми не згадали вбивство Андрія Галушенка, відомого як Ендрю, що пов'язане із потоками контрабанди в Луганській області. Не згадали й про рекет місцевих луганських фермерів, до якого, як кажуть місцеві активісти, причетний той самий Рубеж. Постраждали підприємці банально відмовилися спілкуватися з кореспондентом *Тижня*, побоюючись за свою безпеку та життя. Не згадали й про незадокументовані випадки, оскільки місцеві мешканці не подають до поліції заяви про злочини, бо не довіряють правоохоронним структурам.

ОБВИНУВАЛЬНІ АКТИ ПРОТИ ВІЙСЬКОВИХ-ПОРУШНИКІВ ПОДЕКОЛИ ҐРУНТУЮТЬСЯ НА ЗАЯВАХ ВІДВЕРТО СЕПАРАТИСТСЬКИХ ПЕРСОНАЖІВ. ЯК, НАПРИКЛАД, НАЩОДАВНЯ СПРАВА ПРОТИ ВАЛЕНТИНА ЛИХОЛІТА

Додатково ситуацію заплутують і військові, звинувачуючи місцевих мешканців у сепаратизмі. Якщо з мером Казаковим усе більш-менш зрозуміло, то з убитими Дорогінськими чи побитим Петровським ситуація складніша. Справі зарадити могла б успішна робота правоохоронних органів, які взялися б за повноцінне розслідування злочинів. Проте, на жаль, у більшості випадків можна говорити радше про симуляцію активних дій. А допоки провадження припадають пилом десь у канцеляріях, через лінію розмежування сунуть дорогі фури з контрабандою. ■

Легенди й правда злочинного світу

Ольга Порфімович, доктор політичних наук, професор

Яких трансформацій зазнав пострадянський, і зокрема український, кримінальний світ за останні 25 років

Після розпаду СРСР стали формуватися нові відносини у сфері економіки та управління. Криміналітет теж перегрупувався й почав інтегруватися з оновленим соціумом. Тіньовий бізнес, котрий завжди супроводжував планове господарювання, легалізувався. Це врятувало економіки незалежних держав (зокрема й України) і не дало фінансовому колапсу знищити молоді країни. Цеховики, які зберігали свої мільйони в царських червінцях, діамантах чи інвалюти, вийшли на світ Божий і скупили під приватизаційний шабаш чи не дві третини основних засобів виробництва. Повільно й болісно Україна, а далі я говоритиму переважно про неї, ставала на шлях капіталізму.

Що ж сталося з організованою злочинністю радянського зразка? Їй просто не знайшлося місця на цьому святі вільного економічного зростання. Громадяни збідніли до межі, відтак спорожнювати їхні квартири та кишені стало не вигідно: там гуляв вітер. А злочинська романтика, пісні, «понятія», накладки, ієрархічні зв'язки, коронації на зонах — усе це вийшло з моди, адже не приносило прибутків.

«Герої» 1990-х. Ельбрус Тедеев (на фото ліворуч) згодився владі під час Майдану, коли виник попит на спортсменів-тітушків

Пенітенціарна система також збідніла, навіть привілейовані зеки більше не жирували. На місця позбавлення волі опустився нищівний і невеликовий мультирезистентний туберкульоз... Дідусі з хронічним кашлем і в татуваннях виходили на волю за станом здоров'я або за черговими амністіями до Дня Незалежності... І нікому не були потрібні.

Був такий злочин у законі Вася Бріліант. Легендарна особистість, вижив під час першої суцільної війни (табірне протистояння в повоєнні роки), утримував свої позиції, провів не одну злочинську «сходку», на якій вирішувалися важливі для злочинного товариства питання. Крім того, вивів у великий світ свого учня Пашу Цируля.

Минув час. Цируль подорослішав і доріс до посади утримувача «общака», причому всесоюзного значення. Але згубила його жадоба до грошей: будинок у центрі Москви, щоденна гульня, наркотики. У труні перевертався Вася Бріліант, адже учень порушував усі злочинські закони: і дружину мати не можна, і дім для злочинця — це тюрма, і пити (а годі вже говорити про наркотики) він повинен із розумом.

Прийшли одного ранку до Паші гості, хромовими чобітьми двері відчинили й забрали із собою. На тюремних нарах почалася в нього ломка, через яку, мабуть, і розповів усе про «общак».

На територію його садиби прийшло кілька вантажівок, із них вийшли люди в цивільному, перекопали весь двір, витягли з-під землі три металеві ящики й вивезли в невідомому напрямку. За півгодини інші три автівки під'їжджають, але з людьми вже в міліцейській формі. Де «общак»? А вже немає. Тут інші вантажівки летять, із чекістами «на борту». Де «общак»? Немає «общака».

Досі невідомо, хто його поцупив. Подейкують тільки, що були там мільйони й мільйони доларів.

Так злочинці зовсім збідніли.

Із середини 1990-х і майже до початку 2000-х злочинський рух поступово змінився. Ключові ролі отримали не ті, хто впродовж років підтверджував свій авторитет, перебуваючи в місцях позбавлення волі. Це стало не модно, це вже було «лохівство». Буремні 1990-ті ознаменувалися численними чварами в злочинному середовищі, перерозподілом сфер впливу. Місця злочинців-інтелектуалів зайняли так звані спортсмени. З бейсбольними битками й у спортивних костюмах а-ля Adidas вони громили кооператорів, які не бажали домовлятися й платити данину.

Поділ і переділ сфер впливу супроводжувалися кривавими «розборками» й наймами кілерів. Не називатимемо прізвищ тих, хто прийшов і певний час тримав у страху всіх, хто мав бодай найменший стосунок до бізнес-структур. Сьогодні прочитати їхні імена можемо на дорогих надгробках із чорного мармуру на столичних Берківцях, Лісовому кладовищі.

1990-ті роки заклали в суспільстві дуже серйозний підмурівок для так званої кримінократичної піраміди. У її основі злочинність, організована за різним ступенем; у топі олігархат, тобто великий бізнес, зрощений із політикою.

Цікавим є такий собі своєрідний прошарок між ними. До нього належать корумповані представники державної влади, судді, прокурори, правоохоронці (група безпеки), працівники медіа й культури (група забезпечення), які своїми діями та творами ідеологічного спрямування підтримують відповідний імідж як топу, так і боттому згаданої піраміди.

Подейкували, що численний контингент українських тюрем за часів Кучми отримав виборчі права (таке сталося вперше!) саме для того, щоб забезпечити йому відповідні голоси на виборах. Але замість того, щоб мати за це великі преференції, оргзлочинність раптово постала перед фактом оголошення їй війни. Насправді вона була оголошена не всьому криміналу. Злодії зі своїми законами та ідеологією й далі перебували в аутсайді. Правоохоронні органи непокоїли так звані бригади, котрі, вибиваючи капітали з підприємців, досить вдало вели свої справи й дуже активно підживлювали топ (олігархат) кримінократичної піраміди.

Тодішній міністр внутрішніх справ Юрій Кравченко докорінно змінив ситуацію. «Бригадних генералів» було поставлено до відома, що їхня діяльність перебуває поза законом і згортається. Подеколи інформацію про обшуки, які мають пройти в них на віллах незабаром, вони отримували з прес-конференцій та брифінгів. «Отже, — говорив розважливо Юрій Федорович, — завтра з обшуком ми навідаємося до...» — і називалося прізвище депутата якоїсь місцевої ради. Така практика чудово вкладається в запропоноване мною поняття експорту злочинності, але на той період розвитку суспільства це було «по-чесноку». Ніхто не хотів нікого нищити та саджати на тривалі терміни (адже завтра могли прийти й по тебе). Лише з позицій сили оргзлочинність витіснили з особливої сфери контролю, а точніше «кришування».

Тепер з'являвся новий «дах» — міліцейський. І подекуди есбеушний.

Не скидатимемо з важелів кримінальне минуле Віктора Януковича. Але це зовсім не означало, що правоохоронні структури відразу втратили свої позиції, а «віжки правління» перейшли до злодійського клану. Це означало, що з року в рік відбувалося все більше зрощення компонентів кримінократичної піраміди. Група безпеки покращувала «безпеку» щодня. Група забезпечення все успішніше «забезпечувала», а підвалини (злочинність, організована за різним ступенем) розправили плечі й підняли голову. Не те щоб у країні взагалі не боролися зі злочинністю. Просто до окремих її представників зріс кредит довіри та лояльності. А верхівка кримінократичної піраміди — олігархат — стала дедалі активніше користуватися її кадровим потенціалом. Несподівано активнішими стали й злодії-«законники».

До кола наукових інтересів Ольги Порфімович входять радянологія, кримінологія, іміджмейкінг правоохоронних органів. Упродовж 16 років в Інституті журналістики КНУ імені Тараса Шевченка викладає дисципліну «Кримінальна журналістика»; автор однойменного підручника. У різний час була консультантом міністра МВС України та очільників МВС різного рівня, судових органів.

Згадалися закони (хоча сьогодні вони дуже віддалено нагадують ті, які функціонували до першої суцільної війни), традиції, «блатний» фольклор заповонив ефір та цілі радіохвилі.

Треба зазначити, що Україна ніколи не вирізнялася суворою злодійською підпорядкованістю. Не було й суто «воровських» зон, не скрізь контроль над кримінальним життям здійснювали «вори», були й просто «авторитети». Але останні роки внесли корективи. Додався й міжнародний чинник. Експорт злочинності з Грузії. Після того як там набрав чинності закон, який давав підстави призначати покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі тільки за належність до злодійського «ордену». А таких там називалося ой як багато! Тож хтось пішов писати відмовні листи. Але деякі поважали ті «закони», а тому почали пакувати валізи. Куди податися? До Києва, з яким склалася історична дружба на рівні політичного бомонду. Чим займатися? Тим, чим належить згідно зі злодійським «законодавством».

СЬОГОДНІ ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ — ЦЕ НІБИ ЛАКМУСОВИЙ ПАПІРЕЦЬ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ НА КАРДИНАЛЬНІ ЗМІНИ ТА ЇЇ ЗДАТНОСТІ УБЕЗПЕЧИТИ СВОЇХ ГРОМАДЯН

Другий вплив — російський. І чинився він подеколи під гаслами об'єднання слов'янського світу. Пожвавився рух після вбивства відомого злодія в законі Вячеслава Іванькова, який базувався в Москві, але давно був представником кримінального світу міжнародного масштабу.

Дослідники криміналітету переконають: сьогодні Україна відновила свою злочинну ієрархію. В усіх територіальних одиницях є «положенці», усім керують злодії в законі, об'єднані ж вони таким собі ЦК, який на «сходках» вирішує долі людей. Російські й українські «королі» кримінального світу не ворогують між собою, вони перебувають поза «мінським процесом». Сильна влада — слабка кримінальна система; слабка влада — і кримінальний світ як самоорганізація суспільства перебирає на себе її функції.

Сьогодні організована злочинність — це ніби лакмусовий папірець спроможності держави на кардинальні зміни та її здатності забезпечити власних громадян. Спираючись на свої закони й традиції, самоорганізоване злочинне співтовариство здатне вижити за тих умов, коли законів і традицій немає. А корупційний компонент завжди може відродити з попелу розтощені вщент групи «безпеки» й «забезпечення». Лобізм інтересів будь-якого рівня може бути забезпечений на будь-якому рівні верхівкою кримінократичної піраміди. ■

Кожному по стволу

Андрій Голуб

На якому рівні сьогодні в Україні відбувається дискусія про вільне володіння зброєю

#Вільнілюдимаютьзброю. У флешмобі взяли участь політики та прості громадяни, але на більшості світлин мало спільного з предметом дискусії

Пошуковик в інтернеті на запит «легалізація зброї» відповідає десятком статей із приблизними назвами «Бути чи не бути легалізацією зброї в Україні?» або «Легалізація зброї в Україні: за і проти». Одні автори наводять аргументи двох таборів, на які поділилося суспільство у вказаному питанні. Інші — статистичну інформацію про правове регулювання власності на зброю з боку різних держав. Набагато гарячіша дискусія точиться на численних спеціалізованих форумах.

Переважаюча частина населення сприймає дискусію про володіння зброєю поверхово та не надто вдається в подробиці. Одним зі свідчень цього є поведінка політиків, які зазвичай тонко відчують суспільні настрої. Кілька політичних діячів нещодавно взяли участь у соцмережевому флешмобі #вільнілюдимаютьзброю. Серед них, зокрема, мер Дніпра Борис Філатов, лідер Радикальної партії Олег Ляшко та ще один нардеп Андрій Денисенко. Користувачі повинні публікувати власні світліни зі зброєю в руках. Якщо судити з фотографій згаданих політиків, то в Україні дискусія точиться навколо права на придбання щонайменше автоматичної зброї. Однак слід визнати, що в цьому випадку політики залишилися далеко позаду виборців, багато з яких публікували фото з кулеметами, гранатометами або на тлі танків.

Тема легалізації зброї почала частіше обговорюватися у ЗМІ з вересня 2015 року. Тоді петиція

голови наглядової ради Української асоціації власників зброї Георгія Учайкіна про «законодавче затвердження права громадян України на захист» стала першим зверненням, яке набрало необхідні для розгляду президентом 25 тис. голосів. Учайкін вимагав доповнити Конституцію нормою про вільне володіння вогнепальною зброєю та негайно ухвалити один із внесених до Верховної Ради законопроектів про зброю. Петро Порошенко відповів на петицію відпискою у стилі «про Конституцію порадимося, а закони — то взагалі відповідальність парламенту». Однак за кілька днів через резонанс президент був змушений уточнити свою позицію. Він заявив, що, за даними соціологічних опитувань, 82% громадян виступають проти вільного володіння зброєю і його позиція збігається з думкою більшості.

У розмові з *Тижнем* Учайкін каже, що термін «легалізація зброї», який використовують ЗМІ, неправильний, натомість треба говорити про відсутність в Україні закону, який регулює право на володіння нею.

«Легальна зброя серед цивільного населення в Україні є. Сьогодні на легальних підставах люди можуть придбати мисливську зброю. Однак «легально» тут не означає «законно». Тому що документ, який регламентує її обіг серед цивільного населення, є не законом, а наказом», — зазначає він.

Наказ МВС, про який каже Учайкін, має дуже довгу назву й більшості відомий просто як «наказ 622». На сьогодні цей документ регламентує весь перелік питань, які стосуються обігу вогнепальної зброї в Україні. Зокрема, він передбачає, що громадяни мають право володіти гладкоствольними та нарізними мисливськими рушницями. Для цього необхідно отримати дозвіл у МВС, купити сейф для зберігання зброї, одержати медичну довідку та пройти курс володіння зброєю. Дозвіл видають на три роки, після чого його слід продовжувати.

На інший наказ МВС за номером 379 накладено гриф «для службового користування». Він регулює право на придбання травматичної зброї (зокрема, пістолетів, які стріляють гумовими кулями. — *Ред.*). Таке право мають правоохоронці, їхні близькі родичі, працівники суду, журналісти, депутати, держслужбовці, військові та члени громадських формувань для охорони порядку.

Обидва накази видано майже 20 років тому. На рівні закону питання намагалися вирішити з 1995-го. Найсвіжіший із проектів — «Про цивільну зброю і боєприпаси» — датований 2014-м. Його авторами є 34 народних депутати. Більшість із них — представники Радикальної партії та ВО «Свобода». Однак є також нардепи з «Народного фронту», зокрема нинішній спікер парламенту Андрій Парубій, та навіть

двоє представників фракції БПП. Саме на ухваленні цього проекту наполягав у петиції Учайкін.

Голова громадської ради при МВС Володимир Мартиненко погоджується з тим, що питання оновлення нормативної бази, яка регулює обіг зброї в Україні, назріло. Він переконаний, що, поки немає закону, систему все одно слід осучаснити й це можна зробити шляхом оновлення наказів чи ухвалення постанови уряду.

Згідно з офіційною позицією МВС усі зареєстровані в парламенті законопроекти слід доопрацювати. Учайкін, своєю чергою, стверджує, що ухваленню закону протидіє антизброярське лобі, зокрема в МВС, а також бажання депутатів не втратити рейтинг через таке рішення.

Якщо перенести дискусію про володіння зброєю на рівень конкретики, то її можна звести до права на зберігання та носіння короткоствольної вогнепальної зброї. Учайкін стверджує, що майбутній закон має обов'язково додати до наявного переліку дозволеної зброї пістолети та револьвери. «Це загальна світова практика, а якщо ми не зробимо цього, то нелегальний ринок постійно квітнучим за рахунок попиту, який не можна задовольнити в законний спосіб», — каже він.

Точно оцінити кількість нелегальної стрілецької зброї на руках в українців неможливо. Називають цифри в діапазоні від 2 млн до 6 млн одиниць.

Мартиненко скептично ставиться до аргументу про зменшення кількості нелегальної зброї в разі узаконення права на володіння пістолами. «Я особисто не бачу тут якогось зв'язку. Навіть після ухвалення закону в Україні нелегальна зброя якою була, такою і залишиться. Ніхто її реєструвати не піде», — зазначає він.

Уся вогнепальна зброя, якою на сьогодні дозволено володіти цивільним громадянам, довгоствольна. Головна перевага короткоствольної зброї для власника — можливість приховано переносити її. За словами Учайкіна, саме це може гарантувати людині право на самозахист та приведе до різкого зменшення вуличної злочинності.

Опоненти такого підходу, серед яких і Мартиненко, стверджують, що наявного в Україні переліку зброї достатньо для активного самозахисту. За його словами, рушниця та карабін набагато ефективніші за пістолет під час захисту оселі, а травматична зброя (володіння якою обмежене «секретним» наказом 379 — Ред.) найчастіше дає змогу поранити нападника, але при цьому не вбити його.

Єдиної думки щодо взаємозв'язку між рівнем вуличної злочинності та правом на володіння вогнепальною зброєю немає. Офіційна статистика ООН свідчить, що рівень злочинності залежить не так від законів про зброю, як від соціального та економічного розвитку суспільств. «Близько 475 тис. людей щороку гине від незаконного застосування сили. Близько половини з них — від поранень із невеликої стрілецької зброї. Три чверті з цієї кількості — у країнах із низьким доходом і великим рівнем насильства», — йдеться у звіті UN CASA (спецпрограма ООН щодо стрілецької зброї. — Ред.) за 2013 рік.

Стати власником зброї в Україні — недешево задоволення, і навряд чи після узаконення вогнепальної ціна суттєво знизиться, що зробить її доступною для широких верств. Вартість травматичного

пістолета в магазині стартує від 10 тис. грн, помпова рушниця обійдеться дешевше — від 4,5 тис. грн.

Мартиненко називає боротьбу за контроль над ринком одним із факторів, який впливає на сьогоднішню дискусію про право на володіння зброєю.

Оцінити потенційний обсяг ринку цивільної вогнепальної зброї в разі узаконення права власності на пістолети неможливо, оскільки сьогодні немає відповідної статистики. Окремі учасники дискусії говорять про десятки мільйонів доларів.

«У разі ухвалення закону стане більше ліцензованих зброярських магазинів, більше стрілецьких комплексів, більше ремонтних майстерень, створяться умови для виходу на ринок іноземних інвесторів. З'явиться можливість створити величезну кількість навчальних центрів. Планується понад 2 тис. Це купа робочих місць, сотні тисяч», — каже Учайкін.

На сьогодні ліцензії на господарську діяльність, пов'язану зі зброєю, видає МВС. Ініціатори змін вимагають, щоб цю функцію передали в Мінюст, а в МВС лишилася функція спостереження, оскільки нині система є корупційною.

Володимир Мартиненко заявляє, що очолювана ним громадська рада працює над зміною «наказу 622» для зменшення корупції. Зміни обіцяють запровадити вже найближчим часом. Робоча група запропонувала зробити безстроковим дозвіл на володіння зброєю за умови, що її зберігання фіксуватиме дільничний інспектор.

«Одна з основних пропозицій — перенести реєстр зброї до сервісного центру при МВС. Дозвіл видаватимуть сервісні центри, а контроль за обігом зброї здійснюватиме Нацполіція», — каже Мартиненко.

ТОЧНО ОЦІНИТИ КІЛЬКІСТЬ НЕЛЕГАЛЬНОЇ СТІЛЕЦЬКОЇ ЗБРОЇ НА РУКАХ В УКРАЇНЦІВ НЕМОЖЛИВО. НАЗИВАЮТЬ ЦИФРИ В ДІАПАЗОНІ ВІД 2 МЛН ДО 6 МЛН ОДИНИЦЬ

Голова Фонду «Демократичні ініціативи» Ірина Бекешкіна в коментарі *Тижню* зазначила, що останнє опитування громадської думки щодо володіння зброєю проводили торік. Респондентам тоді ставили запитання: «Чи підтримуєте ви продаж зброї громадянам?». Ствердно відповіли 11%. Бекешкіна каже, що приблизно такі самі цифри фіксували і в попередні роки. Найбільше продаж зброї підтримують на Заході (17%), а найменше — на Сході (5%). Мешканці звільненої частини Донбасу в цьому питанні стали відображенням України загалом: 12% за й 81% проти. Опитування виявило, що навіть серед мисливців прихильників продажу тільки 22% і 69% проти.

«Є така специфічна група — ті, хто підтримує самосуд, тобто вважає, що самосуд — це єдиний спосіб установити справедливість. І в ній 26% підтримують, а 64% проти. Взагалі єдина група, де підтримка досить висока, — це ті, хто вважає, що в країні можуть існувати недержавні збройні угруповання. Таких людей в Україні 11%, серед них 40% підтримують (продаж зброї громадянам. — Ред.). Там голоси розділилися порівну», — каже Бекешкіна. ■

Коли нема за чим сховатися

Жанна Безп'ятчук

Як лікують тоді, коли медикаменти вже не допомагають

Палата в стаціонарному госпісі. Київська міська лікарня № 2

«У мене було два життя», — каже про себе 88-річна Клара Климентіївна Бакалова, український науковець-біолог. У 1960–1970 роках вона розвивала генетику в Київському університеті ім. Тараса Шевченка, а потім відроджувала її в Національному медичному університеті ім. О. О. Богомольця. У ресторані на святкуванні захисту її кандидатської дисертації за столом по один бік сиділи лікарі з медуніверситету, а по інший — художники: вони колеги й друзі її чоловіка живописця Володимира Югая. «І по обидва боки мені було однаково цікаво», — продовжує вона.

Останній рік свого життя Клара Климентіївна сидить за одним столом разом зі спеціалістами денного госпісу, створеного поруч із відділенням паліативної допомоги при Київській міській клінічній лікарні № 2. Госпіс і це відділення — дві структури в системі лікарень, спроможні підтримати невиліковно хворих тоді, коли ніхто інший допомагати не береться. І знову їй однаково по обидва боки: по один — священник, психологи й психотерапевти, по інший — пацієнти. Понад рік Клара Климентіївна пробула в стаціонарному госпісі. Маючи важкий перелом, вона не може вільно пересуватися.

Науковий спосіб мислення допоміг виробити власну «методологію сили волі»: «В одній палаті на двох я провела на той світ до 30 осіб. Щоб

витримати такі переходи людини з цієї форми життя на той бік, треба мати залізні нерви. А для цього потрібно контролювати себе, не дозволяти собі нічого зайвого». Розповідає, що спостерігала, як лікарям важко працювати з невиліковно хворими. «Напевно, вони звернули увагу на те, що мені багато років, але я мовчки все це переношу завдяки тому, що контролюю себе. Люди плачуть, особливо ж важко вночі», — зітхає Клара Климентіївна.

Каже, що має онука, який пішов воювати на Схід, що єдина донька померла, не стало й чоловіка. Коли онукові було 12 років, вони лишилися з ним удвох. У госпісі Клара Бакалова почала писати вірші. «Я в минулому комуніст, член партії з 1957-го. Релігією зацікавилася вже тут. А потім було багато випадків, коли відчувала, ніби нам хтось допомагає. Невідомо хто, але допомагає. Я не знаю, чи треба вірити в існування потойбічного світу. Я ж біолог. Знаю, що таке ДНК, що таке хромосоми. Але все свідоме життя я шукала вчителя», — продовжує вона.

Клару Климентіївну якось навіть важко назвати пацієнткою госпісу або ж хворою. Вона розповідає про «танго хромосом», яке спостерігала через мікроскоп, про узбережжя Аральського моря, яке перейшов її чоловік по маршруту Тараса Шевченка; про їхню дружбу з родиною Остапа Вишні. Просить обов'язково згадати художників, колег чоловіка. «Це покоління митців, які пройшли війну. Для них живопис став способом передати свій досвід у творчості, передати те, що пережили. Вони віддавали мистецтву душу», — каже жінка. Далі перераховує прізвища. Деякі з них відомі, інші мало що скажуть широкому загалу: Валентин Зноба, Володимир Колесников, Микола Хан, Яків Ковбаса, Йосиф Бабинець, Віктор Шаталін, Алла Горська...

Лунають імена минулої епохи. А сьогодні в палаті, де лежить Клара Климентіївна, на сусідньому ліжку в знеціненому стані лігня жінка. «Треба тримати себе в руках, треба тримати себе в руках», — знову ці слова.

Світ госпісу, як і справжній світ, руйнує стереотипи й кліше. З ними в думках сюди краще не потрапляти. Це дуже чітко простежується і в денному госпісі, спеціально створеному для того, щоб пацієнти стаціонарного відділення або ті, хто залишився вдома, могли відверто говорити з професійними психологами, а також священником про найбільшніші для них переживання. Головне — бажання відкриватися й присутність когось, хто допоможе дістатися на зустріч, якщо людина пересувається на візку. Від священників тут не чекають формальних проповідей, а від

пацієнтів того, що вони житимуть лише своїми недугами й відчаєм. Усе насправді складніше, усе тонше. «По тому, що домінує в музиці, мінор чи мажор, розкривається душа народу», — каже пацієнтка Валентина в очікуванні чергової зустрічі денного госпісу. Вона органіст, грала весільні марші в РАГСі, а потім перекваліфікувалася в продавця на базарі.

«ПРИБІГЛА, ПОМИЛА, ПЕРЕВДЯГЛА Й ДАЛІ ПОБІГЛА»

«Для пацієнтів тут головне спілкування», — ділиться досвідом санітарка Анна. За стажем роботи в закладі вона рекордсмен: п'ять років. «Люди жахаються. Дуже мало таких, хто хоче й може тут працювати. Приходять сюди у відділення, і ти помічаєш, як приблизно за півроку людина ламається. Стрес такий, що просто не витримати». Фінансових стимулів теж немає: оклад санітарки — 1400–1500 грн за місяць; з усіма надбавками виходить близько 2800 грн.

Координатор денного госпісу психотерапевт Леся Брацюнь викладає на кафедрі паліативної та госпісної медицини Національної медичної академії післядипломної освіти. Розповідає, як одного разу лікарі-інтерни відмовилися йти на заняття в госпіс на цілий день. Спочатку переконували, нібито не хочуть зайвий раз турбувати пацієнтів своєю присутністю. А коли їм пояснили, що це хворі, які готові з ними співпрацювати і сподіваються на них, такі зізналися: їм було страшно там з'являтися.

З Анною зустрілися під час її зміни. У сезон відпусток у відділенні на ній та ще одній медсестрі 26 пацієнтів, переважно прикутих до ліжка чи візочків. Згідно зі стандартами Всесвітньої організації охорони здоров'я на таку кількість хворих мало б бути вп'ятеро більше санітарок та медсестер. Але на Україну ці вимоги досі не поширюються.

«Хворі не хочуть ділитися своїми проблемами з лікарями, нерідко не хочуть турбувати найбільш рідних. Але кому вони можуть поскаржитися? Санітарці. Вона їх миє, піклується про них, спілкується з ними, тож вони стають ближчими. Але як це важко, коли людина в тебе і місяць, і два, і три лежить, а потім ти бачиш, що вона поступово-поступово відходить...» — каже Анна. Пацієнти дуже люблять її, відгукуються про медпрацівницю часом із більшою любов'ю, ніж про власних дітей. Цінують, що вона їм і зачіску зробить якщо треба, і манікюр.

«У нас структура ще советська, оці всі оклади, всього обмаль. Пацієнтам у госпісі потрібно значно більше уваги, ніж звичайним хворим: ті можуть 10–20 днів похворіти й урешті піти додому, а в нас людина до кінця. Вона лежить і все... А увага полягає в тому, що я прибігла, помила, перевдягла й далі побігла. Бо мене вже другий хворий кличе, потім третій, четвертий...» — продовжує Анна. Відразу ж, ніби вибачаючись, каже, що може бути й занадто різкою з пацієнтами. І, зрештою, добре було б для санітарок та медсестер таких відділень проводити курси з психології, але цього в нашій країні ніхто не робить.

ГОЛОВНЕ — ДОВІРЛИВИ СТОСУНКИ

У команді денного відділення працює греко-католицький священник Андрій Нагірняк. Його амвон тут незримий, а проповідь нечутна. «Найважливіше в служінні священника в госпісі — це встановлення довірливих стосунків. Коли ми, служителі церкви, починаємо спілкуватися як проповідники, можливо, за цим теж ховаємося, бо не знаємо, як поведеться, коли стикаємося з людськими стражданнями і болем. Мені як священнику легше було б прикритися якимись формальними догмами», — пояснює він. Додає, що в Україні конче потрібно запроваджувати інститут медичних капеланів, священників, які мали б на постійній основі опікуватися відділеннями паліативної допомоги й госпісами. І це має бути не ситуативне волонтерство, а системна робота. «Побудова довірливих стосунків вимагає вірності», — наголошує отець Андрій.

НЕДУГ, ЩО ПРИЗВОДИТЬ ДО ЗАВЕРШЕННЯ ЖИТТЯ, — ЦЕ ТЕСТ ДЛЯ ХВОРОГО ТА ЙОГО РОДИНИ НА ЛЮБОВ. АЛЕ ПРОХОДЯТЬ ЙОГО ДАЛЕКО НЕ ВСІ

Священик, психолог, лікар, санітар — тут ніхто не роздає порад чи рецептів навсібіч. Натомість здебільшого слухають. «Я, коли прийшла до відділення, через свою недосвідченість запевняла пацієнтів, ніби розумію, що саме вони проживають. Тобто спостерігала за цими людьми й думала: усі вони на стадії проживання своєї смерті. Але тепер дивлюся на них й усвідомлюю, що це далеко не так: вони не ставляться до себе як до смертельно хворих», — пояснює медичний психолог, психотерапевт Галина Науменко. Молодий фахівець стажувалася у відділенні паліативної допомоги, а сьогодні працює з пацієнтами денного госпісу. »

На зустрічі денного госпісу при Київській міській лікарні № 2. Її учасники разом готують страви

ФОТО: АНДРІЙ ПОМАКІН

Український учений-генетик. Клара Климентіївна Бакалова

ДВА РОКИ БОРОТЬБИ З ХВОРОБОЮ НАВЧИЛИ ЩАСТЯ

Недуг, що призводить до завершення життя, — це тест для хворого та його родини на любов. Але проходять його далеко не всі. Є пацієнти, яких дорослі, уже самостійні діти не відвідують ніколи або ж роблять це вкрай рідко. І це сльози. Таких гірких сліз не викликають ні болячки, ні давні спогади, ні фізичне безсилля, узагалі ніщо. Таких гірких сліз, мабуть, ви більше не побачите ніде.

«Людина має помирати вдома», — каже Клара Климентіївна. «Більшість пацієнтів хочуть додому», — підтверджує її слова лікар Зоя Максимова. Розповідає, що часом люди віддають рідних у госпіс, бо треба працювати, тож не можуть піклуватися про них, а потім їх мучить сумління. «У нас був випадок, коли молода жінка, педіатр за фахом, три роки свого життя присвятила мамі, навіть звільнилася з роботи. Ледве її вмовили віддати хвору хоча б на тиждень до госпісу. Вона так і зробила, але через це дуже страждала. Згодом таки забрала назад». Після того як мама померла, донька допомагала відділенню: приносила щомісяця гроші на воду для кулера. А згодом влаштувалася на хорошу роботу.

«Попри все, родич почуватися добре, тому що він приходить, побуде та й іде у своїх справах. А хворий залишається наодинці зі своїми невеселими переживаннями. Пацієнти часто кажуть, що їх не чують, але ж вони й самі не хочуть нікого засмучувати.

Приміром, можна почути: у моєї доньки і без того багато проблем, у неї зараз ремонт, робота, захист дисертації тощо. Тож тут вони відводять собі останнє місце, і хоч дуже потребують уваги, але не можуть дозволити собі цього. Лише згодом медперсонал потроху витягує з них якісь бажання, прагнення чи примхи, і в такий спосіб хворі одержують те піклування, яке не можуть отримати від родичів», — розповідає Галина Науменко.

Зустрічі денного госпісу регулярно відвідувала Світлана Володимирівна. Вона за фахом учитель математики, протягом 12 років була директором столичної школи. Коли ж її не стало, то Валентина, пацієнтка госпісу, сказала про її родину: «У них стільки гідності, поваги, що здається, ніби вона просто вийшла».

«Цей недуг їх усіх цілковито змінив. Ті два роки боротьби з горем, можливо, були щасливішими, ніж коли все було добре, бо близькі люди почали по-справжньому цінувати одне одного», — розповідає Галина Науменко.

Із чоловіком Світлани Володимирівни Володимиром Кузьмичем, полковником міліції у відставці, розмовляємо у школі № 212. Саме тій, де директором була дружина й де її всі добре знають. Нині він працює тут охоронцем. «Можна лікувати людину препаратами, але найсуттєвіше — в голові. Там основна болячка сидить. І треба якось це полегшувати. Навіть в останні миті, коли було неймовірно важко, вона все ж таки трималася, не було паніки, все чудово розуміла. Думаю, що денний госпіс сприяв спокійнішому сприйняттю ситуації», — розповідає він.

Тихо і з удячністю говорить про лікаря стаціонарного та денного госпісу Зою Максимова: «Вона бачила не одну смерть, тож уже знає, як найкраще допомогти...» На цих словах нашу розмову різко переривають. На вахту по ключ підходить жінка й дуже голосно кричить у мобільний: «Слухай, на вахті нема ключа! От немає ключа і все. Ключа немає твого! Я була тиждень тому. Сама власноруч його повісила!». Ключ так і не знаходять. Пан Володимир спокійно повертається до розповіді про дружину: «Вона займалася з дітьми математикою. Навіть в останні дні, коли я бачив, що сил уже не вистачало, казав їй: «Свето, може, уже досить». А вона відповідала: «Ні, я займатимуся далі, мене це відволікає». Якась справа має бути все одно».

«ГОЛОВНЕ — ТРИМАТИ СЕБЕ В РУКАХ»

Історії в госпісі — це майже завжди історії самотності. У них сотні відтінків. Клара Климентіївна сирота, її батько загинув на фронті під час Другої світової війни. Каже, що все життя «мислила як сирота»: «Коли ти самотня, немає захисту, немає когось, хто візьме тебе за руку, це дуже важко. Ось чому в сиріт часто буває нещаслива родина. Я постійно думала про те, що треба заробити грошей на хліб. Коли вчилася, не вистачало коштів, щоб надрукувати завдання, — я все писала від руки. Працювала дуже багато, навіть на шкоду родинним інтересам. Потім батько мого внука подав на розлучення, а дитині на той час було чотири роки». Додає до цих слів, що любила свою роботу, не любила чоловіків, які

кидають своїх дітей, і що сьогодні її непокоїть доля України, бо зараз гине молодь на війні. І знову додає, що головне — тримати себе в руках за будь-яких життєвих обставин.

Санітарка Анна розповідає, що їй контролювати себе не завжди вдається: після смерті пацієнтів відділення бувають зриви. Потім медперсонал збирається, поминає їх. «Іноді так уже стомишся, що здається все, не можеш більше, але потім усе одно знаходиш якийсь стимул і повертаєшся до праці», — додає вона наприкінці нашої розмови. Устає з лавки у скверіку напроти лікарні, підходить до пацієнта у візочку, якого вивезли на свіже повітря, низько схиляється: «Ти ще побудеш тут чи поїдемо всередину?». Через кілька тижнів після нашої розмови він помер...

СТРАХ ПЕРЕД ПЛЮВКАМИ В ДУШУ

Середовище любові та приязні, у якому людина не б'ється просити про допомогу, — потрібне в госпісі не менше, ніж знеболювальний морфій. Насправді ж воно потрібне скрізь і всім, але лише тут хворі особливо помічають, як їм бракувало такого оточення впродовж життя. Помічають утрачений час свій та своїх близьких. І від цього вони часом закриваються ще більше. «Нечасто створюються умови для того, щоб людина могла просити про допомогу, не боячись, що її відштовхнуть, принизять. Просити — це означає показувати свою слабкість, це означає, що тобі потім хтось може плюнути в душу. Людина, якій не раз робили боляче, знову відкриватися дуже не хоче: вважає, що краще перетерпіти. Тож вона має відчуття, що існують такі зовнішні обставини, за яких можна попросити помічі», — переконує отець Андрій.

Коли рани тіла вже неможливо вилікувати, хіба що залікувати, настає час для лікування ран душі. «У наших пацієнтів є така особливість: тримати все в собі, не показувати своїх душевних ран. Але насправді якщо їх відкрити в оточенні любові й приязні, то можна й вилікуватися від них, очиститися», — пояснює Леся Брацюнь.

Зустрічі денного госпісу відбуваються щочетверга. «От було б добре, якби на тиждень було два четверги, а то й щодня він був! Адже тут до нас ставляться як до повноцінних людей, нас вислуховують», — каже його пацієнтка.

За оцінками експертів, які наводить ГО «Українська ліга розвитку палативної та госпісної допомоги», потреба в такій допомозі в Україні задоволена лише на 15%. Якщо користуватися універсальною методикою ВООЗ, то тих, хто її потребує, може налічуватися близько 450 тис., а разом із членами родин близько 2 млн. У відділенні палативної допомоги при Київській лікарні № 2, що у Дніпровському районі, лише 30 ліжок, ще близько 10 пацієнтів можуть відвідувати денний госпіс. Реальна ж кількість осіб лише в цьому районі столиці, яким потрібна в тій чи іншій формі така допомога, — це щонайменше кілька тисяч. Утім, таких пацієнтів в Україні не рахують, до них майже ніде не виїжджають бригади палативної допомоги, бо їх фактично немає. За даними згаданого ГО, на всю країну діє лише сім мобільних служб надання палативної допомоги для дорослих і дітей. ■

К Н И Г А Р Н Я

9–13 серпня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Львів (просп. Свободи, 7):

9 серпня, 18:30 — обговорення книжки
Шона Кові «7 звичок високоефективних підлітків».
Спільно із соціальною ініціативою
«Хтось не зробить!».

Харків (вул. Сумська, 3):

12 серпня, 19:00 — розмова від проекту
WAU (World Around Us).
Англійською мовою без перекладу.

Харків (вул. Пушкінська, 50/52):

13 серпня, 13:00 — Дитяча субота.
Майстер-клас із Papercraft «Голубка»
від Романа Брусничкіна. Паперовий моделізм
як хобі та його конкретний жанр
Low Poly Papercraft. Для дітей віком 10+.

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

13 серпня, 12:00 — Дитяча субота.
Екскурсія книгарнею і майстер-клас
із виготовлення закладок
та обкладинок для дітей
віком від 4 років.

Інформаційний партнер

ТИЖДЕНЬ

Із повним переліком заходів та його можливими
змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є»
у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

За що воюємо?

Філіпп де Лара, Париж

Реакція на терор зосереджується на безпеці. Але адекватна політична відповідь не менш важлива

Іспит лідерством. У час, коли небезпека видається повсюдною, державники повинні бути вартими довіри

Із січня 2015 року Францію раз у раз потрясають теракти. Якби не робота правоохоронців, їх було б ще більше. Загалом французькі поліцейські та безпекові служби ефективні. Уряд оголошує, що країна «веде війну з тероризмом». Із листопада 2015-го вона живе в режимі надзвичайного стану. Але, коли мішенню стає ціла країна, поняття нульового ризику перестає існувати. Влада це добре розуміє й неодноразово заявляла, що Франція ще потерпає від нових болісних атак, хоч би якими були заходи безпеки.

Отже, ми ведемо війну. Що це за війна? Хто ворог? Чи можуть Франція та інші країни Заходу стримати й розбити цього ворога? Ці складні запитання водночас і стратегічні, і політичні. Залежать вони як від внутрішньої, так і від зовнішньої політики.

Хоч як дивно, питання безпеки тут якраз не найскладніше. Західні демократії вже не раз, щонайменше з 1970-х років, переживали періоди дестабілізації внаслідок нових проявів терору: можна згадати RAF у Німеччині й «Червоні бригади» в Італії, виникнення міжнародного тероризму. Поки не розвалилися СРСР, терористичні угруповання часто спонсорувалися, якщо не контролювалися, КДБ або його «братами» у Східній Німеччині, Болгарії тощо. У кожному випадку правоохоронцям доводилося пристосовуватися, знаходити нові стратегії. Держава мусила випрацювати оптимальну реак-

цію. Адже протидія мілітаризованим групам, яких навчає та оснащує Радянський Союз — це одне. Боротьба з «Аль-Каїдою» — інше.

Останнім часом під парасолькою «ІД» фрагментованість тероризму вийшла на новий рівень: тепер він діє через *індивідуальну* радикалізацію. Тероризм реалізується через широкий спектр тактик і засобів, які під силу і досвідченим ветеранам, і ненормальним фанатикам, і молодим активістам. Раніше звичні для нас дебати про різницю між організованим міжнародним тероризмом й окремими випадковими безумними злочинцями, про обов'язок не плутати релігійні, політичні та соціальні мотиви тепер стали щонайменше неактуальними. Бо убивця в Ніщі може бути одночасно і божевільним, і зацикленним на ідеології, і «вовком-одинаком», і маріонеткою «ІД».

Дати цьому раду не просто. Але головний серйозний виклик для влади — це не безпека. І тут помиляються як жорсткі типи на кшталт Саркозі чи Путіна, так і демократи типу Олланда. Безпека — не питання м'язів, це питання політики. А вона, по-перше, полягає в тому, щоб інформувати людей і роз'яснювати ситуацію, що дасть їм змогу в перспективі впоратися із загрозою й поводитися адекватно. По-друге, державники повинні вести свої нації та мати вигляд вартих довіри в час, коли небезпека видається повсюдною. Таке лідерство й надійність — питання не вертикалі, хоч би як про це дзвюкала різноманітна путіноподібна дрібнота (разом із нашим Саркозі), і не винятково ефективного й успішного захисту населення. Вони залежать від здатності (і бажання) розібратися у світових загрозах, у ситуації з *нашою* країною й чітко викласти проект, який вона пропонує своєму народу й світові. Створити матеріальне й моральне середовище, у якому громадянське суспільство могло б зрозуміти ці заходи й адаптуватися до них, уявити масштаб і тривалість випробування (що саме ми захищаємо й за що саме боремося). У випадку Франції це складні завдання, тому що нашим громадянським суспільством, так би мовити, завжди була й досі є Держава: з часів монархії та протягом республіки. Держава у Франції є засновником нації й предметом наших патріотичних гордощів, цитом, який захищає громадян від будь-яких небезпек, джерелом усякої колективної дні, серцем французької культури, французького способу життя, як розуміємо їх ми та світ.

Тож виклик номер один: адекватно поводитися. Це не означає перетворитися на націю героїв. Адекватна поведінка ховається в дрібницях: загальній порядності, контролі над панікою, добровільним дотриманням правил безпеки навіть тоді, коли вони обридливі, й в уникненні пошуку цапів відбувайлів в «арабах, ЄС, слабкості демократичних держав, біженцях» з одного боку чи в «ісламофобії,

ксенофобії, бідності, капіталізму, американському імперіалізму» — з другого. Стійкість до паніки та пошуку винних, турбота про інших, громадянська дисципліна не є даністю для будь-якого індивіда чи суспільства. Вони формуються обставинами, національною культурою й політикою. Які запаси відданості, мужності й громадянської моральності виявив Майдан в українців — народу, який, судячи з усього, мав би бути пригніченим, егоїстичним, розділеним, схильним до ментального рабства після століть іноземного панування й десятиліть радянського промивання мізків! Або як гідно французький народ відповів на теракти в листопаді 2015-го в Парижі: з повним усвідомленням того, які цінності поставлено на кін, із прагненням єдності й навіть дружби, громадянським пістетом у ритуалах ушанування жертв (може, як відлуння Майдану...).

І нарешті найбільша пастка: французьким лідерам та урядові непогано вдається приймати щоденні рішення, вони знаходять більш-менш правильні слова в потрібний момент. Але вони не дають те, що потребує суспільство в такій ситуації: чіткої *ідентифікації* й розуміння загроз і небезпек, які постали перед нами, мудрого й змістовного *наративу* стосовно нашої позиції в такому складному й страшному світі, а також *перспективи* дій, яку ми визначаємо для себе та пропонуємо нашим союзникам і партнерам. Усе це було в минулих війнах (принаймні виправданих і сприйнятих).

Так само має діяти європейська «конструкція», чи НАТО, чи СОТ, якщо в них є адекватні цілі та вміння зробити їх зрозумілими й легітимними в очах громадян. На жаль, кращі західні лідери (дозвольте мені зарахувати до них Олланда, попри повсюдну жорстку критику на його адресу у Франції), хоч би якими були їхні заслуги, не можуть або не наслідуються чітко сформулювати перед собою та своїми народами цього розуміння, наративу й перспективи. Слово «війна», яке повинно вказувати на конкретні наміри, стало спорожнілим звуком. А войовнича риторика, яка не може назвати ворога чи можливих союзників, засоби ведення чи театру бойових дій, не кажучи вже про рамки війни, тобто той порядок, який має настати після нинішнього хаосу (або хоча б баланс сил і стабільність міжнародного ладу, якщо вже не вищі цілі, як-от свобода, схеми справедливої та мирної співпраці, порятунку планети), дратує й сердить людей.

На які ж питання-виклики не може відповісти наш політичний наратив (чи радше його брак!) у Франції та Європі? Якщо аналізувати ширше, абстрактніше, то це криза демократичного врядування; необмежений індивідуалізм; виклики антропоцену; зміщення світу з Європи до Азії; відновлена прийнятність авторитарних режимів. На мою думку, зосередитися варто на трьох ключових моментах, за які західні державні мужі повинні відповідати, але не роблять цього: провал революції глобальної економіки після 2008 року, наростання ісламістського безумства, неототалітарний розворот Росії. Середньостатистичне політичне мислення після закінчення холодної війни не змогло збагнути й передбачити цих ситуацій. Воно в кращому випадку зосереджується на першому й другому, але ігнорує третій момент. А вирішити не може жодного, бо не розуміє цілісної картини.

Найглибше в цьому глобальному нерозумінні коріниться недооцінка конфліктності Росії. Західні лідери (які поки що залишаються світовими лідерами) спантеличені економічними й безпековими проблемами. Вони вирішують їх по черзі, коли вже спіткнуться об них. Їм ненависна сама думка про одночасність численних і різноманітних ворогів та загроз. Вони мріють про пакетну угоду, яка вирішила б одним махом усі проблеми: чи мирної й нестримної глобалізації народів та ринків, чи повного зникнення ісламістського фундаменталізму, чи боротьби із соціальною несправедливістю у світовому масштабі, чи повернення національних закритих суспільств із правління авторитарних урядів, чи цифрової економіки, чи ще якихось. Тому гру Путіна, запальну й засліплену помстою (або радше фантазіями про помсту), багато лідерів воліють не помічати, бо не можуть витерпіти ще й третього фронту на континенті. Натомість охоче тішитимуться ілюзією, що нібито пугінський режим може бути надійним партнером, помічником, порадиником. Саме тому під чари президента РФ підпадають так багато пристойних консерваторів: хтось із них обурюється через нищення місцевих культур і демократичних націй у процесі глобалізації, інші невдоволені тим, як нова економіка демонтує державу загального добробуту, ще хтось засмучений занепадом демократичної політики, яка більше не пропонує суспільних цінностей, історичних сенсів і належного лідерства.

СТІЙКІСТЬ ДО ПАНІКИ ТА ПОШУКУ ВИННИХ, ГРОМАДЯНСЬКА ДИСЦИПЛІНА НЕ Є ДАНІСТЮ ДЛЯ БУДЬ-ЯКОГО СУСПІЛЬСТВА. ВОНИ ФОРМУЮТЬСЯ ОБСТАВИНАМИ, НАЦІОНАЛЬНОЮ КУЛЬТУРОЮ Й ПОЛІТИКОЮ

Тому ми переоцінюємо спільність нашого інтересу з Росією (проти ісламістського терору, в Сирії, за безпеку в Європі загалом і — а чому б ні? — проти Туреччини й НАТО). І через це помилково трактуємо дії Путіна як раціональну великодержавну політику. Західна свідомість досі перебуває під впливом закляття «кінця історії» й не здатна бачити справжні стратегії хаосу, які лежать в основі й російської, й ісламістської політики. Рухають цими стратегіями якісь хитрі сподівання чи сліпа помста й обурення, не має значення. Громадянська війна в Європі, яку намагаються розпалити ісламські терористи, та розпад ЄС і зміна європейського порядку, яких домагається Путін, — це дві дуже різні, незалежні небезпеки. Але вада, що не дає європейцям зрозуміти їх і належно відреагувати на них, одна й та сама.

Я припускаю, що глибоке нерозуміння подій 1989-го і є джерелом подальших помилок і сліпот: прорахунків щодо революції в глобальній економіці та їх політичних наслідків для легітимності в демократичних країнах, незнання природи потрясіння в ісламському світі (після Ісламської революції в Ірані, сунітсько-шіїтської війни й радянської інтервенції в Афганістані). З цими припущеннями можуть погоджуватися в Україні. Але їх абсолютно не чути в решті Європи. ■

Підняти мости!

Новий поділ у багатих країнах пролягає не між лівими й правими, а між відкритістю й закритістю

Польський уряд правий чи лівий? Його лідери глибоко поважають католицьку церкву, поклялися захищати поляків від тероризму, не приймаючи мусульманських біженців, і закипають із приводу гендерної ідеології (під якою розуміють перетворення чоловіка на жінку або можливість одруження між чоловіками).

Крім того, правляча партія «Право і справедливість» виступає проти банків та бізнесу з іноземними власниками, а ще хоче знизити пенсійний вік попри те, що населення в Польщі стрімко старішає. Вона пропонує виплати батькам, у яких більше ніж двоє дітей, хоча ті сильно обтяжуватимуть бюджет. Частково ці кошти виплачуватимуться з податків, установлених для великих супермаркетів, які у відповідь якимсь дивом (наполягають у правлячій партії) не підніматимуть ціни на товари.

Політичний розкол, до якого варто придивитися, повсюдно — від Варшави до Вашингтона — пролягає дедалі менше між лівими й правими та дедалі більше між відкритістю й закритістю. Дебати між консерваторами, які хочуть зменшувати податки, і соцідемократами, які воліли б збільшувати видатки, нікуди не поділися. Але тепер гучніше звучать запитання, які виходять за межі традиційних партійних риторик. Приймати мігрантів чи зачинити перед ними двері? Відкритися міжнародній торгівлі чи захищати національну промисловість? Сприйняти культурні зміни чи опиратися їм?

У 2005 році британський очільник соціологічної служби YouGov Стефан Шекспір висловив таке

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

спостереження: «*Ми в таборі або «підняти мости», або «опустити мости». Вам або здається, що стало складніше жити через злочинців, циган, нахлібників, шукачів притулку, брюссельських бюрократів. Що все погане минеться, цойно замкнете двері на колодку. Або ж ви вважаєте, що там за вікном великий прекрасний світ, повний добрих людей? Якби тільки ми могли відкритися й прийняти всіх їх!»*

У червні його здогадки чітко справдилися: у Британії пройшов референдум про вихід із ЄС. Лідери провідних політичних партій хотіли залишитися. Того самого прагнула й еліта банківських, ділових та академічних кіл. Але перемогли ті, хто за вихід, — стало зрозуміло, скільки виборців насправді прагнуть «підняти мости». Вони хотіли «повернути собі контроль» над кордонами та інститутами від Брюсселя, а ще зупинити потік мігрантів і біженців. Праві «вихідці» з ЄС, які уявляли собі Союз соціалістичною супердержавою, об'єдналися з лівими, які вбачали в ньому інструмент капіталізму.

Подібний розкол намітився в інших країнах. У Польщі й Угорщині стоять при владі ті, хто за «підняти мости». У Франції Марін Ле Пен, яка вважає патріотизм альтернативою глобалізму, напевне, вийде в другий тур президентських виборів наступного року. У приязній Швеції в топи опитувань громадської думки на початку цього року вийшли націоналістичні «Шведські демократи», що підштовхнуло мейнстрімні партії до жорсткішої міграційної політики. Навіть у Німеччині хтось побоюється, що імміграція може пробити щедру систему соцзабезпечення. В Італії після Brexit очільник популістської «Ліги Півночі» написав у Twitter: «Тепер наша черга». У Японії великою партією, яка виступала б проти міграції, немає, мабуть, тому, що там мало мігрантів. Але останніми роками помітнішим стало націоналістичне лобі «Ніппон Кайгї», яке прагне переписати пацифістську Конституцію країни та зробити більш патріотичною освіту. До нього належить половина японського уряду.

У США НЕМАЄ «НАС»

В Америці партія, яка традиційно виступає за вільну торгівлю й глобальну роль збройних сил країни, номінувала своїм «знаменоносцем» людину, яка говорить про ізоляціонізм у бізнесі та ігнорування союзів. «Американізм, а не глобалізм буде нашим кредо», — каже Дональд Трамп. Що стосується торгівлі, то тут він ближчий до політика з діаметрально протилежною йому ідеологічною позицією — буркітливо-лівака Берні Сандерса, який із невеликим відривом програв номінацію від демократів Гілларі Клінтон. А вона (до речі, найбільша прихильниця «опущених мостів» з усіх мейнстрімних, що дійшли до цього етапу) посунулася ближче до позиції Трампа/Сандерса стосовно торгівлі, критикуючи угоди, які раніше підтримувала.

Права, ліва, права, ліва

Підтримка схильних до тоталітаризму чи авторитаризму популістських партій в Європі % усіх голосів, відданих на останніх парламентських виборах

Шведський аналітичний центр Timbro, що обстоює принципи вільного ринку, склав індекс «авторитарного популізму»: той відстежує популярність у Європі партій, які виступають за «підняти мости». Він виявив, що популістські партії правого чи лівого крила в європейських країнах підтримує в середньому п'ята частина виборців. В урядах такі політсили представлені в дев'яти країнах. Із 2000 року підтримка їх майже подвоїлася. Політика жорсткої економії та криза євро в Південній Європі підживила лівий популізм: це виражається в голосах за СИРИЗА в Греції чи «Подemos» в Іспанії. Натомість у Північній Європі криза біженців 2015-го посилює позиції правих.

Популісти, які хочуть «підняти мости», різняться від країни до країни, але здебільшого поділяють кілька спільних рис. Окрім несприйняття торгівлі й імміграції майже всі вони виступають проти еліти країни, котру незмінно описують як таку, що «служить сама собі». Британці, наприклад, «уже наслушалися експертів» (як заявив один із лідерів кампанії за вихід із ЄС Майкл Гоув). Трамп нещодавно сказав, що еліти підтримують Клінтон, бо «знають, що вона збереже нашу роздубану систему... Вона їхня маріонетка, тож вони смікають за ниточки». Недовіра до еліт іноді виливається в теорії змов. Трамп говорить про «чіткі факти, які вирізали з ваших вечірніх новин і ранкових газет». Член грецької правлячої коаліції Панос Камменос розмірковує: а чи не розприскують з аеропланів на греків хімікати, які змінюють розумові процеси?

Майже всі партії «піднятих мостів» стверджують, що їхні країни перебувають у кризах, і пояснюють це простими історіями-страшилками за участю зовнішніх сил. У Польщі, наприклад, «Право і справедливість» звинувачує західних лібералів у спробах підважити традиційні польські цінності (один із журналів нещодавно вийшов із гаслом «Польща проти гей-імперії» на обкладинці). Крім того, ПiС гіпертрофує загрозу ісламських терористів, від чіх рук у Польщі не загинула жодна людина з часів Османської імперії, але, мовляв, загине, якщо уряд не пильнуватиме. Попередній уряд країни на чолі з «Громадянською платформою» торік погодився прийняти частину близькосхідних біженців (загалом 7 тис.) як вияв солідарності з іншими членами ЄС. ПiС звинуватила їх у бездумному створенні загрози для життів поляків.

Низка нещодавніх терактів у Франції, Бельгії та Німеччині зіграла на руку риторичі «піднятих мостів» скрізь по Європі. У День взяття Бастилії джихадист на вантажівці убив 84 особи в Ніцці; 26 липня двоє чоловіків, пов'язаних з «ІД», поблизу Руена зарізали 85-літнього католицького священика, який правив службу. Ці напади на символи французької культури в річницю революції та на провідну релігію, яка, однак, там утрачає популярність, змусили президента Франсуа Олланда оголосити війну «ІД». «Ніхто не може нас розділити», — заприсягся він. «На жаль, @fhollande помиляється. Ісламський фундаменталізм хоче не «розділяти» нас, а вбити», — написала у Twitter у відповідь Ле Пен.

Апологети «піднятих мостів» у Європі із задоволенням спостерігали за республіканським зібранням у Клівленді, де команда Трампа фактично написала партії Лінкольна новий сценарій. Кент Террі та Келлі Террі-Вілліс у виступі, який транслювався там, описали вбивство під час перестрілки в Аризоні їхнього брата Брайна, агента прикордонного контролю. Пізніше

троє батьків розповіли аудиторії, як нелегальні переселенці вбили їхніх дітей. Свідчень того, що мігранти коять більше злочинів, ніж інші, немає. Але Трамп сказав Баракі Обамі, що кожен загиблий — це «ще одне дитя, покладене на жертвний вівтар відкритих кордонів».

ВЕЛИКІ ЗМІНИ

Якщо винести за дужки харизму Трампа, то в успіху апологетів «піднятих мостів» у багатьох країнах є кілька рушійних сил. Дві основні — економічні проблеми й демографічні зміни.

Спочатку про економіку: приблизно 65–70% домогосподарств у багатих країнах зіткнулися з тим, що між 2005-м і 2014-м їхні реальні доходи від зарплат і капіталу падають або залишаються незмінними. У період між 1993-м і 2005-м таких було менш як 2% (це дані аналітичного центру «Глобальний інститут Маккінзі»). Якщо зважити на наслідки зменшення податків та державних соціальних виплат, то картина не така похмура: з урахуванням цих факторів реальний дохід впаав або залишився незмінним тільки у 20–25%. У США він зріс майже в усіх домогосподарствах, хоча зарплати вищого рівня там стагнували. Крім того, у згаданих цифрах не зафіксовано належним чином поліпшень завдяки технологіям, які роблять життя простішим і цікавішим.

ПОПУЛІСТИ, ЯКІ ХОЧУТЬ «ПІДНЯТИ МОСТИ», ПОДІЛЯЮТЬ КІЛЬКА СПІЛЬНИХ РИС. ОКРІМ НЕСПРИЙНЯТТЯ ТОРГІВЛІ Й ІММІГРАЦІЇ ВОНИ ВИСТУПАЮТЬ ПРОТИ ЕЛІТИ КРАЇНИ, ЯКУ НЕЗМІННО ОПИСУЮТЬ ЯК ТАКУ, ЩО «СЛУЖИТЬ САМА СОБІ»

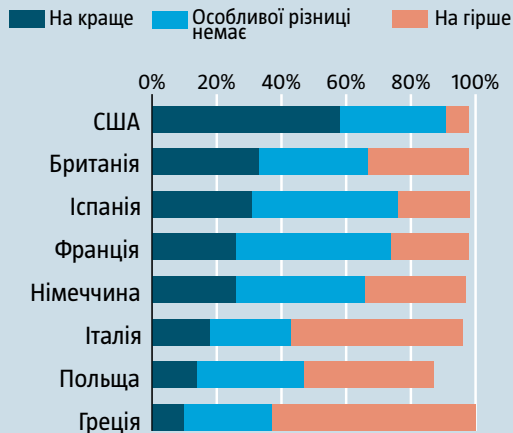
Попри те, зрозуміло, що чимало працівників середнього та низького рівнів кваліфікації в багатих країнах почуваються не в кращому стані. Серед виборців, які підтримали Brexit, частка тих, які вважають, що їм сьогодні живеться гірше, ніж 30 років тому, на 16 відсоткових пунктів перевищує частку тих, хто переконаний, що їм сьогодні жити краще. Серед «залишених» на 46 відсоткових пунктів більше вважають, що зараз живуть краще. За даними RealClearPolitics, 69% американців гадають, що їхня країна рухається неправильним курсом. Лише 23% іншої думки.

Багато хто у власних економічних проблемах звинувачує глобалізацію. І певною мірою вони мають рацію. Від вільної торгівлі справді виграло чимало країн і людей, але її плоди розподілялися вкрай нерівномірно. У випадку з багатьма робітниками в заможних країнах переваги від здешевлення й покращення якості товарів нівелюються втратою робочих місць у галузях, які не витримали конкуренції. Для деяких індустріальних міст, що раніше процвітали, міжнародна торгівля взагалі виявилася вбивчою. Така економічна непевність підігриває страхи. Там, де роботи вдосталь, люди не схильні звинувачувати нехай і в незначному рівні безробіття іммігрантів чи міжнародну торгівлю. Ставлення до останніх ілюструє і поділ між освіченою публікою, яка почувається впевнено у власній здатності пережити зміни, і менш освіченою, яка такої впевненості не має.

Прикладом може слугувати Австрія, де 2 жовтня на президентських перевиборах змагатимуться Норберт

Недосконала гармонія

На вашу думку, збільшення кількості представників різних рас, етносів та національностей у вашій країні змінює її на краще чи на гірше?*

*Опитування в США проводилося в березні 2016-го, у Європі — у квітні — травні 2016-го

Гофер з антиміграційної, євроскептичної та протекціоністської Австрійської партії свободи та кандидат від Партії зелених Александер Ван дер Беллен. У Лінці — промисловому місті на Дунаї — центральний район Каплангоф вирує стартапами й технологічними компаніями, які розташувалися в приміщеннях колишніх фабрик і складів. Тут глобалізація сприяє напливу споживачів товарів та можливостям, тож меседжі на підтримку відкритості знаходять відгук. «Не забувайте, що в Австрії кожне друге робоче місце прямо чи опосередковано пов'язане з рештою світу», — сказав якось завідникам одного з тутешніх кафе Ван дер Беллен під їхні схвальні вигуки.

Кількома кварталами південніше бачимо інший Лінц. У районі Франкфїртель над поіржавілими залізничними відстійниками височіють труби хімічних заводів. Уздовж вулиць магазини з дешевим одягом і відео напрокат (останні стоять порожніми). Тут глобалізація означає занепад. Як і в Каплангофі, співвідношення іноземців і місцевих вище за середнє (перших — 32% населення). Але ці іноземці переважно бідніші, менш кваліфіковані: вони приїхали з Афганістану чи Північної Африки й живуть тут завдяки низькій вартості оренди житла. У результаті з'явилося відторгнення. «Марокканці гвалтують, продають наркотики. Ви вокзал бачили?» — нарікає корінний житель Петер, чекаючи на тролейбус до міста. У цих районах, найімовірніше, перемає Гофер.

Такий розкол для Австрії новий. Десятиліттями тут домінували ліво- та правоцентристська партії. Вони, хоч і не без труднощів, але намагалися примирити космополітичні та нагівістські частини власних електоратів. У першому турі цьогорічних президентських перегонів політсили здобули лише 22,4% голосів на двох і випали з процесу.

Другий суттєвий фактор, який сприяє «підняттю мостів», — демографічні зміни. Багаті країни сьогодні демонструють найнижчі показники фертильності. У 33 із 35 країн ОЕСР народжується надто мало дітей,

аби підтримувати населення на стабільному рівні. Поки корінні старішають, а їхня кількість зменшується, до них переїжджають люди з бідніших країн: збирати полуницю, писати програми й міняти горщики німеччиним. Масштабна імміграція веде до культурних змін, яким деякі корінні мешканці раді: різноманітні національні кухні, яскраве життя в центрі міст. Але є місцеві, яким це не подобається. Особливо коли надто стрімко змінюється характер їхніх громад.

Це не означає, що вони расисти. Як писав у щоквартальнику American Interest Джонатан Гайдт, патріоти «вважають, що їхня країна й культура унікальні, їх треба зберігати». Хтось переконаний, що рідна земля краща за будь-яку іншу. Але більшість любить свою батьківщину з тих самих причин, що й чоловіка чи дружину: «бо це твоє рідне». Автор пише, що імміграція не настільки провокує соціальні незгоди, якщо вона помірна або приїжджі швидко асимілюються: «Коли іммігранти виявляють охоту прийняти мову, цінності та звичаї їхньої нової країни, це підтверджує відчуття гордості націоналіста за те, що його чи її батьківщина хороша, цінна та приваблива для іноземців. Але, коли до певної держави є історично висока імміграція з країн, у яких моральні засади суттєво відрізняються, і ця держава, яка приймає, не має потужної та успішної програми асиміляції, можна майже напевне очікувати авторитарної контрреакції».

Кілька європейських країн мають чимало проблем з асиміляцією новопривбутих. І це миттєво позначається на ставленні до них населення. Коли місцевих запитали, чи кращою для життя стала їхня батьківщина після збільшення в ній расового розмаїття, то ствердну відповідь почули від 10% греків і 18% італійців (див. «Недосконала гармонія»). Навіть у найбільш космополітичних Швеції та Британії «так» відповіло відповідно тільки 36% та 33%. В Америці ж 58% вважають, що розмаїття їхньої країни буде на користь, і тільки 7% переконані, що на шкоду.

Більшість приїжджих до США знаходять роботу; майже всі говорять англійською вже в другому поколінні. Хоч би як нарікав на мігрантів Трамп, новітня історія расових відносин у США — це історія успіху. Однак його не можна приймати як належне. Певною мірою Америка зараз входить у незвідані води. Торік уперше за три століття білі християни стали у країні меншістю. До 2050-го білі вже не становитимуть більшості. Найскладніше ці зміни сприймаються серед осіб без вищої освіти, вони й є базовим електоратом Трампа.

Білі американці, як і домінуючі групи в будь-якій країні, не люблять, коли їм постійно твердять, що вони нібито привілейовані. Металурги, які втратили роботу через глобалізацію, цього точно не відчують. Їм не подобається звинувачення в расизмі щоразу, коли вони виступають проти «позитивної дискримінації», або в мікроагресіях, коли кажуть, що «Америка — земля можливостей». Інше опитування Pew виявило: 67% білих погоджуються, що «сьогодні забагато людей беруть сказане надто близько до серця». Серед прихильників Трампа так вважає 83%.

ЯК ІЗ ЦИМ БОРОТИСЯ?

Що можуть у цій ситуації вдіяти апологети «опущених мостів»? Найважливіше — це розробити політику, яка забезпечить рівномірніший розподіл благ глобалізації. Водночас і з поправкою на принципи функції

онування національних політичних систем прихильники відкритості можуть випробувати різні тактики. У Швеції, Франції та Нідерландах мейнстрімні партії об'єдналися в тактичні альянси, аби не дати націоналістам дорватися до влади. Поки що їм це вдається, але ціна — дедалі більш розлючені націоналісти, які в істеблішменті вбачають змову, спрямовану на пригноблення «маленької людини».

Натомість (або на додачу до цього) мейнстрімні політики іноді перебирають на себе шати націоналістів. У Британії консерватори зайняли значно жорсткішу позицію щодо імміграції, ніж хотілося б багатьом їхнім космополітичним лідерам. Архітектором цієї політики була нова прем'єрка Тереза Мей. У США діаметрально протилежні висловлювання Клінтон про вільну торгівлю в минулому й тепер є тактичною поступкою протекціоністському крилу її партії: тепер вона критикує одну з угод про ЗВТ, про яку сама ж і допомагала домовлятися.

Зараз майже ніхто з політиків відкрито не говорить, що вільна торгівля та ефективно регульована імміграція дає переваги більшості людей. Міністр економіки Франції Еммануель Макрон каже, що настав час випробувати таку стратегію. Прихильники відкритості в провідних партіях Франції мають більше спільного між собою, ніж із «Національним фронтом», зазначає він. Тож сам і стартував із новим рухом.

Очевидне заперечення: якщо партії об'єднуються у відверто проглобалістський та націоналістичний табори, це може дати більше легітимності останнім та пришвидшити їхній прихід до влади. Нонсенс, вва-

жає Макрон. «Подивіться на реальність», — закликає високопосадовець. У Франції «Національний фронт» вже досяг вершини голосування на останніх (регіональних) виборах. Тобто це вже не ризик, а те, що реально сталося.

Зараз лобісти «піднятих мостів» на гребені хвилі, але час не на їхньому боці. Молоді виборці, які зазвичай краще освічені за старше покоління, більш відкриті. За результатами опитування, у Британії 73% виборців віком від 18 до 24 років хотіли б залишитися в ЄС; із тих, кому за 65, — тільки 40%. Покоління 2000-х майже скрізь відкритіше за своїх батьків стосовно й торгівлі, й імміграції, й особистої та моральної норм. Боббі Даффі із соціологічної служби Ipsos MORI прогнозує, що такі настрої в них зберуться й у старшому віці.

Молодь, переїжджаючи до міста в пошуках роботи, звикає до розмаїття. Якби референдум із приводу членства Британії в ЄС відбувся за 10 років, то «залишенці» без проблем перемогли б. А кандидатурі на кшталт Трампа було б вкрай непросто, скажімо, 2024-го.

Але поки що прихильники закритості можуть завдати великої шкоди. Консенсус із приводу того, що торгівля робить світ заможнішим; толерантність, яка дає змогу мільйонам переїжджати в пошуках можливостей; ідеал суспільства, у якому в злагоді можуть жити люди різних відтінків шкіри й релігій, — усе це сьогодні опинилося під загрозою. А світ національних країн, обнесених фортецями, буде біднішим і похмурішим. ■

ЕСПРЕСО
УКРАЇНСЬКИЙ
ПОГЛЯД НА СВІТ

КОНСТРУКТИВНА РОЗМОВА
З АВТОРИТЕТНИМИ ЕКСПЕРТАМИ

ПРО ПОЛІТИКУ

з Сергієм Руденком

ПО БУДНЯХ О **20:00**

Страх і виборці

Обурення та нестійкість електорату трансформують політику. Куди ведуть ці зміни?

Політичні партії переживають великі «тектонічні» зміни раз на покоління. Науковці зазначають, що за 219 років в Америці змінилося лише шість партійних устроїв і кожен приваблював свою чітко визначену когорту виборців. Ідея Дональда Трампа про перетворення Республіканської партії, яка здавна виступає союзницею великого бізнесу, на робітничу може стати прелюдією до сьомого «тектонічного зсуву». Аналізуючи нинішній тренд, The Economist зосередився тільки на вподобаннях і пріоритетах, характерних для американського електорату у виборі політики. Лояльність виборців до певної партії не враховувалася, таким чином ми намагалися зрозуміти, які переможні політичні програми чи платформи можуть постати в майбутньому.

Голосування за мажоритарною системою простої більшості, як у США, неодмінно приводить до влади дві партії, яким доводиться співпрацювати в не дуже зручній коаліції. За яким принципом відбувається об'єднання в групи за інтересами? 1929 року економіст

Гарольд Готеллінг писав, що виборець із раціональним мисленням обирає кандидата, погляди якого найбільш близькі до його власних. Тим часом політична партія, серйозно налаштована на перемогу, повинна обирати позиції, які переконають виборців ідеологічної середини. Оскільки обом американським політсилам для перемоги завжди треба було залучати на свій бік широкій електорат, така «теорема медіанного виборця» штовхала їх до центру. За спостереженням Готеллінга, це пояснює обережність американських кандидатів: вони досить розмито відповідають на запитання щодо політичного курсу, адже бояться втратити голоси.

Теорія Готеллінга актуальна й досі. Щоб гіпотетична партійна система була стабільною, вона мала б дати обом таборам приблизно рівні можливості й таким чином завоювати сукупно 50,1% голосів. Ми спробували сформувати найбільш життєздатні потенційні коаліції для США, тож для цього скористалися результатами онлайн-опитування понад 7 тис. зареєстрованих виборців, яке в травні — липні проводила служба YouGov. Респондентів попросили відповісти на 12 запитань (**див. «12 політичних орієнтирів»**) і повідомити, наскільки вони їх хвилюють. Далі ми помножили кожну позицію на рівень її актуальності для респондентів і підсумували результати по окремому виборцю. Це показало не лише те, яку з нинішніх партій вони можуть підтримати, а й до якого ідеологічного табору схилилися б у понад 300 тис. гіпотетичних альтернативних системах.

Якщо судити по програмах кандидатів у президентських перегонях 2016-го, наш аналіз показує, що незалежно від лояльності до однієї чи іншої партії 52% зареєстрованих виборців ближчі до політичного кошика Клінтон, ніж до пропозицій Трампа. Отже, у листопаді можна чекати на перемогу демократів. Хоч як дивно, Гілларі має простір для ще більшого лівого ухилу. Наразі погляди, близькі Трампові, поділяють 9%, і насамперед це пов'язано з підтримкою зведення стіни на кордоні з Мексикою. Проте ці люди пристали б на бік Клінтон, якби вона погодилася на мінімальну зарплату на рівні \$15 за годину та бюджетне фінансування вищої освіти. У такому випадку демократи мали б шанс залучити на свій бік 54% виборців.

Однак у цьому напрямку Клінтон не варто заходити надто далеко. Позиції Берні Сандерса, її лівого суперника, — підвищення податків, але не зменшення державних видатків, небажання вести війну з тероризмом, — це анафема для більшої частини електорату. Якби йому довелося вибирати між Трампом і Сандерсом, то 57% проголосували б за першого.

Попри це, опитування свідчить, що у виборі між кандидатами в президенти медіанний виборець схилився в лівий бік. Опозиція Трампа до американської воєнної інтервенції в Сирії обходиться йому в чимало голосів: надто на контрасті з «яструбом» бачиться Клінтон. Але майже в будь-якому іншому питанні, крім імміграції, Трампу довелося б «з'їхати» ліворуч,

12 політичних орієнтирів

Преференції виборців (для цього аналізу застосована модель політичної солідарності з поглядами кандидата)

СОЦІАЛЬНІ

Яка позиція щодо абортів вам найближча?

Чи підтримали б ви поправку до Конституції, яка дозволить штатам запроваджувати заборону на одностатеві шлюби?

Закони про контроль над обігом зброї мають бути менш чи більш суворими, ніж нині?

ЕКОНОМІЧНІ

Чи підтримуєте підвищення мінімальної зарплати в США до \$15 за годину?

Що треба зробити для зменшення дефіциту бюджету?

Чи мають платники податків (бюджет) оплачувати безкоштовну вищу освіту?

Підтримуєте чи ні загальнодержавну систему медичного страхування?

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ

Чи має уряд США докладати більше або менше зусиль у боротьбі з тероризмом?

Чи підтримуєте дислокацію наземних військ для протидії «ІД» в Іраку та Сирії?

Чи підтримуєте спорудження стіни вздовж кордону між США та Мексикою?

Чи вважаєте, що НАФТА має позитивний/негативний вплив на економіку США?

Чи достатньо зусилькладає уряд у боротьбі зі змінами клімату?

За даними YouGov, The Economist

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

щоб випередити свою суперницю. Ураховуючи її нинішні позиції, він міг би виграти 70% голосів громадян без вищої освіти, якби підтримав ліберальний «список побажань» (а він діаметрально протилежний до його програми й передбачає легалізацію абортів та обмеження володіння зброєю).

Кандидати зазвичай виграють від центристських позицій. Однак золотого правила завоювання медіанного виборця немає. У багатьох питаннях погляди людей між собою корелюють: наприклад, 65% прихильників заборони на одностатеві шлюби виступають також за законодавчі обмеження абортів. Тому політики змушені брати на озброєння такі позиції «в пакеті», навіть якщо одна популярна, а інша ні. У результаті партії змінюють свої програми й цими змінами постійно приваблюють одних виборців, але відштовхують інших. Що строкатіший пакет позицій середньостатистичного виборця, то менш стійка партійна система.

У сутто політичному вимірі погляди американських виборців перемішані значно більше, ніж у їхніх чітко поляризованих за партійною належністю представників у Конгресі. Лише 12% американського електорату дотримуються послідовних ліберальних чи консервативних позицій в економічних і соціальних питаннях. Дуже серйозною проблемою виявилася імміграція, що призвела до розколів в обох партіях. 53% респондентів, згідно з YouGov, висловилися на підтримку стіни на кордоні з Мексикою, причому 94% із них вважають такий захід «важливим» або «дуже важливим».

Як передбачив би Готеллінг, найбільш концептуально послідовні (а отже, й ідеологічно радикальні) програми є нежиттєздатними. Партія, що стоїть на засадах меркантилізму та виступає за моральний і фінансовий консерватизм, інтервенцію в інших країнах, у протистоянні з Клінтон чи Трампом отримала б менш як 30% голосів. Тим часом абсолютною лібертаріанська, яка проти будь-яких обмежень зброї, абортів, імміграції чи вільної торгівлі, привабила б 26% виборців у протистоянні з Клінтон та 34% — із Трампом.

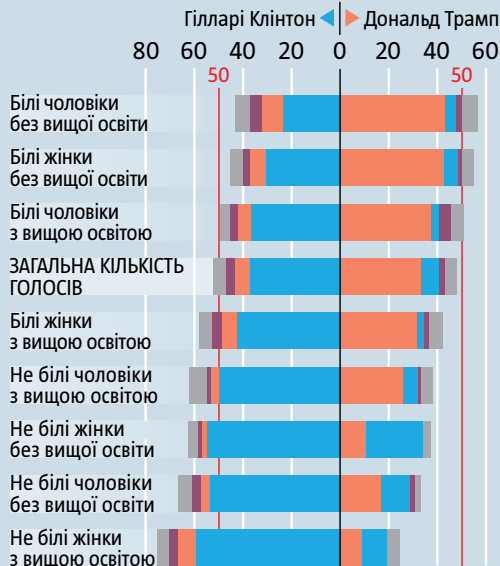
Однак опитування YouGov свідчить, що переможну коаліцію можна було б вибудувати навколо ідеї, спрямованої проти глобалізації. Кандидат від неї мав би займати центристські позиції в питаннях абортів, одностатевих шлюбів та заборони зброї, а ще образити бізнес, підтримуючи популярні в народі, але дорогі для бюджету державні програми на зразок універсального медичного страхування. Якщо сюди додати підтримку стіни на кордоні з Мексикою, опозицію Північноамериканській зоні вільної торгівлі (НАФТА) та нехтування змінами клімату, то матимемо політичний кошик, який міг би поповнитися 51,2% голосів у суперництві із соціально ліберальнішою програмою (яка підтримує НАФТА та імміграцію). Така платформа близька до забезпечення більш-менш стабільної двопартійної системи впродовж наступних виборчих циклів.

Теорія Готеллінга дає змогу надійно прогнозувати те, як голосуватимуть американці. Опитування YouGov показує, що 84% респондентів уже підтримують політизу, чия програма ближча до їхніх переконань. Решта 16% нерідко схиляється до партії з неполітичних причин, скажімо, з огляду на її ідентичність. 2004 року журналіст Томас Франк припустив, що білий робочий клас США діє всупереч власним економічним інтересам, підтримуючи республіканців із міркуван-

Виборці без партійних ярликів

Фаворити народу, якби на рішення впливала лише програма партії, % виборців*

■ Демократична партія ■ Республіканська партія
■ Інші ■ Не визначилися

*7065 опитаних зареєстрованих виборців (21 травня — 9 липня 2016 року)

За даними YouGov, The Economist

культурної ідентифікації. Наш аналіз довів, що 2,5% білих виборців без вищої освіти переметнулися б до демократів, якби керувалися сутто політичними обцінками. Однак ці цифри нейтралізуються за рахунок громадян, які голосують за демократів, хоча погляди в них ближчі до республіканців. Це менш освічене «кольорове» населення, яке асоціює республіканців переважно з ворожістю до іммігрантів. Як сказав 2012-го республіканський сенатор Марко Рубіо про іспаномовний електорат: «Непросто змусити людей прислухатися до тебе... коли вони гадають, ніби ти хочеш депортувати їхню бабусю».

Наш аналіз виявив ще два нюанси. Згідно з ним більшість американців тримаються поміркованих поглядів. Це можна пояснити тим, що вони не визначилися зі своєю позицією й чекають, поки їх хтось переконає. Наприклад, 45% не впевнені, НАФТА сприяє чи шкодить економічному зростанню.

І чи не найважливіший момент: у нашому дослідженні не враховані якості самих кандидатів. Усього 26% респондентів YouGov заявили, що визначальний вплив на їхній голос має те, чи погоджуються вони з позиціями кандидата. Решта керується особистістю кандидата (або ж її відсутністю). Майстерна виборча кампанія може схилити на бік кандидата виборців, які не погоджуються з деякими його (чи її) поглядами. Зате вайлувати політики можуть відлякати навіть своїх природних прихильників. Ще є такі, хто проти всіх: 10–15% респондентів у нашому дослідженні не підпадають під жодну з класифікацій. Як зауважив 1964 року Джон Кеннеді: «Одна п'ята народу завжди проти всього». ■

Трагедія Трансністрії

Олена Орлова, Радослава Чекмишева

Серед злочинів гітлерівців, які торкнулися території України, однією з маловідомих є історія депортації румунських ромів на територію Трансністрії, яку низка дослідників вважають геноцидом

Один із напрямів політики німецьких націонал-соціалістів, які зорганізували та здійснили геноцид у 1935–1945 роках, полягав у фізичному знищенні ромів, євреїв, представників секс-меншин, невиліковно хворих, наркозалежних, психічно хворих, а також політичних опонентів. За різними даними, унаслідок таких дій упродовж зазначених років у Європі загинуло від 600 тис. до 1 млн 500 тис. ромів. Досі маловідомим фактом є те, наскільки постраждала в Другій світовій війні ромська етнічна група: нацисти винищили понад 90% цього етносу в Австрії, Німеччині та Естонії. В Україні, де в полікультурному розмаїтті цигани є невід'ємною складовою, під час окупації було знищено 19–20 тис. осіб. Міжнародний день голокосту ромів в Україні вшановується на державному рівні з 2004 року.

Однією зі сцен цієї трагедії стала Трансністрія — адміністративно-політична одиниця в Південно-Західній Україні, яку німці на підставі договору в Бендерах 30 серпня 1941-го віддали під тимчасову румунську цивільну управу. Регіон був поділений на 13 жудеців, тобто повітів (19 серпня 1941-го — 29 січня 1944-го). Провінція займала площу близько 40 тис. км² з населенням 2,2 млн осіб: включала територію між Дністром і Бугом у найпівденнішій частині сучасної України, охоплювала південні райони Вінницької та західні райони Миколаївської областей, Одеську область (у тодішніх її адміністративних кордонах), а також лівобережні райони Молдавської РСР і частину території Румунії в її сучасних кордонах.

ФОТО: ОЛЕНИ ОРЛОВОЇ

Ірина Моторна. Кандидат історичних наук, дослідниця геноциду ромів у Трансністрії

Трансністрія контролювалася Румунією, де панував диктатор Іон Антонеску, прихильник союзу з Третім Рейхом. Провінція проіснувала лише два роки й сім місяців (до квітня 1944-го). Але декому з ромів, про яких ітиметься далі, цей період міг видатися вічністю.

На відміну від масового знищення євреїв Трансністрії про утиски ромів історики заговорили не так давно. Першими були румунські вчені. У нашій країні ця тема вивчена мало.

МОВОЮ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Однією з ґрунтовних дослідниць є Ірина Моторна, яка протягом шести років вивчала ділові папери губернаторства Трансністрія. Частина їх нині зберігається в Державному архіві Одеської області, куди їх повернули органи НКВД у 1945–1948 роках. Це здебільшого документи головної реєстратури губернаторства Трансністрії румунською мовою: листування між місцевою префектурою (районами) та тодішнім губернатором провінції Георге Алексіану. Але архів формувався з 1947-го до початку 1950-х, тож чимало документів складено нерівномірно. Відтак інформація щодо ромів перебувала й у інших розділах та інших фондах. Дослідниця також активно залучила до роботи результати новітніх румунських досліджень, зокрема праці відомого історика, дослідника меншин Віорела Акіма.

Архівні джерела дали змогу простежити політику саме румунського уряду щодо євреїв, ромів, українців (вони були більшістю населення), а також росіян, молдаван, болгар, поляків та німців, які жили в Трансністрії. Уряд планував у 1940–1944 роках реалізувати політику за принципом моноетнічності в країні. Щодо євреїв та ромів домінувала риторика виселення, тобто звільнення території від «небажаних елементів». На момент окупації населення краю було поліетнічним, тож свої плани уряд реалізовував у різний спосіб, переважно репресивний.

«Очищуючи» державу від кримінальних елементів і представників «неправильних» нацменшин, за наказом диктатора Антонеску з території Румунії протягом 1941–1942 років депортували близько 25 тис. ромів — приблизно 10% усього етносу країни. Більш як половина з них (12 923) були дітьми. Рухоме й нерухоме майно конфіскував Національний центр з румунізації. Велика частина депортованих циган була переселена на східну частину Придністров'я уздовж Бугу, в райони Балти, Березівки, Голти та Очакова. Віорел Акім пише про 11 441 евакуйованих

до Трансністрії кочових циган, переважно з південних повітів Румунії. Цікаво, що разом із родинами сюди потрапила й частина ромів, демобілізованих із румунських військ, які на той час були союзниками Вермахту.

Другий етап депортації проходив із 12 по 30 вересня 1942-го і зачепив 13 176 осіб ромів. Подальше виселення зупинили. 13 жовтня 1942 року Рада міністрів ухвалила рішення відмовитися від нових виселень. Далі відбувалися лише поодинокі депортації тих, хто уникнув цього влітку. Здебільшого циган вивозили з Молдови.

Як удалося з'ясувати Ірині Моторній, умови проживання переселенців в окупованій зоні були жакливими. Їм не давали роботи, таким чином позбавивши можливості виживати. Щоправда, частину депортованих задіяли на фермах та громадських господарствах, що були створені замість радянських колгоспів, і зазвичай це була сезонна праця. Проте місцевій владі робочі циганські руки не були потрібні. Адміністративна організація депортованих ромів була схожа з єврейською, яких привезли сюди роком раніше. Їх утримували в колоніях (комунах) під наглядом жандармів, аби не втекли й не порушували громадського спокою.

У фондах Держархіву Одеської області зберігаються свідчення про злиденні умови життя переселенців у різних повітах Трансністрії. Роботи не вистачало ані їм, ані місцевому населенню, хоча серед депортованих були, приміром, хороші ковалі. Євреям і ромам їжу не видавали місяцями. Якщо вони тяжко працювали, то «падали з ніг від голоду». Почалися голодні смерті, люди вмирили й від тифу. Траплялися випадки канібалізму.

Архівні документи свідчать про те, що навіть самі жандарми стали звертатися до керівництва в Одесі з проханням забезпечити нещасних їжею та одягом. За один трудовий ром отримував 300 г борошна, 25 г олії та 100 г картоплі. Тому траплялося, що грабували місцеве населення. В Очаківському повіті, приміром, у січні 1943-го від голоду щодня помирало до 20 осіб.

Дослідники Ізабель Панек та Єлена Штегервальд наводять спогади тих, хто пережив геноцид: «Нас засунули в бараки. Ті, хто залишився на вулиці, померли. Померли від холоду й голоду. Навесні їх знайшли мертвими. Викинули в поле, наче гнилі овочі». Відтак складається враження, що саме румунська влада навмисно створила для ромів такі нестерпні умови, від яких ті почали тікати до рідних місць. Найчастіше їх розстрілювали в разі спроби втечі. Спершу навіть не намагалися затримувати: румунська адміністрація покладалася на німців, які контролювали кордон по лінії Південного Бугу. Але ті відправляли ромів назад, мовляв, розбирайтеся самі.

Досі не відомо, скільки саме представників етносу загинуло в Трансністрії. Згідно зі статистикою за роки депортації від холоду, голоду або розстрілів під час втечі з території, де їх охороняли, загинуло від 11 тис. до 13 тис. осіб. Причиною цього була не лише позиція румунської влади, а й соціальна неадаптованість депортованих, незнання мови, особливий спосіб життя, який не сприймала місцева громада. Про це йдеться в знайдених свідченнях: «Нічого ми не робили, тому що не мали,

що робити. Сиділи в домі, а якщо виходили на вулицю, росіяни нас убивали».

Роми, які пережили депортацію, стали повертатися до Румунії навесні 1944-го одночасно з виведенням румунської армії з окупованих територій. Сьогодні ж на території країни залишилося менш як 100 осіб, які пережили депортацію тих часів, розповідає Ірина Моторна.

Щодо України, то частина циган, депортованих із Румунії, залишилася на території сучасної Одеської області. І зараз перед істориками постає завдання: поки ще живі свідки тих часів, треба збирати усні історії, складати спеціальні анкети, знаходити носіїв мови, спілкуватися з тими, хто пережив ті страшні роки, адже цих людей стає дедалі менше.

КОМПЕНСАЦІЇ

Після міжнародного судового процесу над колишніми керівниками гітлерівської Німеччини, який проходив у Нюрнберзі в 1945–1946 роках, було опубліковано перший список головних злочинців: 24 нацистські політики, військові, ідеологи нацизму. На процесі були пред'явлені звинувачення за чотири пунктами:

1. Плани нацистської партії, що включають агресію проти всього світу.
2. Злочини проти миру.
3. Військові злочини.
4. Злочини проти людяності.

Також важливою подією в повоєнний час стало підписання в лютому 1947-го мирних договорів з Італією, Румунією, Угорщиною, Болгарією і Фінляндією. У розділах, які стосувалися економічних питань, передбачалася виплата репарацій жертвам агресії: Радянському Союзу, Албанії, Греції, Югославії, Чехословаччині та Ефіопії.

Депортовані роми Трансністрії. Фото, прикріплене до копії доповіді претора району Варварівка Очаківського повіту. Світлина з Одеського архівосховища, надана Іриною Моторною

У 1953-му в Німеччині ухвалюють федеральний закон про компенсації, що передбачав виплату коштів: особам, які є громадянами ФРН і Західного Берліна на 31 грудня 1952 року; особам, які змушені були емігрувати з території Третього Рейху 31 грудня 1937-го; переміщеним особам, які до 1 січня 1947-го перебували в таборах на території ФРН та Західного Берліна.

Надалі коло одержувачів розширили. І в обмеженому обсязі компенсацію отримали: жертви медичних експериментів; вихідці з областей, звідки в післявоєнний час депортувалося німецьке населення (переважно Чехословаччина й Польща); особи, які не проживали в комуністичних країнах і не мали громадянства станом на 31 грудня 1965 року.

Закон передбачав одноразові й щомісячні виплати. Критеріями для надання компенсацій слугували, зокрема, втрата рідних і близьких, завдання шкоди фізичному стану й здоров'ю, позбавлення волі, втрата власності й капіталу, примусове переривання професійної кар'єри.

Таким чином, дія закону не поширювалася на значну кількість жертв Голокосту, які мали громадянство комуністичних країн, якщо вони не емігрували на Захід до 1965-го. Громадяни НДР могли розраховувати на одержання 480 марок щомісяця, але тільки після досягнення 60-річного віку чоловіками й 55-річного жінками. Згідно з дією цього закону пенсії отримувало понад 270 тис. євреїв.

Та коли йдеться про представників ромської етнічної групи, то зауважимо, що компенсації для них були значно скромнішими, як і загалом увага до їхньої трагедії. У перші повоєнні роки, коли ще були живі свідки геноциду, інформація від ромів та

місцевих жителів практично не збиралася. До того ж цигани, налякані переслідуваннями, знищували всі документи про перебування в концентраційних таборах чи в місцях примусової праці.

Уперше збиранням заяв на виплати компенсацій тим, хто постраждав від нацистської окупації, зайнялися ромські організації Закарпатської області 1999 року. Фонд ШОА розробив анкети-заяви для виплати одноразової допомоги жертвам нацистських переслідувань у роки Другої світової війни. Передбачалися компенсації також за втрачене під час репресій майно. Загальна сума передбачуваних виплат становила \$1,25 млрд. Заяви надсилювалися до Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення». Його представники уклали договори про співпрацю з ромськими організаціями щодо збирання свідчень від осіб, які пережили переслідування у воєнні роки. Завдяки цьому багато постраждалих уперше повірили неромам і почали повідомляти подробиці знущань над ними.

Другий етап збору анкет-заяв проводився згідно з угодою, укладеною між УНФ «Взаєморозуміння і примирення» та німецьким фондом «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» 2001 року. Саме ця інституція забезпечила кошти для виплат за рабську та примусову працю.

Голокост із боку нацистів щодо євреїв не забутий, і це справедливо. Але ситуація з ромами інакша. І тут йдеться не лише про збереження в стрімких умовах сьогодення історичної пам'яті про трагедію народу, а й про дотримання прав людини. Нині роми й далі зазнають дискримінаційних утисків і в Європі, і в «не-демократичній» Україні. Зокрема, це відбувається через неспроможність їх ані сформулювати власні правові потреби, ані захистити свої права. Ситуацію намагається змінити низка громадських ініціатив та міжнародних донорів, як-от «Ромська програмна

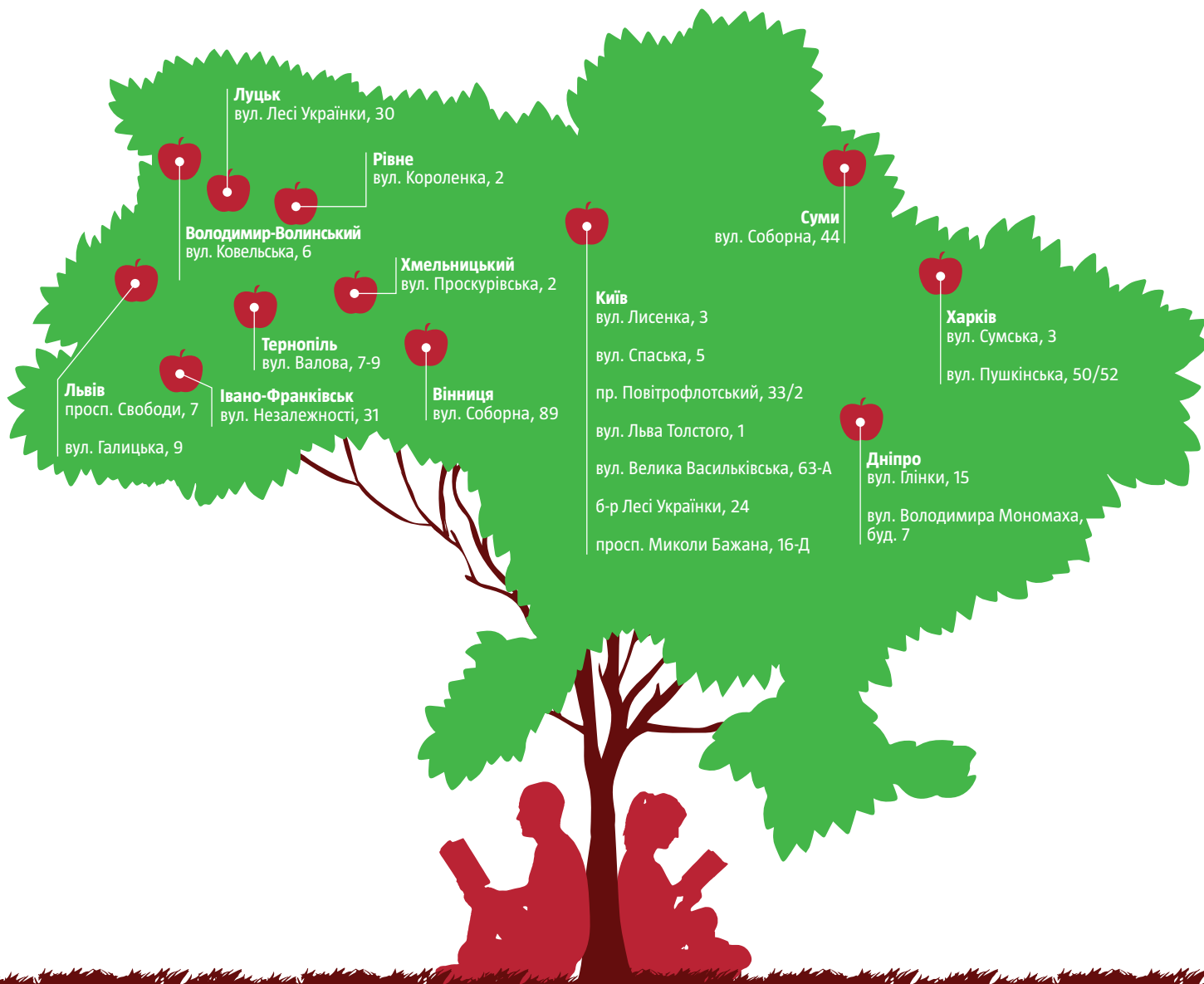
ЦИГАНИ, НАЛЯКАНІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯМИ, ЗНИЩУВАЛИ ВСІ ДОКУМЕНТИ ПРО ПЕРЕБУВАННЯ В КОНЦЕНТРАЦІЙНИХ ТАБОРАХ ЧИ В МІСЦЯХ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ

ініціатива» Міжнародного фонду «Відродження», спрямована на підтримку зусиль організацій та активістів, які залучають ромів до соціальних процесів і протидіють їх дискримінації. В Україні вже багато років діє мережа Центрів правової інформації та консультацій, яка налічує 42 відділення у 20 регіонах України. У них представники етносу можуть дістати правову допомогу з різних питань, зокрема оформлення ідентифікаційних документів, які засвідчують право власності на землю.

Залишається сподіватися, що Українська держава ХХІ століття все ж навчиться з повагою ставитися до всіх своїх громадян, навчиться цінувати історію, дотримувати прав людини, не повторювати помилок минулого. Адже пам'ять про трагічні уроки історії — Голокост єврейського народу та геноцид ромів часів Другої світової війни — є невід'ємною складовою формування системи цінностей, толерантності й прийняття іншої ідентичності в сучасному суспільстві. ■

К Н И Г А Р Н Я

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30

Рівне
вул. Короленка, 2

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6

Хмельницький
вул. Проскурівська, 2

Суми
вул. Соборна, 44

Харків
вул. Сумська, 3
вул. Пушкінська, 50/52

Тернопіль
вул. Валова, 7-9

Київ
вул. Лисенка, 3
вул. Спаська, 5
пр. Повітрофлотський, 33/2
вул. Льва Толстого, 1
вул. Велика Васильківська, 63-А
б-р Лесі Українки, 24
просп. Миколи Бажана, 16-Д

Дніпро
вул. Глінки, 15
вул. Володимира Мономаха,
буд. 7

Львів
просп. Свободи, 7
вул. Галицька, 9

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31

Вінниця
вул. Соборна, 89

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

Маленьке місто і велика література

Алла Татаренко

Як організувати літературний фестиваль у провінції.

Оповідання у світлі прожекторів. Авторка в «обрамленні» англійського й сербського перекладів свого твору

Сербське місто Кікінда розташоване збоку від популярних туристичних маршрутів. Іноземець-мандрівник або опиняється тут випадково, або приїздить у певний час, зарезервований для щорічних фестивалів і святкувань. Путівники запрошують на осіннє Свято гарбуза (жители рівнинної Воеводини жартують, що краще бачать околиці, коли вилазять на цей овоч), а також на «Совиний листопад»: Кікінда є одним із найвідоміших місць зимівлі вухатих сов. Кілька сотень (інколи до 700) птахів вмоцуються цозими на деревах центральної площі. Знайдете ви й згадку про міжнародний символізм скульпторів Тегга й про виставку теракотових фігур просто неба. У туристичних довідниках, однак, наряд чи прочитаєте про, поза сумнівом, знакову для міста подію — Міжнародний фестиваль оповідання *Kikinda Short*, який відбувся цього року вже водинадцять.

МАСШТАБНО Й ЗАТИШНО

28 червня 2016-го населення Кікінди збільшилося, і не лише на три десятки гостей, які з'їхалися сюди з усього світу. У місті на цей час оселився

Дух Літератури. Якщо в першому *Kikinda Short* взяли участь 9 авторів, які представляли 4 країни, то цього року — 21 автор із 19 країн, дуже різних і часто дуже віддалених одна від одної: Албанії, Австралії, Боснії і Герцеговини, Канади, Хорватії, Куби, Фінляндії, Угорщини, Ізраїлю, Йорданії, Мальти, Чорногорії, Марокко, Норвегії, Румунії, Росії, Сербії, Шотландії та України. Програма фестивалю передбачає також гостя-несподіванку — ним став визначний прозаїк із Сербії Філіп Давид, книжку оповідань якого сподіваємося побачити невдовзі в українському перекладі. До речі, родина письменника має львівське коріння, і він охоче про це згадує.

Команда організаторів *Kikinda Short* невелика: менеджер Вера Папич, програмний директор Срджан Срдич, координатор Вишня Удіцкі та їхні асистенти, а також фотограф Бранко Маркович і господиня Маргіт Хорват. Програма фестивалю знайомить і з його друзями, серед яких літератори Мір'яна Джурджевич (Сербія), Марко Погачар (Хорватія), Еді Матич (Хорватія), Роланд Орчик (Угорщина), журналісти та літературні критики Ясмїна Врбавац і Тамара Крстич (Сербія).

Серед учасників *Kikinda Short* і відомі світові письменники середньої генерації. Наприклад, австралієць Девід Брукс (1953), Саміха Алі Країс із Йорданії (1956). І зовсім молоді талановиті прозаїки, як-от Ілка Пап-Закор (1989) і Гал Шома (1992) з Угорщини. Наймолодшою учасницею фестивалю стала Елена Маринков (1993) із Кікінди, перша книжка оповідань якої перемогла 2015 року в конкурсі ім. Джури Джуканова на найкращу збірку оповідань автора віком до 30. Але хоч би до якої вікової чи «вагової» категорії (їдеться, звісно, вагомість творчого доробку) належали учасники заходу, вони мали абсолютно рівні права та обов'язки: «зірки» та «літературна молодь» виступали разом, мали можливість прочитати однакову кількість творів і всі були нагороджені шедрими аплодисментами приязної кікіндської публіки. Письменники читали свої твори в оригіналі, а на двох екранах демонструвалися переклади сербською та англійською мовами. Не перекладали сербською тільки учасників із Боснії і Герцеговини, Хорватії та Чорногорії: їх публіка чудово розуміла. Крім читань у програмі фестивалю також дві панельні дискусії, які відбулися в белградському культурному центрі Grad («Місто») і стосувались актуальних тем: «Література в період кризи: міграції, сутички, капіталізм» та «Оповідання в період цифрової техніки». Учасники

першої з них озвучили своє бачення проблем, які стоять перед мистецтвом слова, а оскільки йдеться про представників країн із різними цивілізаційними традиціями та несхожим сьогоденням, дискусія виявилась особливо цікавою. Розмова велася англійською без перекладу — саме ця мова була однією з двох найпоширеніших на фестивалі. Іншою була «наша мова», як її іноді дипломатично називають носії мов, що колись становили сербохорватську (або хорватсько-сербську) мову, чи, згідно зі славістичними програмами багатьох західноєвропейських університетів, BCS (Bosnian/Croatian/Serbian). Ці мови переплелися з англійською на наступній дискусії. Модератор Лука Остоїч (Хорватія) говорив англійською, а учасниці Діана Магулич (Хорватія), Алла Татаренко (Україна), Майя Фельдман (Ізраїль) відповідали так, як їм було зручніше. Присутній на сцені сербський літературний критик Владимир Арсенич виконував у разі потреби функції перекладача. Поєднання різноманітних функцій узагалі притаманне стилю *Kikinda Short*. Літератор із хорватського Спліта, друг фестивалю та ведучий літературних вечорів Еді Матич зробив чудові фотографії, які передають атмосферу цього свята літератури. Директорка фестивалю Вера Папич, попри всі свої численні обов'язки менеджера, знайшла час спекти величезний шоколадно-вишневий торт, якого вистачило для всіх гостей, бо хорватський поет, друг фестивалю та його ведучий Марко Погачар дуже любить саме цей десерт... Коли літак спізнювався і приземлявся в Белграді вночі, організатори забирали письменників-іноземців до себе додому. Учасників *Kikinda Short* зустрічали як найдорожчих гостей, і це надало йому особливої людської теплоти.

ВАЖЛИВИЙ ДІАЛОГ

Одна з особливостей *Kikinda Short* — у його організації та проведенні найактивнішу участь беруть не лише літератори та культурні діячі з Кікінди та інших сербських міст, а й колеги з Хорватії. Ведучими кікіндських читань були блискучі сербсько-хорватські дуети Владимир Арсенич та Еді Матич, Мір'яна Джурджевич і Марко Погачар. Причому хорватські літератори почувалися не просто «як удома», а як господарі, котрі хочуть, щоб учасники почувалися на *Kikinda Short* «удома». Марко Погачар водив гостей такими белградськими закапелками, які може знати лише той, хто з містом на «ти». Еді Матич на імprovізованій вечірці в Кікінді взяв на себе обов'язки шеф-кухаря й приготував для всіх м'ясо на рибі, неймовірно смачне... Письменниця і друг фестивалю Мір'яна Джурджевич привезла на вечірку вино власного виробництва з винограду, який виростила сама. Організатори, кажуть, мають і певні таємні знання: за всі роки під час читань жодного разу не було опадів. Це дуже важливо, адже відбуваються вони просто неба, у дворі Кікіндської бібліотеки ім. Йована Поповича. Напередодні й уранці першого дня фестивалю йшов дощ, який часом перетворювався на страшенну зливу. Частина журналістів чекала з камерами наготові в театрі, котрий був резервним місцем проведення. Але й цього разу *Kikinda Short* відбувся на своєму звичному місці, що дуже

важливо для організаторів, адже згадана бібліотека є місцем зустрічі з літературою від 1846 року.

З дев'ятої вечора до опівночі під небом Кікінди лунали оповідання. Різноманітність текстів — від гостросюжетних оповідей до медитативних та рефлексивних текстів — доводила, що оповідання має надзвичайно широке коло художніх можливостей, а увага, з якою присутні слухали виступи, переконувала в тому, що цей жанр, попри обережне ставлення до нього багатьох видавців, має майбутнє. До речі, про видавничу діяльність. До фестивалю було видано три книжки оповідань учасників цього річного *Kikinda Short* — їх можна було придбати й отримати автографи авторів Девіда Брукса (Австралія), Клода Лялюм'єра (Канада) та Роджа Гласа (Шотландія). Сподіваємося, що список перекладів *Kikinda Short* поповниться й іншими літераторами, які завоювали симпатії публіки.

Слухачі дуже тепло вітали гостей свого міста. Багато хто з них пишається цим фестивалем і почувається його частинкою. Перед початком до українських учасниць підійшов чоловік. Представився охоронцем гуртожитку, у якому ми всі проживали, і подарував кожній із нас по шматочку мила ручної роботи — воно було жовто-блакитним, як наш прапор. Узагалі цей дім, де під час навчального року мешкають учні гімназій та училищ, не дуже нагадував гуртожиток. Не кожен готель може похвалитися такими акуратними кімнатами, нормальною сантехнікою, зручними меблями в холі, зеленню й квітами довкола. А ще в холі там стоїть фортепіано з написом: «Прохання грати на фортепіано лише тим, хто вміє це робити». Зважаючи на тишу, серед письменників таких не було. Хоча співати дехто з них любить і вміє: імprovізована вечірка закінчилась тим, що представники різних народів колишньої Югославії незалежно від місця народження та проживання до світанку співали разом македонських, вранянських, боснійських (яких тільки не співали!) пісень.

ОДНА З ОСОБЛИВОСТЕЙ KIKINDA SHORT — У ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННІ НАЙАКТИВНІШУ УЧАСТЬ БЕРУТЬ НЕ ЛИШЕ КУЛЬТУРНІ ДІЯЧІ З СЕРБСЬКИХ МІСТ, А Й КОЛЕГИ З ХОРВАТІЇ.

Крім гостей — авторів оповідань, організаторів та друзів на *Kikinda Short* була присутня ще одна категорія — професійні слухачі. Якщо на першому фестивалі такий був один, то цього року нас було дев'ятнадцять. До професійних слухачів організатори зараховують гостей, які на літературних вечорах не читають своїх оповідань (або інших текстів), але беруть участь у панельних дискусіях, дискусіях за кавою і взагалі в житті фестивалю. Цього разу це були видавці (палестинець Абдул-Рахман Алаві та ізраїльцянка Майя Фельдман), літературні критики та представники літературних часописів (Лука Остоїч з Хорватії), літературні агенти (хорватка Діана Магулич), перекладачі й літературознавці (авторка цього тексту). Літературу репрезентували представники різних царин

книжкового світу, і таке жваве, невимушене спілкування письменників, видавців, критиків, перекладачів справді дорогоцінне. У творчому діалозі природно співіснують оповідання й рецензії на них, а в *Kikinda Short* точилися творчі діалоги між авторами та критиками. Видавці обмінювалися досвідом, знайомилися з новими цікавими авторами, а перекладачі починали мріяти про нові переклади... І авторка цих рядків мріє про українські переклади творів учасників фестивалю, передусім тих, які прочитала в оригіналі: молодого чорногорського прозаїка, лауреата Європейської літературної премії Огнена Спахича, званого на Балканах боснійсько-норвезького письменника Бекіма Сейрановича. Приємно, що український читач уже може знайти в інтернеті переклад оповідання хорватського прозаїка Желмира Періша «Єва» з його поки що не перекладеної в нас збірки «Мучениці».

А ще протягом усього фестивалю організаторам допомагали молоді письменники Денис Чокич та Мирослав Чурчич зі Школи креативного письма Срджана Срдича і Владимира Арсенича. Їхні перші книжки невдовзі мають вийти друком, а протягом фестивального тижня вони товаришували з досвідченими, інколи «зірковими» письменниками, молодими авторами з інших країн... Важко переоцінити значення такого спілкування для тих, хто тільки входить до літератури, та й для тих, хто вже знайшов у ній своє місце. Кікінда й для них стала особливим містом.

У ГОСТЯХ У КІКИ

Фестиваль відбувається в місті, що за українськими мірками вважається невеликим — 38 тис. мешканців. Однак називати його маленьким теж не випадає: протягом багатьох років малярською місто називалося *Nagykikinda*, а німецькою *Großkikinda* (Велика Кікінда). Гості відвідали краєзнавчий музей, у якому почули історію про мамонта, скелет якого не так давно знайшли

поблизу Кікінди, подивилися на кістки, а також переглянули 3D-фільм. Ця стрічка — реконструкція життя й загибелі мамонтиці Кікі — оживила для учасників фестивалю найдавнішу історію міста. Вони одразу подалися шукати сувеніри із зображенням Кікі, звісно, набагато грайливішим за віднайдений скелет. Сувеніри з Кікою різноманітні, можна купити собі навіть такі сержки. Хоча не всі наважаться носити в кожному вусі по мамонтиці...

Відвідали учасники фестивалю й місце, де відбуваються літні колонії та виставки скульпторів. Цей сад скульптур із теракоти заворує. Серед літераторів найбільше зацікавлення, зважаючи на кількість зроблених фотографій, викликали скульптурні роботи, пов'язані з літературою. Приміром, фігура дівчини з книжкою або величезна порожня шинель, можливо, товариша Тіто. Багатьом кортіло спочатку увійти до неї, приміряти, а потім вийти, як із кожної літературної «шинелі»...

Гості фестивалю були гостями телебачення, давали інтерв'ю журналістам із Белграда й Нового Саду, які приїхали зустрітися з ними, але мали час і погуляти містом, відчутти його ритм, поїсти морозива на центральній площі, подискутувати з колегами за кавою, позазирати у вікна крамниці, двері якої з півгодини прикрашала обнадійлива записка «Зараз повернуся». Запам'яталось, що офіціанти в кафе володіють англійською, а головними користувачами велосипедів є люди пенсійного віку. Звернула увагу на трафаретні написи на будинках у центрі: «Тут не Росія». Не знаю, яка організація є ініціатором цього нагадування, але в інших містах на таке не натрапляла.

Політика не була головною темою фестивалю, але його учасники в приватних розмовах розпитували про Україну, про її конституційний устрій, про актуальний стан, демонструючи обізнаність у політичній біографії Юлії Тимошенко. Українська учасниця фестивалю Галина Шиян брала участь у панельній дискусії на тему літератури й політики, а авторка цього тексту мала можливість розповісти про сучасну українську оповідну прозу, включивши її до близького для публіки контексту сербської та хорватської літератури. Кожна така розмова дуже важлива для нав'язування й зміцнення культурного діалогу, та й полілогу теж.

Кікінда — місто, відкрите для такого спілкування й звичне до нього. Особливість його географічного положення — безпосередня близькість від ще двох країн: Румунії та Угорщини. Тому один день фестивалю відбувався одночасно в трьох країнах: частина учасників вирушила до румунського міста Тімішоари, історичного центру сербської культури, друга група — до угорського Сегедина, а третя — до сербського міста Зренянин. Не можу сказати, хто подорожував найдовше: від Кікінди до румунського кордону 7,5 км, до Белграда 127 км. Але всі вони переконані, що були в найцікавішому з трьох можливих місць. Мені пощастило потрапити в групу, яка відвідала Зренянин. Учасники фестивалю читали свої твори на центральній площі, перед міською бібліотекою. До *Kikinda Short* цього разу долучилися молоді сербські письменники, переважно відвідувачі

Розмова класиків. Девід Брукс (Австралія) і Філіп Давид (Сербія)

курсів креативного письма, які вже опублікували свою першу книжку або готують її: Владимир Булатович, Димітріє Буквич, Мір'яна Павлович... Стільців для всіх охочих послухати забракло, тому частина слухачів стояла протягом майже трьох годин. Літературному вечору не завадила навіть голосна музика із сусідньої площі, де відбувався концерт народної пісні й танцю. Сучасна література мирно уживалася з фольклорною традицією. До речі, коли перед початком виступів організатори читань крутили пісні Joy Division, це не відвернуло від акції представників старшого покоління, що вже не вперше приходять на такі виступи. Елегантна літня пані, яка сиділа поруч зі мною, захоплено ахнула, коли на сцену вийшов боснійський письменник Бекім Сейранович. Каже, що читала його роман «Кращий кінець», і просить передати письменникові вітання. Немає значення, що вони незнайомі, пані читала його книжки...

Хочеться вірити, що *Kikinda Short* дасть поштовх новим знайомствам із письменниками та їхніми творами. Свого часу фестиваль в Единбурзі «звів» Срджана Срдича (тоді в нього ще не було жодної виданої книжки) та Галину Шиян. Результатом розмови стало бажання запросити на *Kikinda Short* цікавого українського письменника, і вибір цілком очікувано впав на Сергія Жадана. І хоча класик сучасної української літератури не зміг того року приїхати до Кікінди, переклади його творів із часом з'явилися, а на фестиваль почали запрошувати українських письменників. Цього року його гостею стала Галина Шиян, а Срджан Срдич, один із найталановитіших письменників молодшої генерації, восени (втретє) збирається до Львова на Форум видавців. Українські читачі вже мали можливість ознайомитися з його оповіданнями зі збірки «Espirando» та романом «Саторі», й хочеться, щоб коло читачів і далі розширювалося. До речі, сербські учасники фестивалю багато чули про Форум видавців та «Арсенал» від організатора *Kikinda Short* письменника й інтелектуала

Надхненники фестивалю. Срджан Срдич і Владимир Арсенич

Срджана Срдича. Львів, Київ, Дрогобич є для них чарівними містами, де живуть справжні читачі. Таким чарівним містом є й Кікінда.

На початку 1990-х я випадково потрапила до Кікінди: колега-львів'янин, який був за кермом, помилився, і ми несподівано опинилися в містечку поблизу румунського кордону. Зупинилися на невеличкій площі й вирішували, виходити з машини прогулятися чи ні (якраз ішов дощ). Хотілося кави, але гроші можна було поміняти лише в певному банку в Белграді (реалії Радянського Союзу!). Я вирішила таки вийти. А коли відчинила дверця, побачила, що просто біля машини лежить банкнота. Рівно стільки, щоб вистачило всім нам на каву. Це було справжнє (маленьке) диво гостинності від (Великої) Кікінди. Вірю, що й фестиваль *Kikinda Short* подарував своїм гостям саме стільки, скільки їм було потрібно, щоб відчутти радість і захопті повернутися сюди. До маленького міста й великої літератури. ■

Телеканал журналістських розслідувань ZIK

Набридло дякувати хабарем?

Наша гаряча лінія 0-800-500-945

Усі дзвінки зі стаціонарних і мобільних телефонів у межах України безкоштовні

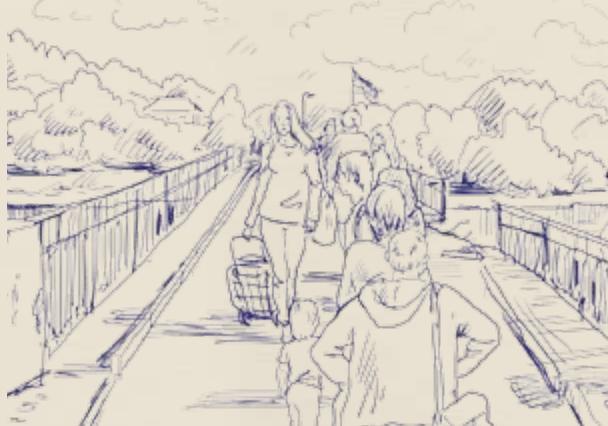
Моя Станиця

Яна Вікторова

Ходила в Станицю Луганську. Майже підкорювала... Мені б на авто кудись мандрувати під кондиціонером, а я пішки разом зі старими з тачками та матюками йшла, обливаючись потом. І мої уявлення про черги абсолютно ні до чого: виграє той, хто спритніше бігає, може доволитися, у кого лікті гостріші. У якийсь момент біля мене в перший ряд стала фарбована білявка затертих років. У золоті, гарно вдягнена. Це була п'ята година на ногах у черзі, коли розум почав закипати на спеці +40 °С. Хтось звично гукнув: «Куди лізеш! Не стояла!». Жіночка інтелігентно відповіла: «Ви, мабуть, не помітили, я при надії». І, щоб упевнити всіх, обняла живіт. Її комплекція та вік не переконували, але сперечатися не стали — стількох уже пропустили: інвалідів, тих, хто просто платив на блокпостах, щоб не стояти в цих шалених чергах...

Новий Луганськ для мене — це передусім черги. Чомусь на думку спадають саме вони. Щоб вийти кудись, стій, чекай, упевнююся у своєму бажанні мандрувати. Хочеш гуманітарки? Знову стій, чекай. Відбивайся або хитруй, шукай знайомих, щоб пройти. У всіх тих диких чергах можна втратити залишки людяності. Ми чекали вже майже шість годин і, здається, збожеволіли. На останньому відрізку, вже на українській землі, коли Станиця була зовсім близько, жінка зайшла за дерев'яну альтанку з оонівським маркуванням і лягла на кинуті дошки. Трохи позаду неї висіли позначки «Обережно, міні!».

Сонце, спека, божевілля. Це ж яку треба мати мотивацію, щоб іти на таке? Так, риторичне запитання. Відповідь очевидна: по пенсії. Щоб витратити їх там само на харчі, туалетний папір, паперові рушники, цукор, овочі... Тягти на собі як віслюки свій безцінний вантаж із гострим відчуттям щастя з присмаком божевілля. Чи варте воно того? Кажуть, у «мій» день пройшло 8 тис. очочих. Мабуть, то був нещасливий день. Узагалі треба говорити про особистісні зміни, коли починаєш втрачати щось невимове: ознаки людяності, вміння співчувати. На останньому відтинку черги військовий сказав: «Давай!» — і всі побігли. Першим рвонув чоловік, такий, зі спортсменів, з оголеним торсом, рюкзаком на плечах і в коротких спортивних шортах. Він так біг!.. Широко переставляючи ноги, як атлет на марафоні, став першим зі свого останнього ряду. Я бачила його потім у крамниці — купував шампанське й складав його в клітчасту базарну торбу. Вся Станиця — луганські, які поїхали скуповуватися. Де ж камера, щоб зняти це? Ввічливе до україн-

ських військових «Синку, пусти», у магазині: «Ми тут чужинці, не знаємо що і як», у банку: «Рублі продаєте?». А станичани, до речі, живуть лише на пенсію... І ми, заїжджі, для них багаті: скуповуємо майже все.

Мій син пережив те страшне літо у свої півтора року. Його психічний стан мене турбував найменше — зберегти б життя. Несли в погреб, вкладали там спати, стягували з ліжка на підлогу вночі, щоб накрити собою та зберегти життя. Іноді накривали вдвох, коли стріляли так, що наш старий будинок підстрибував. Він мовчки чекав, дивився на нас знизу великими блакитними — моїми — очима і не плакав. А ми самі майже плакали — так страшно було. Два роки минуло. Моя дитина говорить, сміється. Гарне в мене дитя! Ніби минуло все, майже забулося, не згадуємо того літа, а коли грім, звичайний грім із дощем, ховається син під мене, ридає. Неконтрольований страх. І нічого з цим не вдієш. Відголоски того літа, його страху на все життя. І ні теплий травневий дощ, ні дощ із грозою в спеку йому не в радість. Я думала тоді: мабуть, не розмовлятиме, якщо переживемо те літо. Дуже страшно, на фізичному рівні. На городі збирали осколки, коли могли вийти. А було таке, що вийти не могли днями, така стрілянина була. Зараз не згадуємо. А що згадувати?

Так, пережила я і той день. Не гірший. Зареклася ходити в Станицю отак. Є крамольна думка, якщо вирішу ще так мандрувати, взяти із собою мій безчерговий квиток — дитину. З дітьми без черги пускають. Усе одно літо ми проводимо в місті, шукаємо собі розваги, виходячи з місцевого різноманіття. Ось така компенсація відсутності моря, мандрів та пригод. А знаєте, вразила одна з картинок того шаленого дня. Йшла повз мене сім'я. Я знаю їх. Він поважна людина, викладач вишу. Йшли без черги, бо з двома дітьми. Діти втомлені спекою, пішим переходом, недружньою атмосферою. Поки я ще чекала в тій черзі, через дві години вони верталися вже назад. Батько, обливаючись потом, тягнув тачкою старий холодильник. У них дім у Станиці, я згадала. Великий будинок. Будували його кілька років, щоб молоді жили окремо. А потім війна. Робота в Луганську, житло там. Ось так і вивозять на собі залишки речей, щоб не вкрали. Страшна картинка.

Дивна війна, коли можна перейти з одного боку на інший по сало. А воду дають пити й ті, й ті. І старече звертання «синок» однаково підходить для хлопців по обидва боки, тільки не всі готові до нього, незуміючи, що сини того старого можуть цілити з одного боку мосту в протилежний. Дивна й абсурдна війна. Дивні люди. ■

У колі першому: блокпости

Станіслав Васін

Четвертий і найгірший мій перетин лінії розмежування відбувся цього літа, у середині липня. Домовився через BlaBlaCar. За 500 грн. Людина забрала мене біля самого будинку о 5:15. Забігаючи наперед, скажу, що з авто в Дніпрі я вийшов о 17:30.

На «республіканських» блокпостах, як і раніше, усмінені бойовики, які знічев'я запитують, куди їдеш і чи не шкода покидати «рідну республіку», через що доводиться ніяково посміхатися й казати «звісно ж, шкода, але я повернуся». Проте з наближенням до Курахового все міняється. По-перше, ви одразу ж визначаєтеся, з ким їдете в одній автівці, як налаштовані люди. Нас було троє, і проукраїнські погляди мав лише я, тоді як таксист був запеклим «республіканцем», а дівчина, що живе, до речі, у Дніпрі, обмежилася фразою «мені здається, зараз тхне вся Донецька область» (очевидно, маючи на увазі брак туалетів у нейтральній зоні — за нинішньої спеки цей момент відчувається особливо гостро), після чого, тількино ми підїхали до блокпоста, стала проклинати українських військових так само, як і таксист.

До Курахового ми прибули близько 6:00 і стали у хвіст. Але відразу ж з'ясувалося, що черга практично не рухається в жодній із чотирьох смуг, через що всі намагалися просунутися вперед як завгодно, не зважаючи на місця та черги. Тут же починаються й звичні бійки, коли з автівок вибігають ті, кого в «платній» черзі називають «народний контроль». Це люди, які загороджують своїми машинами дорогу й не пускають тих, хто намагається проїхати вперед і заплатити.

Паралельно між рядами носять сало, продають балики, квас, пропонують за гроші взяти в салон немовля, бо так більше шансів пройти без черги.

На самому пункті пропуску перевірка триває близько півгодини на одне авто, але, оскільки потік іде паралельно, вдається перевірити близько 10–15 машин. Більшу частину часу ви просто сидите й чекаєте, доки ваш пропуск нарешті підтвердять.

Ті, хто перетинає блокпост, помітно лицемірять. Простоявши 8 годин у черзі, зі 100% реплік я чув лише прокльони в бік українських військових, тоді як варто заїхати всередину — і всі одразу ж починають їм усміхатися, доки солдати не відходять від них. Потім усе починається знову: усмішку змінюють злість і матюки з побажанням здохнути, тільки тепер трохи тихіше.

Дорогою назад усе здається куди цивілізованішим, але від того не краще. Черга тут переважно одна, лише зрідка проїжджають легкові

авто по зустрічній, але це радше виняток, аніж правило. З того боку машин майже немає через описану вище ситуацію. Але сама черга рухається так, ніби обидві смуги зайняті до самих соняхів. Попри те що ми від самого початку стали так близько, що було видно блокпост, на спецї понад сорок довелось чекати рівно 7 годин, перш ніж ми опинилися на КПП. Всередині та сама некваплива зміна ще з понеділка, що повільно походить навколо машин, не зважаючи ні на дітей, ні на старих. Сам огляд дуже поверховий: у найкращому разі змушують відкривати сумки, надто не порпаючись всередині. Але потім військовий іде, і час здається вічністю: тільки Богу відомо, чому ми стояли ще 40 хвилин уже на самому КПП.

Та насправді переконалися в тому, що вам ще поцастило, можна, виїжджаючи з контрольно-пропускного пункту: кілька сотень людей, переважно пенсіонерів, збитих в одну сальну чергу під парасольками просто посеред розпаленого степу, які намагаються пройти піший огляд. Тут і починається ламання дверцят авто, бо з цих кількості людей п'ятеро-шестеро обов'язково стоять у зворотній бік: їх розвернули. У нашу машину буквально ломилися знавіснілі від спеки пенсіонери, що простояли в черзі 8 годин і протягом 30 хвилин з'ясували, що все це було марно. Треба віддати належне нашим військовим: нас буквально силою змусили взяти двох таких «поверненців» назад до Донецька, а решту розсаджували в наступні авто, де були місця.

Дорогою назад не все було гладко й на «республіканському» посту. Зі мною в машині їхав хлопець із маріупольською пропискою. Через нього на допит потрапив і я. Водій ще перед блокпостом попросив, аби ми казали, що є його родичами. Ідея, слід визнати, паршива, і це одразу треба мати на увазі: будь-яка поспіхом вигадана брехня, особливо про родинні зв'язки, про які ви нічого не знаєте, гарантовано лишає вас на посту, і це в найкращому разі. Тому варто заздалегідь придумувати правдоподібну легенду або казати як є, по суті. Однак через маріупольську адресу хлопчини спочатку вивернули всі наші сумки, потім поцікавилися в нього, чи служив він в армії й чому ні. Далі розпитали про всю його сім'ю й чи не завербу-

вався він в АТО. Коли той з усмішкою відповів «ні», почали лізти із запитаннями, чому так усміхається й що тут веселого, коли «укри щодня бомблять Донецьк». Після чого все те саме адресували мені зі словами «ну, тепер ти давай свою казку». Абсурд у тому, що через 30 метрів виявився черговий блокпост «ДНР» — «митний контроль», як сказав бойовик, де запитали все те саме. ■

Тінь Шпенглера

Юрій Макаров

Є такі книжки, про які всі чули, але ніхто не читав. Серед них «Присмерк Європи» Освальда Шпенглера, меланхолійний та умоглядний вирок сучасній авторові культурі західного світу. Відтоді назва твору перетворилася на мем, його не раз використовували як у часи кризи, так і в періоди безперерного розвитку, девальвуючи первинний діагноз. Схоже, що зараз у нас така криза.

Черговий візит французьких депутатів до окупованого Криму (втім, як і блискавичне засудження акції з боку МЗС Франції, як і витік відомостей про її фінансування російським «Фондом міра») — крихітний епізод у довгій історичній канві, але епізод симптоматичний. Європейські еліти не здатні розставити пріоритети й визначити загрози своїй цивілізації.

Полівищення західного політичного дискурсу після Другої світової не можна однозначно затаврувати як тушиковий маршрут. Європейські інтелектуали провели масштабне й ретельне знешкодження марксистської доктрини, вичистивши її войовниче ідеологічне ядро й перетворивши на чистенький, привабливий мультяш для дорослих. Водночас такі засадничі для сучасної масової свідомості цінності, як соціальна захищеність, толерантність, різноманітність, пошук компромісу та уникнення «мови ворожнечі», — надбання саме цього напрямку суспільної думки. Інша річ, що революційне гасло «нових лівих» «Заборонено забороняти», яке постало на паризьких барикадах 1968-го, обернулося своєю повною протилежністю: не лише солідарною безвідповідальністю та демагогією, розмиванням суб'єктності, а й, головне, намаганням регулювати будь-які дрібниці, які піддаються регулюванню за допомогою бюрократії, за рахунок базових інтересів. Нинішній Євросоюз, широким оглядом прогресивними українцями, насправді якраз є плодом такого переродження.

Розумні люди в Україні багато разів закликали до тверезості: євроінтеграція — це не кінцевий пункт розвитку нашої країни, не матеріалізований вирій, а лише оптимальний інструмент реформування вітчизняних інституцій відповідно до вимог часу, зручний «екзоскелет», доки не проросте власний здоровий кістяк держави й суспільства.

Водночас права думка на Заході так само зазнала деградації. Консерватизм не менш стрімко вироджується в популізм, апелюючи не до непорушних констант свободи й невтручання держави в особисте життя, а до глибоко архаїчних чеснот, колективного підсвідомого, марної надії уникнути майбутнього. Якщо 20 років тому демагога й брехла Сільвіо Берлусконі потрактовували як прикрий виняток, нині, коли на порозі з'явився

нік не примарний Дональд Трамп, цілком зрозуміло, що це потужний тренд. «Нові праві» різного ступеня провокативності й від'язаності потроху пробують визначати порядок денний і в цитаделях демократії на кшталт Франції з її «Національним фронтом», і в посткомуністичних країнах включно з Угорщиною, Чехією, Польщею. Польська зміна курсу (а їй піддалася не лише правляча ПіС, як дехто вважає, а весь політикум) сприймається в нас особливо болісно, адже західний сусід для багатьох українців упродовж останніх десятиліть слугував буквальним прикладом удалого руху від тоталітаризму до свободи, доказовим прецедентом реальності прогресивних змін на базі національного консенсусу. Виявляється, консенсус був погано прочитаний.

У тому, що занепад правих — не наслідок мови еліт, а відгук на суспільний запит, переконають масштаби й географія. Розумію, що з

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ — НЕ КІНЦЕВИЙ ПУНКТ РОЗВИТКУ НАШОЇ КРАЇНИ, НЕ МАТЕРІАЛІЗОВАНИЙ ВИРІЙ, А ЛИШЕ ОПТИМАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕФОРМ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ ЧАСУ

формального погляду некоректно додавати Туреччину до скільки завгодно умовного Заходу, проте за самою суттю процеси там спостерігаються паралельні. Закручування гайок без п'яти хвилин диктатором Ердоганом супроводжується найширшим одобрямом. Кому бракує емоційних аргументів, раджу розшукати в мережі відеоролик погрому в стамбульській книгарні через підозру в продажі творів Фетхуллаха Гюлена, якого президент вольовим порядком призначив головним ісламістом і натхненником невідомого перевороту. Просто вдивіться в ці екстатичні личка й оцініть потенціал прийдешнього «повстання мас».

Захід виявив безсилля перед агресією в різних її проявах: від жорстких терактів відморозків до «м'якого» тиску Орди. Коли після Євромайдану численні європейські інтелектуали зверталися до українських колег зі словами підтримки, мовляв, наш досвід може прислужитися Європі, бо тут народжуються нові сенси, яких старенька конче потребує, можна було ставитися до цього як до приємного компліменту на тлі ейфорії. Зараз зрозуміло, що скарги на брак сенсів не були перебільшенням. Ми таки справді на вістрі. Хай би як це здавалося неспівмірним і смішним, кожен успіх України в її модернізації зміцнює європейський проект, дає йому нову надію. Кожна поразка — навпаки. ■

«Український тиждень». Відповідально про країну та світ. Незалежний аналітичний україномовний тижневик суспільно-політичного спрямування, що висвітлює ключові події та проблеми країни. Чітка ідентифікація, позиція, авторська інтонація та стиль. Незалежність від політичних чи бізнес-груп. Об'єктивність і незаангажованість у висвітленні проблем українського суспільства. Когерентне джерело для експертів, політиків, інтелектуалів та культурних діячів у Європі з питань України. Просування принципів свободи слова та незалежності преси. Серед авторів відомі в Україні та світі журналісти, економісти, громадські діячі, мистецтвознавці. Офіційний партнер **The Economist**

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

СПЛАТИТИ БАНКІВСЬКОЮ КАРТЮ:

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
Касир	Назва установи банку	300023	
	ПАТ «Укрсоцбанк»	МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	Вид платежу: за передплату на журнал	-----	
	Період:		
	Платник (підпис)	сума, грн	

Взяв з собою за кордон
свій мобільний телефон?
і ДЗВОНИТИ будеш всім?
Тоді для тебе ТревелСіМ!!

Найкраща пропозиція

Дзвінки та Інтернет
дешевше
за СМС

* - €2,30 з 2-ої хв., 1-а хв. - згідно умов послуги.
Тарифи станом на 04.07.2016 р.
Дозволи на діяльність «TL00-1966» від 2/01/2001 та TL03-1968 від 4/12/2003 відомі ТНДЗ

Інфолінія:

(044) 225-8008

w.TravelSiM.ua

U.T.T.